

Nizami
Gəncəvi

SİRLƏR XƏZİNƏSİ

Nizami
Gəncəvi

X Ə M S Ə

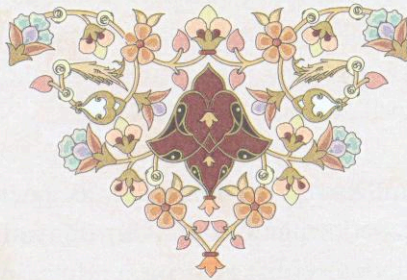

84(5 Aze)
N 75

Nizami Gəncəvi

SİRLƏR XƏZİNƏSİ

F. Köçərli adına
Respublika Uşaq
KİTABXANASI
İNV. № 82835

Gəncə - 2011

Tərcümə edən və
ön sözün müəllifi: Xəlil Yusifli

Rəyçi: Xəlil Rza Ulutürk

Elmi redaktor: Əlyar Səfərli

Nizami Gəncəvi. "Sirlər xəzinəsi", Gəncə, 2011, 124 səh.

"Sirlər xəzinəsi" Nizaminin "Xəmsə"yə daxil olan ilk poemasıdır. Bu poemanın fikir dünyası sahilsiz bir ümman, sənətkarlığı əlçatmaz bir dünyadır. Şair bu əsərdə kainatın, təbiətin, insan həyatının sirlərindən söhbət açır, insanı dinə, imana, insanlığa çağırır. Son yetmiş ildə poema bir neçə dəfə tərcümə olunmuşdur. Bu tərcümə poemanın yazıldığı ölçüdə, əruzun səri bəhrində çevrilmişdir. Oxucular üçün faydalı olacağını düşünürük.

Kitabda istifadə olunan illüstrasiyalar AMEA-nın Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyindən götürülmüşdür.

ISBN 9 – 789952 – 815214

NİZAMİ GƏNCƏVİ VƏ ONUN
"SİRLƏR XƏZİNƏSİ" POEMASI

Dahi Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri Nizami Gəncəvi bəşər mədəniyyətinin yetirdiyi nadir şəxsiyyətlərdəndir. Söz dünyasının günəşi, hələ sağlığında əsərləri möcüzə sayılan Nizami özü də yaradıcılığının dəyərini yaxşı bilmişdir. Şair "Sirlər xəzinəsi" poemasında belə bir fikir yürüdür ki, elmin, mədəniyyətin, ədəbiyyatın inkişafında dəmir bir qanunauyğunluq var. Nizami özündən əvvəlkilərlə müqayisədə şeiri elə bir əlçatmaz yüksəkliyə qaldırmışdır ki, sonradan gələn sənətkarlar artıq ondan yüksəyə qalxmaq xülyasına düşməmiş, onun yolu ilə getməyi, ona bənzəməyi, onun şagirdi olmağı özləri üçün fəxarət saymışlar. Nizami mövzularında əsərlər yazmaq, ondan mənalar iqtibas etmək artıq bir ənənəyə çevrilmişdi.

Nizami Gəncəvi 1141-ci ildə Gəncə şəhərində anadan olmuşdur. Şairin əsərlərindən anlaşılan budur ki, o, təhsilini də öz doğma şəhərində almışdır. Bu dövrdə Gəncə şəhərində təhsil almaq üçün kifayət qədər geniş imkanlar var idi. Şair "Xəmsə"də adının İlyas, atasının adının Yusif, babasının adının Zəki Müəyyəd olduğunu göstərmişdir. Alimlər onun babasının adındakı iki sözdən birinin ləqəb olduğunu düşünürlər ki, bu da şairin mövqə, hörmət sahibi olduğunu düşünməyə əsas verir. Şair əsərlərində ancaq Nizami təxəllüsünü işlətməmişdir. Bu söz nizamlı, ölçülü sözə, nəzmə, başqa ifadə ilə desək, şeirə mənsub olan adam deməkdir. Nizaminin ləqəbini bəzi qaynaqlar Nizaməddin, yaxud Cəmaləddin kimi yazırlar, ancaq şairin əsərlərində bu ləqəbi təsdiqləyəcək əlamətlər yoxdur.

Nizaminin doğulduğu, ömrü boyu yaşadığı və vəfat etdiyi yer Gəncə şəhəridir. Bütün qədim və etibarlı mənbələr də onun Gəncədən olduğunu yazır. Nizami əsərlərinin XIV-XV əsrlərə aid əlyazmalarında şairin Gəncəyə gəlmə olduğu barədə heç bir qeyd yoxdur. Ancaq Nizami əsərlərinin XVI əsrdə və sonralar köçürülmüş nüsxələrində "İqbalnamə"nin bir yerində şair Gəncədən danışan zaman fikir yarımçıq kəsilərək aşağıdakı dörd misra artırılmışdır:

Gəncə dənizində olsam da pünhan,
Yerim Qum şəhridir, yurdum Qohestan.
Təfrişdə Ta adlı bir kənd dayanıb,
Nizami ad-sanı ordan qazanıb!

Burada söhbət İranın Qum vilayətindən, oradakı Təfriş adlı elmin Ta adlı kəndindən gedir. Qohestan Qum vilayətinin şərqində böyük bir ərazinin tarixi-coğrafi adıdır. Nizami irsinin ən gözəl bilicilərindən biri kimi tanınan və şairin əsərlərini yeddi cildə şərhlərlə birlikdə nəşr edən Vəhid Dəstgerdi yuxarıdakı misraları yersiz bir artırma sayır. V.Dəstgerdi Nizaminin Əcəm İraqından olduğunu iddia etsə də, yuxarıdakı misralarda irəli sürülən fikri qəbul etmir. Dəstgerdinin Nizamini iraqı hesab etməsi şairin tez-tez İraqı tərifləməsi, ora getməyi arzu etməsinə əsaslanır. Halbuki, Xaqani də dönə-dönə İraqı vəsf etmiş, ora

getmək arzusunu bildirmişdir, ancaq onun Şirvanlı olduğu məlumdur.

Nizami İraqa getmək arzusunu bildirərkən müxtəlif şəkillərdə Gəncəni öz vətəni, öz ölkəsi kimi qeyd etməyi unutmur. “Ləl öz mədəmindən çıxmıyınca ona qiymət verilməz” deyən şair köklü, əsilli bir gəncəli olduğunu bir daha nəzərə çarpdırır. Təəssüflər olsun ki, XVI əsrdən sonra yazılan bir çox təzkirələrdə Nizaminin babasının, yaxud atasının İranın Qum vilayətinin Təfriş elinin Ta kəndindən olduğu barədə və bu kimi fikirlər yürüdülmüşdür.

Nizami yaradıcılığa çox erkən başlamış, ilk çağlardan sarayların diqqətini cəlb etmişdir. Dərbənd hakimi Bəybars ibn Müzəffərə göndərdiyi hər şerə görə qiymətli hədiyyələrə layiq görülmüş, ərməğanı olan Afaq adlı qadınla evlənmiş və ondan da 1174-cü ildə Məhəmməd adlı bir oğlu olmuşdur. “Xosrov və Şirin” poeması yazılarkən bu qadın artıq həyatda yox idi. Sonralar şair daha iki dəfə evlənsə də, Afaqı ömrü boyu böyük sevgi ilə xatırlamış, taleyinin uğursuzluğundan gileylənmişdir.

Nizami 1209-cu il martın 12-də doğma şəhəri Gəncədə vəfat etmişdir. İndi onun məzarı üzərində möhtəşəm bir məqbərə ucalmaqdadır. Dahi şair və mütəfəkkirin adı doğma vətəni Azərbaycanda əbədləşdirilmiş, əsərləri dəfələrlə kütləvi tirajla nəşr olunmuşdur.

Nizaminin ilk iri həcmli əsəri “Sirlər xəzinəsi” poemasıdır. Yaxın və Orta Şərq ədəbiyyatında didaktik poema janrının ən qiymətli nümunəsi olan bu əsər dahi şairin yaradıcılığında epik şeir sahəsində ilk qələm təcrübəsi idi. Əsər hicri tarixilə 570-ci ildə yazılmışdır ki, miladi təqvimilə 1174-1175-ci illərə uyğun gəlir. “Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi”nin birinci cildində (Bakı, 1960) mexaniki səhv nəticəsində poemanın 1170-ci ilin əvvəllərində yazıldığı göstərilmişdir. Təəssüf ki, bu mexaniki səhv sonra yazılmış bütün əsərlərdə, o cümlədən dərsliklərdə təkrar olunmuşdur. Poemadakı

Beş yüz ilə yetmiş olub, qalx, oyan,
Gün qalxıb, məclisə gəl durmadan

beyti və bir sıra başqa faktlar poemanın 1174-cü ilin avqustundan 1175-ci ilin iyul ayına qədər olan dövrdə yazıldığını təsdiq etməkdədir. Poemanın bəzi əlyazmalarında olan artırma misralara görə, əsər 1176-cı il sentyabr ayının 30-da tamamlanmışdır. Bu, yəqin ki, əsər yazılardan bir qədər sonra köçürülən nüsxələrdən birinin tarixidir.

“Sirlər xəzinəsi” adından da görüldüyü kimi, zahirən Nizamiyə qədər Yaxın və Orta Şərq ədəbiyyatında geniş yayılan didaktik əsərlər silsiləsinə daxildir. Mövzuca, məqsədcə müəyyən dərəcədə “Kəlilə və Dimnə”, “Qutadqu bilik”, “Hədiqətül-həqiqə”, “Siyasətnamə”, “Qabusnamə”, “Cəhar məqalə” və b. bu kimi əsərlərə yaxın olan “Sirlər xəzinəsi” həm də onlardan fərqlənir. Dahi şair sanki özünəqədərki didaktik ədəbiyyatı yekunlaşdırıb ona daha yüksək humanist, demokratik istiqamət vermişdir.

Sənai Qəznəvi artıq XII əsrin əvvəllərində “Hədiqətül-həqiqə” (“Həqiqət bağçası”) poeması ilə didaktik poema janrını yeni bir yüksəkliyə qaldırmışdı. “Hədiqətül-həqiqə”dən əlavə bir sıra kiçik poema, çoxlu qəsidə, qəzəl və rübailər müəllifi olan Sənainin yaradıcılığı farsdilli

poeziyada humanist fikirlərin təsdiqi baxımından xüsusi mərhələ təşkil edir. XII əsrin bir çox şairləri, o cümlədən Əbül-Üla Gəncəvi, Xaqani Şirvani humanist poeziya sahəsində onun varisi olmaları ilə fəxr etmişlər.

Dahi Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin də öz ilk poemasını Sənai Qəznəvinin “Hədiqətül-həqiqə” əsərinə nəzirə kimi yazması təsadüfi deyildir. Bu, Nizaminin, özündən əvvəlki humanist şeirin nailiyyətləri ilə hesablaşması, ona biganə qalmaması ilə izah edilməlidir. Şair sələfinin əsərinin adına uyğun ad seçməklə bərabər, onun bəzi fikirlərinə də şərik olduğunu bildirmiş, hətta bir çox hekayələrini onun hekayələri ilə mübahisə şəklində yazmışdır. “Sultan Mahmud və qarı” hekayəsi ilə “Sultan Səncər və qarı” hekayələri dediklərimizə misal ola bilər.

Bu bir həqiqətdir ki, Nizaminin “Sirlər xəzinəsi” məzmunu, mündəricəsi, humanizmi, aşladığı fikirlər və sənətkarlıq baxımından Sənainin poemasından qat-qat yüksəkdə durur. “Sirlər xəzinəsi”nin özündə də bu həqiqət müəllif tərəfindən aydın şəkildə göstərilir:

Gəldi iki namə iki ölkədən,
Hər biri bir Bəhramı tərif edən.
Köhnəcə kandan o tökübdür zəri,
Tapdı təzə bəhrdə bu gövhəri.
Qəznədə qaldırdı o, yerdən ələm,
Vurdu bu Rum sikkəsinə bir rəqəm.
Olsa da ol sikkədə söz zər kimi,
Yaxşı bil ondan zərimi, sikkəmi.
Azsa da ondan yükümüz, varımız,
Yaxsıdır ondan ki, xiridarımız.

Nizami özü aydın şəkildə Sənainin didaktik poema janrında dəfələrlə işlənmiş vəzn və formadan istifadə etdiyini (Sənainin əsəri xəfif behrində yazılmış, hekayələr müəyyən prinsip gözlənmədən verilmişdir) göstərməklə onun əsərini qızıla bənzədir. Başqa sözlə, Sənainin poemasının yüksək ədəbi qiymətini etiraf edir.

“Sirlər xəzinəsi”ni, sözün həqiqi mənasında, Nizaminin yaradıcılıq manifesti adlandırmaq olar. “Xəzinə” adını şair əsərə təsadüfən verməmişdir; “Sirlər xəzinəsi”, doğrudan da, həyatın ayrı-ayrı sahələrini əhatə edən, cəmiyyətin müxtəlif təbəqələrinin rəngarəng surətlər silsiləsinə yaradan, yeni fikirlər, ideya və qənaətlər ifadə edən bir əsərdir. Böyük şair didaktik poema janrının imkanlarından bacarıqla istifadə edib, oxucu ilə lirik monoloqlar şəklində söhbət edir, onu düşündürən, narahat edən problemlərə toxunur, bütün hallarda orta əsrlərin qatı zülməti içərisindən işığa, həqiqətə, xeyrə səsləyir.

Poema müxtəlif məsələlərə həsr edilmiş müqəddimə, 20 məqalət (söhbət) və bu məqalələri epik lövhələrlə əks etdirən 20 kiçik hekayədən ibarətdir. Kitabın tamamlanması haqqında kiçik bəhslə poemaya yekun vurulur. Başlangıçda şair tövhid, minacat, nət adlı

başlıqlar altında Allahdan, peyğəmbərdən söhbət açır, islam dini ehkamları çərçivəsində onları tərifləyir. Zamanın tələbinə uyğun hərəkət edən şair bu bəhslərin özündə belə əənəvi dini ifadələrlə olsa da, çox ciddi ictimai problemlərə toxunur. Nizaminin sənətkar mövqeyi bu hadisələrə münasibətdə də açıq-aydın diqqəti cəlb edir; şair oxucunu həyəcanlandırır, şairin əhval-ruhiyyəsi, ürək təlatümləri oxucuya da sirayət edir. Məlum olur ki, bütün bu təriflər, müraciətlər əsl mətləbə keçmək üçün bir bəhanədir. Zəmanəsindən son dərəcə narazı olan şair Allaha və peyğəmbərə də böyük ideallar naminə müraciət edir, qədim düzlük və doğruluq, təmizlik dövrünün, islamın ilk illərinin həyatını qaytarmağa çağırır:

Pərdəni at, təkə özün çıx çölə,
Pərdə mən olsam da, onu məhv elə.
Çərxə öz acizliyini et bəyan,
Aç dəxi dünya düyünün durmadan.
Nəqşini poz, durma tez ol ruzgarın,
Surətini məhv elə ulduzların...
Kim ki sevir zülməti, nurdan sən et,
Kim ki sevir cövhər, ərəzdən gen get...
Zülm oduna tezcə su tök bir görək,
Torpağın altında qoy itsin külək...

Son misralar şairin həyəcanını daha aydın ifadə edir. Şeirdə dörd ünsür (od, su, torpaq, hava) ancaq zahiri poetik gözəllik xatirinə yox, böyük fikirlərin obrazlı ifadəsi üçün xatırlanır. Zülm və ədalətsizlik alovları üzərinə su tökülsün, ədalət bərpa edilsin, mənəm-mənəmlik, qürrə, başqa sözlə, özbaşnalıq, haqsızlıq yeli torpağa gömülüb yox olsun - deyən şairi narahat edən onun zəmanəsi, insanların taleyidir. Eyni həyəcanlı, narahat çağırış peyğəmbərə müraciət hissəsində də özünü aydın göstərir.

Poemanın müqəddiməsində şair və sənət məsələlərinə də xüsusi diqqət yetirən şair sözün meydana çıxması, insan həyatında rolu, onun qiyməti və s. haqqında söhbət açır. Sözü xilqətin birinci gözəli adlandıran Nizami doğru göstərir ki, qələm hərəkətə başlayan zaman dan dünyanın gözünü sözlə açıbdır. Söz insanın canı, bədən isə onun mənzilidir. Bayraqlar söz qədər qələbə çala bilməz, söz hər şeydən qiymətlidir:

Kimsə alıb söz və zəri bir sabah
Sərrafa göstərdi, dedi: - Ey qoçaq,
Köhnə qızıl, ya təzə söz yaxşıdır?
Söylədi usta: - Təzə söz yaxşıdır.

Qasid olub söz haraya getmədi?
Söz kimi kimsə bir işi etmədi.

Göründüyü kimi, Nizami sözə geniş mənada yanaşır, dilin, bədii sözün, nitqin, yazının bəşəriyyətin inkişaf tarixindəki misilsiz rolundan, onun müasir həyatda əhəmiyyətindən danışır, sözü insanın canı və özü hesab edir. Nizami ümumiyyətlə sözdən danışdıqdan sonra şair haqqında söhbət açır, ərəşin ötən bülbülü saydığı şairin zəhmətinə yüksək qiymət verir, onu peyğəmbərlərə yaxın tutur. Şair və şair qarşısında ciddi ictimai vəzifələr qoyan Nizaminin fikrincə, şair insanları tərbiyə etmək vasitəsidir.

Kim ki sözə verdi sığal, sahmanı,
Sözlə bişirdi çiy olan insanı.

Nizami şairin asan yazılmadığını, dərin düşüncələr, yaradıcılıq iztirabları nəticəsində yarandığını qeyd edir. Onun yaratdığı hər söz canın bir parçasıdır, qəlbin dişi ilə yonulmuş heykəldir; o, yeni söz üçün axtarısa başlayanda gah ölür, gah dirilir. Şair yaradıcılıq prosesinə çox ciddi bir iş kimi yanaşır, onun ağırlığından danışır.

Mədən açıb tapmaq üçün bir göhər,
Yeddi göyə fikri salar rəxnələr.
Yaxşı sözü övladına tay tutar,
Səy edib ilham ataya oxşadar.
Xoş nəfəsi canlara dinclik verər,
Hər sözü dillərdə gəzər sərbəsər.
Nəqqaşsa kim bu gözəl dilbərin,
Bil ki, o, şairdir, oxu sözlərin.

Əsl sənətkar, həqiqi şair haqqında Nizaminin qənaəti belədir. Dahi şair sözü hörmətdən salan alçaq adamlara, var-dövlət və şöhrət xatirinə ona-bunamədhyyə yazanlara da biganə qalmır, onları nifrətlə xatırlayır. Nizami dünya İntibahının ən qüdrətli şairlərindən biri kimi poeziya sənətinə onun insana, həyat həqiqətinə xidməti baxımından qiymət verir. Şairin fikrincə, hər şair qaralayanı, qafiyə qoşanları şair adlandırmaq olmaz:

Çoxlu çaparlar bu yolu getdilər,
Alçaq olanlar onu xar etdilər.
Diddi bu söz, parçaladı bağrımı,
Söz bəzəyən tökdü sözün abrım.
Candır ürək meyvəsinin qiyməti,
Onlar üçün yox su qədər hörməti.

Tapdı əlindən necə ey çərx, aman,
Yaltaq olub şərə düynlər salan...

Qızıl üçün saralıb-solan, qızılla sözü qiymətdən salan, söz ləlini qiyməti olmayan daş-qaşa dəyişən bu şaircikləri Nizami alçaq adlandırır. Zahirən saraylarda yüksək mövqe tutan bu adamların özlərini alçaltdığını Nizami həm nifrət və qəzəb, həm də ürək ağrısı ilə qeyd edir. O, saray şairi vəzifəsinin aqibətindən söz açır, saraylarda bir müddət zərli don geyənlərin axırda qurğuşun yediyini, civə kimi zərdən ötrü ölənlərin axırda Sultan Səncərin dəmiri ilə məhv olduqlarını xatırladır. Nizami şeiri ucuz tutmağı rəva görmür, şairdən ağır zəhmət, böyük iradə tələb edir.

“Nuşirəvan və bayquşların söhbəti” hekayəsi romantik planda işlənsə də, real həyatın eybəcərliklərini çox doğru əks etdirir. Əsərin qəhrəmanı olan Nuşirəvan islamdan xeyli əvvəl yaşamış Sasani hökmdarıdır. Lakin burada təsvir edilən həyat Nizami dövrünün həyatıdır. Nuşirəvanın ov zamanı qarşılaşdığı mənzərə XII əsrin mənzərəsi, Nizaminin gördüyü, yandığı faciənin təsviridir. Şair ədalətsizliyin, qətl və qarətin həddini aşdığını göstərmək üçün maraqlı bir üsul işlətməmişdir; həmişə xarabalıq sevən bayquşlar şahı yaxşı tanıyırlar. Onlar əmindirlər ki, əgər şahları budursa, az bir vaxta min-min kənd xarabaya çevriləcəkdir. Quş dili bilən vəzirin köməyi ilə bayquşların söhbətini dinləyən Nuşirəvan xəcalət çəkir, əməllərini yadına salıb peşman olur.

Burda Nizami Nuşirəvanın daxili monoloqunu verir. Bu düşüncə monoloq hekayənin ən güclü hissəsidir. Şahın bütün bəd əməlləri öz dili ilə sadalanır, xəcil, peşman olduğu onun öz dilindən söylənir:

Barmağını dişlədi şah: Zülmə bax.
Quşlara çatmış sitəmimdən soraq.
Gör necə zülm eylədim insanlara,
Bayquş oturdum evə, eyvanlara.
Özgə malın zülm ilə aldım, yetər,
Qaldım ölümdən nə qədər bixəbər.
Oldu bu gün zülm tamaşa mənə,
Vay ola məhşər günü rüsva mənə.
Bəli, qiyamətdə tamam bunları,
Hey soracaqlar tökülən qanları.
Ah! Nə qədər yetdi mələmət mənə,
Bəsdir ömürlük bu xəcalət mənə.
Söylə, bu vardan ki bilinmir sayı,
Sam nə götürdü, ya Süleyman nəyi?

Şahın dili ilə deyilən bu sözlər Nizami əsrinin ədalətsiz şahları üçün ciddi ittiham idi.

Bu ittiham canilərin yaşamağa haqqı olmadığını, onları məhv etmək, etdikləri günahların, qarət etdikləri malların, tökdükləri qanların hesabını bir-bir soruşub cəzalarını vermək lazım olduğunu göstərir. Bu hissədə güclü bir inkar da var. Lakin Nizami romantik sənətkar kimi qəhrəmanı dəyişdirir; Nuşirəvan ədalətli işlər görməyə başlayır, tarixdə Adil Nuşirəvan adı ilə tanınır. Bu, şairin arzusu idi. O istəyirdi ki, dövrünün zalım hakimləri Nuşirəvan kimi hərəkət etsinlər. Ancaq bunlar söz idi. Nizami də hiss edirdi ki, sözlərə əhəmiyyət verən azdır. Bununla belə, şair sənətin təsir gücünə inanır, söz, sənət vasitəsilə əməl, iş tələb edirdi. “Bəhanə gətirmə, bunlar sözdür, səndən isə iş tələb olunur. Əgər işlər sözlə düzəlsəydi, Nizaminin işləri göylərə ucalardı”. Bu etirafda, bu inamda müdrik, mübariz, narahat bir qəlbin ağrıları gizlənməmişdir. Şahın darğası sərxoş halda gələrək kimsəsiz qarını təhqir edir, filan gecəyarısı filanı filan küçədə kim öldürüb deyə sorğu-suala tutur, canini onun evində axtarır. Qarı bu cinayətin necə, nə üçün baş verdiyini dəqiq başa düşür. Əgər şahın darğası sərxoş olarsa, canilər qan tökəcəklər. Camaat təhqir olunacaq, şahın ədaləti yox olacaqdır.

Dəxlini mülkün talayır oğrular,
Dul qarılardan çəkilir sorğular.

Şahın üzünə, hərəkətlərinə diqqətlə baxan qarı onu yaxşıca öyrənir, hökmdarın bu zülmə iştirak etdiyini, özbaşınalıq və cinayətlərə şərait yaratdığını başa düşür. Bu yerdən hekayənin ikinci hissəsi başlayır. Əgər birinci hissədə qarı şikayətçidirsə, ikinci hissədə bir ittihamçı – xalq ittihamçısıdır. Qarı onu şahlığa layiq olmayan qul, qarətçi, utanmaz, hünərsiz, oğru adlandırır. Qarının bu sözləri ildırımtək çaxır, alov kimi saçılır. Hekayənin axırında Nizami lirik ricətə keçir, əsərdə təsvir edilən hadisələri öz dövrü ilə əlaqələndirərək yazır:

İndi ədalətdən, aman, yox soraq,
Qaçmış o, Simürğə aparmış pənah.
Mavi bu çardaqda abır yox daha,
Əsla bu torpaqda görünmür həya.
Qalx, Nizami, yaş axıt sən yenə,
Qan yaşı səp qanlar olan qəlbinə.

Böyük sənətkarın xalqın halına nə qədər ürəkdən yandığını, elin faciəsinə necə acı göz yaşları tökdüyünü, sadə adamların dərdindən ayrı bir dərd-qəmi olmadığını göstərən və şərhə, izaha ehtiyacı olmayan bu alovlu, həm də fəryad dolu misraları Yaxın və Orta Şərq İntibahında humanizm ideyalarının ən yüksək, misilsiz bir ifadəsi kimi qiymətləndirsək, səhv etmərik.

Dərin işsaedici məzmunu etibarilə “Zalım padşahla zahidin dastanı” və “Sultan Səncər və qarı” hekayələri bir-birinə çox yaxındır. Əgər “Sultan Səncər və qarı”da şah məmurlarının ci-

nayətləri və şahın bu cinayətlərə laqeydliyi əks olunmuşsa, “Zalım padşahla zahidin dastanı”nda feodal gerçəkliyinin başqa bir kölgəli cəhəti açılıb göstərilmişdir. Sultan Səncər şikayətləri eşitmir, əhəmiyyət vermir, cinayətkarları cəzalandırmır, onlara şərait yaradırsa, bu hekayədə təsvir edilən zalım padşah daha qəddardır. O, hər tərəfi casuslarla doldurmuşdur, haqq zülmündən şikayət edənləri məhv etdirir. Onun ölkəsində şahın əleyhinə danışmaq ən qorxulu cinayət sayılır. Bu isə Nizami dövrünün mənzərəsidir. Ona görə də Y.E.Bertels bu hekayəni “Sirlər xəzinəsi”nin açarı və poemanın ən yaxşı hekayəsi adlandırır. Doğrudan da, Nizami “Sirlər xəzinəsi” ilə zamanəsinin eybəcərliklərinə güzgü tutmuş, hər şeyi olduğu kimi göstərən bir poeziya aynası yaratmışdır. “Zalım padşahla zahidin dastanı”nda, adından görüldüyü kimi, iki əsas surət vardır: zalım padşah və doğruçu qoca. Zalım padşah ordusuna, xəzinəsinə, casuslarına güvənir, doğruçu qoca isə düzlüyə. Zalım padşah hamını qanla qorxudub susdurmaq, özünə tabe etmək, qul vəziyyətinə salmaq istəyir. Doğruçu qoca isə düzlüyündən dönmür, zalımın inadını sındırır, onu özünə təslim edir. Düzlüyün qarşısında cəlladın qılıncı əlindən düşür, qəzəbdən bozarmış üzü gülümsünməyə məcbur olur. Doğrudur, bu bir romantikadır, lakin onda güclü, inkaredilməz bir həyat həqiqəti var. Düzlük eybəcərliyin, zalımlığın, qəddarlığın üzünə güzgü tutub onu özünə baxmağa, utanmağa, öz-özünü inkara məcbur edir. Zalım zalımlığını danır, haqqında zalım deyən qocanı qətlə yetirməyə hazırlaşdığı halda fikrini dəyişir, onu ifşa və inkar edən, heçliyini qorxmada üzünə deyən gücsüz, zəif, onsuz da öldürüləcəyini düşünüb şahın yanına kəfən geyinib gələn, cəsarətli, ifşaedici sözlərindən dönməyən doğruçu qocaya cəza verə bilmir, əksinə, onu mükafatlandırır. Düzlük əyriliyə, ədalət zalımlığa, İntibah orta əsrlərə qalib gəlir.

Nizami poeziyasında ictimai siniflərin, hakim təbəqələrlə xalqın bu şəkildə qarşı-qarşıya qoyulması, xalqın böyük gücünə inam, hökmdar və xalq probleminin tamamilə demokratik baxımdan düzgün həlli Yaxın və Orta Şərq İntibahının ən böyük nailiyyətlərindən biri idi. Nizami bununla da kifayətlənmir, yeniliyin köhnəliklə mübarizəsi, köhnəliyə qarşı amansız döyüşkən mövqe tutması fikrini irəli sürür. O, əsrlərin dumanı arxasından gələcəyə baxaraq, yeni ideyaların qələbəsi üçün yollar göstərir. Bu məsələdə ona əxiliyin mübariz humanist baxışları istiqamət verir. Xalq içərisində böyüyüb, yaşayıb müdrikləşən, şəhər sənətkarları ilə daim təmasda olan, qəlbi xalqın azadlığı və xoşbəxtliyi üçün döyünən, qələmi ilə “kiçik” adamların hüququnu müdafiəyə qalxan qüdrətli sənətkarı XII əsrin ən xəlqi fikir cərəyanlarından olan, ayrıca birlik formasına çevrilən əxilikdən kənarda təsəvvür etmək olarmı? Ona görə də şairin poemasındakı bir çox fikirlər əxilər şəhər sənətkarlarının bu mübariz birliyini yada salır. Nizami yeniliyin köhnəliklə mübarizəsindən danışanda əxilər kimi düşünərək köhnə əqidələri, köhnə budaqları cəsarətlə doğrayıb tökməyi məsləhət bilir. Fəallığa, hərəkətə üstünlük verir.

Nizami dünyanın zənginliyi, daimi inkişafı, get-gedə daha da gözəlləşməsi haqqında son dərəcə heyranlıqla danışır. Şairə görə, həyat daim irəliyə doğru inkişafdən ibarətdir; fikirlərdə, baxışlarda daim bir hərəkət və irəliləyiş vardır.

Gündə bu bağdan yeni bir bar gələr,
Hər şirinindən də şirin meyvələr.

Çoxlu həmaildir ürəklər tamam,
Hər biri xoşdur o birindən müdam.
Həm bu yolun yolçuları bax ki sən,
Zirək olur dəstə ötən dəstədən.

Bu irəliləyiş və inkişaf zamanı köhnəliklə yenilik qarşı-qarşıya gəlir. Köhnəlik öz yerini asanlıqla güzəştə getmir, yeniliklə onunla vuruşmaq, ona qalib gəlməklə özünü təsdiq edə bilər. Dahi şair mübariz bir mövqedə duraraq köhnəliyi rədd edir.

Nizaminin yeniliklə köhnəliyin qarşılıqlı münasibəti haqqındakı fikirlərini “Bir şahzadənin hekayəsi” yekunlaşdırır. Hekayədə göstərilir ki, Mərvdə yaşayan gənc bir şahzadə ölkəni yeni qayda ilə idarə etmək istərkən ətrafındakı mühafizəkar, dövlətli adamların ciddi müqavimətinə rast gəlir, ölkə ona asi olur. Köhnələr təzəyə qarşı üsyan edib onu ölümlə hədələyirlər. Ümidini itirən, bədbinləşən gənc şahzadə fikirli-fikirli yuxuya gedir. Yuxusunda bir qoca ona bu vəziyyətdən qurtulmağın yolunu öyrədərək deyir:

Ey təzə ay, köhnə olan bürcü sök,
Ey təzə gül, köhnə budaqları tök.
Ölkə sənənlə ola ta bərqərar,
Şadlıq elə, sən də yaşa bəxtiyar.

Deməli, yeniliyin qələbəsini təmin etmək üçün onun qarşısını alan maneələr aradan götürülməli, məhv edilməlidir. Nizaminin yenilik tərəfdarı olan şahzadə qəhrəmanı da məhz belə edir. Yuxudan oyanan kimi iki-üç düşməni aradan götürür, köhnə qayda-qanunu pozaraq yeni qayda-qanun yaradır, ölkə yeniləşir, abadlaşır. Bu, Nizami dövrü üçün son dərəcə cəsarətli bir ideya idi. Qəhrəmanın qəti hərəkəti ilə razı olan şair hekayəyə əlavə etdiyi lirik ricətdə bu ideyanı daha da dərinləşdirir, qətiyyət və inamla belə yazır:

Ölməlidir mülkə pozuqluq salan,
Qovmalıdır olsa qoşun bədgüman,
Qol-budaq atmaz təzə şax, bil ki, sən.
Köhnə budaqları əgər kəsməsən.
Kəsməsən arxın önünü aşkar,
Göylərə qaldırmaz əli göy çinar.
Sən bulağın gözlərini açmasan,
Gözdən axıtmaz su bu yer heç zaman.

“Ovçu, it və tülkü” hekayəsində biz inamlı bir şəxsin təntənəsi ilə qarşılaşırıq. Ovçunun sədaqətli, qoçaq iti birdən yoxa çıxır. Ovçu çox kədərlənir, lakin canını dişinə tutub gözləyir, inamını itirmir, gücündən artıq bir səbrlə dözür. Bir tülkü gəlib ovçuya istehza edir,

itinə qarşı vəfasız olduğuna, ondan ötrü qəm çəkmədiyinə görə ona tənə edir. Ovçu tülküyə inamla belə cavab verir:

- Hamilədir zil gecə,
Bir gün olar qəm keçəcək gör necə,
Mən bu dar ovlaqda onunçün şadam,
Şadlıq ilə qəm qala bilməz müdam...
Qaçdısı bir dəm itim, ey hiyləgər,
Sən kimi bir ovla geri tez dönər.

Ovçu bu sözləri deyib qurtarmamış toz dumanı qalxır, it duman içindən çıxıb tülkünü tutur. Ən ümitsiz halda belə inam insanı mükafatlandırır. Dahi şair bu dərin fəlsəfi məzmunlu hekayəni inam haqqında himnlə bitirir:

Kimdə inam olsa iradətlə yar,
Daim olar sonda səadətlə yar.
Getsə inamla ayaq olmazmı baş?!
Böylə fikirlə zərə dönməzmi daş?!
Olsa inamla qədəmin üstüvar,
Daima oddan su, sudan od çıxar.
Başqa olurlar inam əhli tamam,
Bizlər ayaq, oldu baş onlar müdam.

Əməyə və əmək adamına dərin məhəbbət Nizami yaradıcılığını səciyyələndirən əsas keyfiyyətlərdəndir. Şair başqa əsərlərində olduğu kimi "Sirlər xəzinəsi"ndə də bu mövzuya xüsusi diqqət yetirir, əməyi insanın zinəti, yaraşığı, onu hər cür bəlalardan qoruyan bir vasitə sayır. Nizami belə hesab edir ki, hər bir adam işləməli, zəhməti ilə dolanmalıdır. İstər məqalətlərdə, istərsə də ayrı-ayrı hekayələrdə onun insanı işləməyə çağıran hərarətli çağırışlarını eşidirik.

Ey əxi, nəfs itdir, onu çək dara,
Ruzi üçün açma əl alçaqlara.
Dadına paxıl rizqini, ye torpağı,
Torpaq olub, olma rəzil tapdağı.
Qoy əlinə, qəlbinə batsın tikan,
İşlə, çalış durma bekar bircə an.

"Süleyman və əkinçi", "Kərpickəsən qocanın dastanı" hekayələrində Nizami öz fədakar zəhməti ilə ruzi qazanan, zəhmət çəkməyi özünə borc bilən sadə adamların heyranedicili surətini yara-

dır. Nizami əmək adamlarından həmişə dərin məhəbbət, yüksək hörmət hiss ilə danışır, onları hər cəhətdən başqa adamlara, xüsusən əməyə xor baxan tüfeyli hakim təbəqəyə qarşı qoyur. Quru bir çöldə dırnağını bel, alın tərini su edib məhsul becərən əkinçini görən Süleyman peyğəmbər onun zəhmətini mənasız sayır, qocanı toxumu zay etməməyə çağırır. Lakin əkinçi öz ağıllı cavabı, sonsuz inamı, insanın həyatda vəzifəsi haqqında sağlam təsəvvürü ilə müdrik peyğəmbər Süleymanı utandırır. Otdan, ələfdən özünə paltar toxuyub, kərpic kəsməklə əldə etdiyi qazanla dolanan qoca bir kişi qızgın işlədiyi vaxt yanına tüfeyli bir gənc gəlir. Nizamının təsvirindən görünür ki, bu gənc varlı təbəqəyə mənsubdur. O, qocaya məsləhət görür ki, yaşı ötmüşdür, daha işləməsin, heç kəs ondan bir parça çörək əsirgəməz. Qoca ağıllı, mərdanə cavabı ilə həmin avara gənci utandırır, onu öz nadanlığı, tüfeyliliyi üçün göz yaş tökməyə məcbur edir. Qocanın sözlərində sağlam, ayıq bir həyat fəlsəfəsi gülümsəyir, hər kəsi öz həyatına nəzər salmağa, kim olduğunu anlamağa yönəlir. Nizami əsərlərində əmək və əmək adamlarına belə sağlam münasibət şairin yaradıcılığında demokratizmin, humanizmin ən parlaq ifadəsidir.

İsa peyğəmbərlə əlaqədar verdiyi bir hekayədə Nizami müdrik bir insanın surətini yaradır. Bazarın başında bir dəstə adam qarğa-quzğun kimi bir it cəmdəyini dövrəyə alıb, onun üfunət, xəstəlik mənbəyi olmağından danışır, dodaq büzürlər. Növbə İsa peyğəmbərə çatanda, o, söyləyir ki, heç inci də bu itin dişləri qədər ağ ola bilməz. Bu sözlər hər kəsi heyran edir, hamı başını aşağı dikib gedir, çünki düşüdüklərinə, danışdıqlarına görə xəcalət çəkirlər.

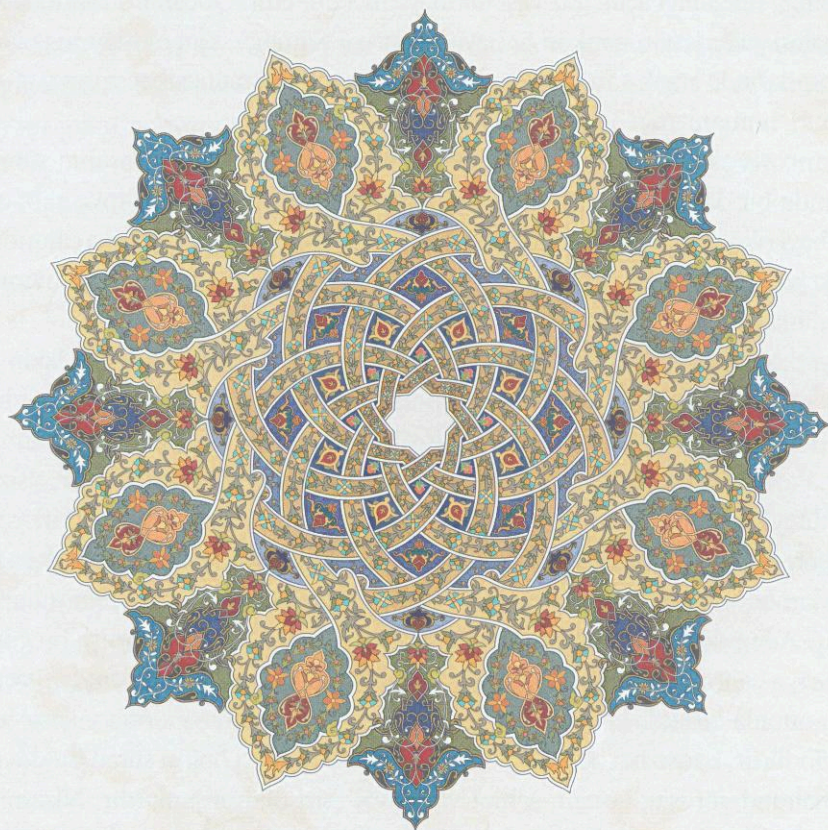
Nizami yaradıcılığının böyük idraki əhəmiyyəti də məhz bunda, həyatı bədii mənzərəsini yaratmış, ən müxtəlif məsələlərdən danışmış, müxtəlif təbəqələrin həyatından söhbət açmışdır. Əfsanəvi, tarixi şəxsiyyətlərdən tutmuş müasir dövrün adi adamlarına qədər hamı burada əks olunmuşdur. Peyğəmbərlər, şahlar, xəlifələr, ruhanilər, kəndlilər, kərpic-kəsənlər, əlsiz-ayaqsız qarılar, avara, tüfeyli şəhər gəncləri, yeniyetmə uşaqlar, darğalar, oğrular, zəvvarlar, saray əyanları, yəhudi, atəspərəst, müsəlman, xristianlar, saray xidmətçiləri, sufilər, varlı şəhərlilər - Nizami poemadakı adamların ümumi və qısa siyahısı belədir. Ancaq dahi şair ilk poemasında bununla da kifayətlənmir. Adəmdən başlamış müasirlərinə qədər insanlığı bütün keçmiş, bu günü və sabahı ilə əks etdirməyə çalışan şair insanı yaşadığı təbiətdən, canlı və cansız aləmdən təcrid olunmuş şəkildə deyil, onunla birlikdə təsvir edir. Şair nədən danışırsa danışsın, onu müasir həyat, müasir insanlar düşündürür, haqsızlıq, ədalətsizlik, zülm və özbaşnalıq hökm sürən bu dövrünsə adamları əsasən məhdud görüşlü, tamah, şöhrət və şəhvet əsiri olan insanlardır. Nizamini daha çox kədərləndirən də odur ki, məhz belələri başqalarına ağılıq edir, özlərini yüksək tuturlar.

Aləmə bax, başçıları kimdilər,
Adlıların adlıları kimdilər.

"Sirlər xəzinəsi" zəngin və mürəkkəb məzmunlu, yüksək sənətkarlıqla yazılmış bir əsərdir. Azərbaycan İntibahının qiymətli bir abidəsi kimi bu əsərin əhəmiyyəti ondadır ki, o, insanlığın nurlu sabahına, sadə adamlara məhəbbətlə doludur.

Xəlil Yusifli

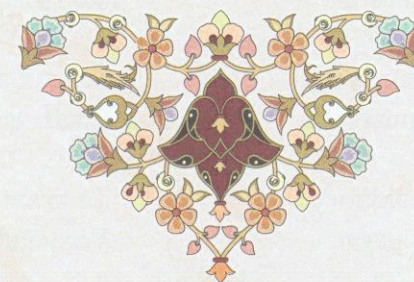

INV. № 8283
KİTABXANA
PƏRƏLİ USTU
F. KƏRİMƏDİN

SİRLƏR XƏZİNƏSİ

	Bismillah irrəhman irrəhim Oldu xəzinə açarın, ya həkim.		Güdrəti bildi iki dünyanı kəm, Əvvəlimiz, axırımız bircə dəm!
	Haqq adı fikrin önü, həm söz sonu, Qurtar adıyla sözü, yad et onu.	15	Kim bu qoca mülkdə haqdan kənar “Mülk mənimdir!” deyərək səs salar?!
	İlkidir aləmdə olanların o! Baqisidir baqı qalanların o!		Vardı o, yoxkən hələ alçaq, uca, Bunlar olar yox, yaşar o, daima.
	Oldu qədim aləmə bir sərvər o, Taxdı qələm boynuna bir ziyvər o.		Daim əzəl dərsi alanlar da heç Açmadı bu müşkülü, boylanma keç.
5	Çoxlu səxa çeşmələri car edib! Hər nə ki vardır, o özü var edib!		Gör əzəli elmi nə dərya imiş! Gör əbədi mülkü nə səhra imiş?
	Pərdəsini çərxin açar daima, Sirri biləndən o qaçar daima!		Kim ki, cahanda yaşayıb ömr edir, Fərmanına tabe olan bəndədir.
	Ləli günün toqqasına hey düzər, Yerlə suyu otla, naxışla bəzər.	20	Saldı bədən bağına o, hurini, Nərgisin ondan tapıb öz nurini.
	Arif olan kəslərə yol göstərər. Ruzi yeyən kəslərə ruzi verər.		Dağ yamacı, yer papağı hey gərək, Şükr edə ehsanına min-min ətək.
	Hikməti aqlın sapına dür verib, Güdrəti aqlın gözünə nur verib.		Haqq kərəmi nurda olarkən nihan, Qəndə qamış yaddı, gülə tirtikan.
10	Alnına dağlar vuranı pakların, Dövlət ilə tac verəni şahların.		Ta ki səxavətlə o etdi kərəm, Yoxluğu tərək eylədi varlıq o dəm.
	Həm pozar o, bişmiş olan tədbiri, Əfv eləyər istəsə həm təqsiri.		Eşqü həvəsdən bu neçə kənd üçün Düşmüş idi çərxin işi dürdüyün.
	Şihnəsidir qovğada qorxanların, Çeşməsi tədbir bilən insanların.	25	Haqq düyünü açmasa, tapmaz bir an Gündüz əlindən gecə zülfü aman.
	Varlığın ilki, sonudur aşikar, Kainat ondan yox olar, həm də var.		Səpdi göyün dürlərini göydəcə, Yox tozunu sildi saçından gecə.

	Çəkdi beş-üç dairə o, göylərə, Yeddi düyün vurdu özü həm yerə.	40	Verdi təbəssüm dodağa, gül deyə, Sən gecə mütrüb – dedi – ol! Zöhrəyə.
	Tikdi bu ağdan, qaradan sonra da Ayla günə cübbə ilə bir qəba.		Əmri ilə müşk satandır gecə, Bəndəsi olmuş təzə ay göydəcə.
	Verdi buludçün, ödü dəryadan o, Açdı Xızır çeşməsi səhradan o!		Əldən uzun oldusa dünyada söz, Xeymə daşıyla başını yardı tez.
30	Sübh camın torpağa tökdü xuda, Atdı daşın ağzına bir damla da.		Getdi düşüncə bu yolu yortaraq, Haqq qapısından əliboş döndü, bax!
	Qatdı, qarışdırdı o suyla odu, Böylə yaratdı dür ilə yaqutu.		Çox yol aşıb tapmadı bir əslini! Gəzdisə göz, tapmadı heç mislini!
	Torpaq ürək qanını yellə yenə Tökdü o, ləlin cigəri üstünə.	45	Gəldi ağıl, çünki mən etdim tələb, Mən ona öyrətməli oldum ədəb.
	Etdi səxa bağını göylər gözəl, Söz quşu səs saldı göyə əlbəəl.		Göydə gəzənlər yolunu getmədə! Ərşi süzənlər ona meyl etmədə!
	Verdi dilin nəxlinə tər xurma haq, Oldu ağız dürr, sədəfsə qulaq.		Keçdi fələklər başına xaltası, Doldu yerin qəlbinə həm sövdası!
35	Pərdəyə tutdu yuxunu burda o, Verdi suyun əyninə bir can donu.		Can tək ürək olsa da pak, pürvüqar, Haqq qapısında yenə qul tək durar.
	Tutdu yerin zülfü ilə aləmi, Qoydu “əsa” xalı ilə Adəmi.		Yerdə bitənlər o, verən danədir, Bağı gülündən irəm əfsanədir.
	Xarlığı sildi üzərindən zərin, Sildi yağışla qanını güllərin.	50	Bildi Nizami onu öz arxası, Torpağı tövhid dəninin tarlası.
	Qoy dedi ulduzla silinsin hava, Güllərə vərsin canını xoş səba.		TÖVHİD VƏ MİNACAT
	Qoydu yerin bağına dünya qanın, Qəlbə verib aqlını o, insanın.		Hər var olan varlığı ey var edən, Tapdı səninlə gücü torpaq bədən.

- Bayrağın altında oturmuş cahan,
Sənlə varıq biz, sən özünlə hər an.
- Varlığının surəti yoxdur sənin,
Bənzəri yoxdur sənə bir kimsənin.
- Hər nə dəyişməz, nə deyim, sənsən o!
Ölməyib, ölməzsə də kim sənsən o!
- 55 Biz gedəri, daimi sənsən fəqət!
Təkcə sənindir bu uca məmləkət!
- Göylər üçün dövrəni sən vermişən,
Yerdə bədəncün canı sən vermişən.
- Sən bu kürən köhləni çapsan əgər,
Özgə “Ənəlhəq” sözünü kim deyər?!
- Səndən alıb eşq səbr qüvvəti,
Çatdı adın cəzbəsinə taqəti.
- Ta kərəmin aldı yeri qoynuna,
Düşdü ağır yük cahanın boynuna.
- 60 Öz kərəmindən törəyib doğdu yer,
Yoxsa qarından göbəyi tez düşər.
- Səcdə boyunbağına verdin nizam,
Qeyri kəsə səcdə haramdır, haram!
- Kim ki demir səndən, o sussun gərək,
Söz səni yad etməsə, heçdir demək.
- Oldu gecə saqisi ancaq gədan,
Sübh quşu tabe sənə hər zaman.
- Pərdəni at, sən tək özün çıx çölə,
Pərdə mən olsam da, onu məhv elə.
- 65 Çərxə öz acizliyini et bəyan,
Aç dəxi dünya düyünün dünyadan.
- Nəqşini poz durma yetər rüzgarın,
Sürətini məhv elə ulduzların.
- Ver qələmə nitqini sən dillərin,
Heçliyə tez borcunu qaytar yerin.
- Zülmətilər nurunu al, hər nə var,
Cövhərilər olsun ərəzdən kənar.
- Altıbucaq kürsünü sındır görək!
Doqquz ayaq minbəri tez qır görək!
- 70 Torpağına çırp ayı bu möhrənin,
Daşla vurub qır camını Zöhrənin.
- Qır sapı sən nurlu bu muncuqları,
Vur gecə-gündüz quşunu tez barı.
- Əz də bu torpaq tərəni sən silib,
Qalmaya ta bir dənə kərpic qəlib.
- Göydə gecə tozları qoy qalmasın,
Cəbhə ilə əxbiyə yüksəlməsin.
- Poz həyatın, poz bu yeni rəngini,
Çal zamanın öz qədim ahəngini.
- 75 Bir yeni qaydayla tez ol, tez çıxar
Çərxi sükunət-hərəkətdən kənar.
- Zülm oduna tezcə su tök bir görək!
Torpağın altda qoy otursun külək!
- Yax bu münəccimlərin al dəftərin!
Kim tapınır al günə, yum gözlərin.

- Sən bu hilal bürcü boşa tez çıxar,
Pərdəni et boşca xəyaldan kənar.
- 90 Hökmün üçün oldu yedəkçi zaman,
Çul daşıyan oldu sənə asiman.
- Ta görüb iqrar edələr: tanrısən!
Özləri heçdir bilələr tez haman.
- 80 Qəhr eləsən də bizə sən çox, yenə
Kimdə var üz qalxa, şikayətlənə.
- Yox bahası töksən əgər bir qanı,
Kim xilas eylər sən asan insanı?!
- Cana ağıl nuru verib lütf ilə,
Verdin ürək tamamı da sən dilə.
- Sən gecənin mənzilin etdin uzun,
Gündüzü, getsə gətirərsən özün.
- 95 Dağlı itik biz sənə, heç hökməran,
Dağlı iti ovda bəyənəmiz bir an.
- Çərxə yeriş, qütbə veribsən səbat,
Gülşəninə varlığın abi-həyat.
- 85 Nəsrin, o qəməzə ona neylər səbə?!
Torpağın etmişdir onu tutiya!
- Bəndən olub qönçə taxıbdır kəmər,
Sənlə varam – gül deyir axşam-səhər.
- Bildi Nizami səni bir, ey xuda,
Yol tozun olmuş hər iki dünyada.
- 100 Bax, sifətindən tutulub nitqimiz,
“Mən ərəfallah” oxuduq burda biz.
- Çiy sözümüzədən xəcilik, şərmsar,
Sən bizi əhv eylə, a pərvərdigar.
- Biz yox ikən ey binadan var olan,
Biz gedənik, ey həmişə sağ qalan.
- Əlsiz-ayaqsız yanına gəlmişik,
Arzu, ümidlə qarına gəlmişik,

MİNACAT

- Tökdü şirə yarpağı süsənbərin
Quyruğuna əqrəb olan göylərin.
- Yaydan ox atdıqca onun barmağı,
Zöhrə atıb qaçdı o dəm Oğlağı.
- Oldu o, Dol Yusifi bir gün sayaq,
Oldu Balıq Yunis o doldan qıraq.
- 155 Qoçda Sürəyya özü taxtın qurub,
Çöldə çiçək ordusu yan-yan durub.
- Etdi o gülşəndə olan gül, çiçək
Yerləri əlvan necə yaz fəslə tək.
- Oldu gecə sübh, əcaib bahar!
Sərvə dönüb gül, nə əcaib süvar!
- Bir bax, o gül, nərgiz olan bağ ilə,
Sürmələnilib nərgizi "ma zağ" ilə.
- On ədəb öyrətdi ona asiman,
İstədi üzrü nəbilərdən o an.
- 160 Cırdı göyün örtüyünü barmağı,
Oldu mələklər yükü həm bayrağı.
- Müsk götürdü dodağından gecə,
Atdı ay at nalını tez göydəcə.
- Böylə qaranlıq gecə şimşək sayaq,
Ərşi ayaq altına almış Buraq.
- Kəkliyə oxşardı o şahin yaman,
Vardı huma şövkəti, həm biguman.
- Çıxdı bu firuzə çəməndən çölə,
Getdi o gün ərşə yetişdi belə.
- 165 Köynəyi oldu sinəsi Sidrənin,
Ərş ətəyindən aşağıydı sənin.
- Atdı səfər dostları bir-bir süpər,
Qalmadı onlarda olan balü pər.
- Heyrətə düşmüş o qəriblər kimi,
Tez qarını döydü igid ər kimi.
- Pərdəlilər ki, onu seyr etdilər
Məhmilini tək buraxıb getdilər.
- Yoldaşı yox bir yol ilə getdi, həm
Olmadı agah qədəmdən qədəm.
- 170 Qaldı bu sirli qapıda başqalar,
Oldu o da burda özündən kənar.
- Varlığa addımları bir tac idi,
Ərş özü bu nemətə möhtac idi.
- Ta ki bütün sözlərə çəkdi qələm,
Ərşin özündən o, ucaltdı ələm.
- Nəbzini saydıqca canın hey bədən
Canla bədən oldu qoşa yolgedən.
- Dövləti ərşin yetişərkən sona,
Çatdı ürək, can sözü qəlbə, cana.
- 175 Qaçdı bədən əsl evinə sonra tez,
Görmədi göz burda heç ondan bir iz.
- Düşdü qədim bir yola ordan mətin,
Pərdəsini tulladı o, xilqətin.
- Etdi başı yol gedərək biqərar
Sonra təbiət yaxasından kənar.

- Himməti dolduqda könül nur ilə,
Gəldi o, mənzil tanımaz mənzilə.
- Saldı o pərdə onu lap qeyrətə,
Düşdü bu yandan da fəqət heyrətə!
- 180 Getdi, ayaq çəkmədi zəhmət fəqət!
Sıçradısa, almadı rüsxət fəqət.
- Çıxdı o, söz tək lap özündən tamam,
Tapdı haman ləhzə qəbulçun salam.
- Atdı göründükdə o sonsuz calal,
Pərdəni təzim qarısından vüsəl.
- 195 Naz çəkəni oldu xuda şəfqəti,
Oldu əzəl lütfü də həmsöhbəti.
- Atdı ayaq başə tamam get-gəli,
Can göz açıb baxdı: nə var görməli!
- Gördü o bir nur ki, görməz zaval
Baxdı o bir gözlə ki, bilməz xəyal.
- 185 Qəlbə yatan bir söz olubdu bu da!
Gördü xudanı, görünəndir xuda.
- Cövhər ərəzsiz görünər haqq üzü,
Cövhər, ərəzdən çox o yandır özü.
- Etdi səfər eşq ilə, çıxdı yola,
Bir nəfəsə getdi, qayıtdı dala.
- Görməsini çoxlar əbəs gizlədi,
Kordur əgər kimsə ki, görməz dedi.
- 200 Ey sözü dillər möhürü hər zaman,
Ətrini can dərmanı tək daddı can.
- Məbudu görmək xoş olar dünyada,
Bil, görünəndir, görünəndir xuda!
- Qalx, səxa dövrünü sən xətm elə,
Şər də bitsin bu Nizami ilə.
- Pərdəni o, gördü məkan bilmədən,
Həm bu yolu getdi zaman bilmədən.
- 190 Kim ki bu xas pərdədə tapmış qəbul,
Burda cəhətsiz gedərək tapdı yol.
- Şəmsəsi doqquz göy ilə ulduzun,
Ənbiyalar sahibidir, həm yekun.

İKİNCİ NƏT

Torpağı olmuşdur ağıl hər zaman,
Bağlı onun tərkinə bir cüt cahan.

Açmış o tər sünbülü naz səhrası,
Vermiş o xas gövhəri sir dəryası.

205 Sünbülü al gündüz üçün sünbülə,
Ləl verib gövhəri günçün belə.

Gülmür o üzdən o şəkər ləbləri,
Tökməsin abırın sədəfin gövhəri.

Etmədisə gövhəri daşla savaşa,
Gövhərini bəs nə üçün qırdı daş?!

Daşdan idi çünki ürək dünyası,
Çəkdi hücum qupquru, xam sövdası.

Ləli əzən olmasa, gövhər qıran,
Söylə "müfərrih" törədən daş haçan?!

210 Eylədi düşmən daşı gen dünyada
Bircə dənə gövhəri ondan cüda.

Çıxdı çölə gövhər o dar mücrüdən,
Doğsa göhər daşdan, əcəb sanma sən.

Varmı zəri qanbaha versin ona,
Gəldi yara vurdu onun ağzına?!

Daşdan əgər ləlü göhər çıxsa da,
Dişçün olar birgə ləbiylə baha.

Yerdə olan daşdakı gövhər yaqın,
Qanbahası olmaz o gövhər dişin.

215 Bir dişinə qanbahasıyçün zəfər
Candan onun oldu qulu sərbəsər.

Daş dəyərək qanla yudu ağzını,
Bir daha doğrultdu kərim adını.

Candan, ürəkdən dişini dartdı o,
Fəthə görə şükr edərək atdı o.

Arzu yolunda diş etdi fəda,
Yoxdu gözü əsla iki dünyada.

Durmuş idi səf-səf onun ləşkəri,
Əlləri bayraqdı, dili xəncəri.

220 Xəncəri atdı dişini birbaşa,
Xəncər əgər dişlisə, gəlməz xoşa.

Ta ki onun lütfünə salsın nəzər,
Xarı atıb görsün o güldən bəhər.

Bağ doludur güllə, tikandan demə!
Sap dolu muncuqla, ilandan demə!

Təbi – Nizami o bağın bir gülü,
Öylə gülün xoş-xoş ötən bülbülü.

ÜÇÜNCÜ NƏT

Cismi canından da pak ey dünyada,
Ruhu da sən bəslədin, "ey can fəda".

225 Rəhm evinin mərkəzi sənsən ki sən!
Nöqtəni "zəhmətdən" özün silmişən.

Sənsən ərəb yolçulara ay hər an!
Sənsən əcəm şahlarına hökmran!

Tapdı səninlə yolu hər yol gedən,
Kəndə böyük, kənddə yox bir bədən!

Getsə tamaşaya kəramətlilər
Ruzini dostlarla bərabər bölər.

Süfrə başında yediyin xurmadan
Bəs nə gətirdin bizə sən ərmağan.

230 Ağzını aç, saç hamıya sən şəkər,
Ta görələr xurma dilindən bəhər.

Ey gecə zülfü bizə ruzi-nicat!
Eşqinin atəşləri abi-həyat!

Ağlı üzün gör necə məftun edib!
Zülfün özü hər kəsi məcnun edib!

Çərx-kəmər ilgəyinin bəndəsi
Sübh sənün gün üzünün gülməsi.

Sənlə batıb müşkə bu yer hər zaman,
Sənlə qurutmuş ətəyi tər cahan.

235 Müşk saçan torpağın etdi əsər,
Müsk saçan oldu o yer sərbəsər.

Ötdü Süleyman yelini torpağın,
Keçdi o cənnət bağını həm bağın.

Təkbirin üçün canamaz Kəbədir,
Xoş sözünün şərbətinə təşnədir.

Daima taxt-tacını saxlar cahan,
Taxtın olub yer, tac olub asiman.

Aydır o, yox kölgəsi əsla onun,
Kölgəsidir yerdə o, haqq nurunun.

240 Dörd ələmin – rüknü müsəlmanlığın,
Beş namazın – növbəti sultanlığın.

Sənlə zəlil torpağı gülzar olur,
Sənlə əzizlər gözüne gəldi nur.

Addımın altında qalarkən fələk,
Göylərin üstündə çəkən vaxt ətək,

Dürr ilə doldu ətəyi göylərin,
Zərlə vuruldu bəzəyi göylərin.

Ağ sədəfi üstünə sübhün səba
Qaliyə saçmaqda əl açmış vəfa.

245 Bir yürüş etdikdə səba sübh çağı
Tulladı ənbər qoşunu bayraqı.

Titrəyən o ənbərinin ətrinə
Versən iki aləm ucuzdur yenə.

Sidrə olub taxtına bir qul hər an,
Eyvanının kürsü yeri asiman.

Sübh işıq saçsa o can pəncərəm,
Bir toz olar ərş o günəşdən həməm.

Tullamasa güzgüsünü sübh əgər,
Torpağa nurun necə, hardan düşər?!

250 Ey iki aləm niyə yatdın yerə?
Xəznə kimi sən niyə batdın yerə?

Torpağın altındasan, ey xəznə sən,
Xəznə edər torpağın altın vətən.

Fəqrin özü xəznənə viranədir,
Kölgən özü şəminə pərvanədir.

Ahlarına göylər olubdur nişan,
Dəlv olubdur quyuna ip hər an.

Daima dönməkdə olan ağ, qara
Qasidin olmuş burada yollara.

Əcri azalt, çox yeyir onlar, tanı,
Oğrudur onlar özün al iqtanı.

255 Xəstə düşüb əql, ona sənsən təbib
Ay səfər üstə, ona sənsən qərib!

Biz bədənlik, durma yetiş can sən ol!
Biz hamı diviksə, Süleyman sən ol!

Qalx, Nizami təbini şad elə!
Sübh gətir, dərdliləri yad elə!

Darğa isən, qafilə tənha nədən?
Ortada sənsən, ələm orda nədən?

DÖRDÜNCÜ NƏT

Ey mədəni örtülü, Məkki niqab,
Kölgədə qalmaz bu qədər afitab.

270 Bir Əli göndər səfinə meydanın!
Ya bir Ömər qarşısına şeytanın!

Aysan, o gündən sən işıq, nur gətir,
Gülsən, o bağdan xoş ətirlər yetir.

Sal gecəni tez yəmənə ayə sən,
Çək başı ay tək Yəmənə kürkdən.

Yolda qalıb göz, dodağa gəldi can,
İmdada, fəryada yet, ey mehriban!

Hərbə neçə azğın ilə ol hazır,
Dini pozanlar büsatın tezcə qır.

260 Min gecə-gündüz – qara - ağ köhləni,
Sür əcəmə, tərək et ərəb ölkəni.

Beş yüz ilə yetmiş olar yatmışan,
Gün də keçir, məclisə gəl durmadan.

Qur təzə ələm, təzələ dövrəni,
Şöhrətin ilə tut iki dünyanı.

Dur belə bir əmr ver İsrəfilə,
Qalxıb üfürsün bu neçə qəndilə.

Kimdir əmirlər?! Vur özün sikkəni!
Xəlfələrə sus de, de sən xütbəni!

275 Sirlərinin pərdəsinə dal hər an,
Biz hamı yatdıq, sən özün qalx, oyan.

Müsk ətirin çulğadısa hər yeri,
Əsdi, onu qovdu nifaq yelləri.

Qalx bu afət dolu ələmdə gəl,
Sən tut əlindən hamının əlbəəl.

Taxtını asudə yatanlardan al!
Minbərini çirkə batanlardan al!

Hər nəyi təqdir eləsən, haqq olar,
Səndən axı kim soruşar sorgular.

265 Evdəki divdirlər, axır qov çölə,
Heçliyin anbarına at, məhv elə.

Lütf ilə salsan sən əgər bir nəzər,
Hər nə ki lazımsa olar sərbəsər.

Barmağın ilə cahana çevrə çək,
Hər nə ki vardır sənəin olsun gərək.

Olmuş ürək tövbəsi ətrin ona,
Torpağını gülşəkər etmiş cana.

280 Kim qarışar işlərinə iş çağı
Əfv eləməkçün bir ovuc torpağı?!

Sənle ürək tövbə dedi, gülşəkər,
Gördü bunu şərm elədi gülşəkər.

Açsan üzündən sən əgər pərdəni,
Tullar iki ələm o dəm xirqəni.

Oldu qəbulçun top əzəl vaxtı var,
Ordan ürək meydanına atdılar.

Gəzdi Nizami sorağınla hər an,
Qəlbi xoş ətrinlə yaşar hər zaman.

Atlanaraq Adəm o ad-san ilə,
İstədi əlsin topu çövkən ilə.

Ruhuna lütf ilə vəfa ətri ver,
Mülki-Süleymani gədayə yetir.

295 Atla fəqət sünbülə meyl etdi o,
Qoydu topu, bir bucağa getdi o.

BEŞİNCİ NƏT

Ey nəbilər tacına gövhər hər an,
Şahlara, sultanlara tac paylayan.

Yüyrüyü İbrahimin üç-dörd kərə
Dəydi yerə çatmadan o, bir yerə.

285 Yadü yaxın hər nə qədər canlı var,
Burda himayəndə sənəin xoş yaşar.

Təngnəfəsdi özü Davud bu an,
Burda onun çıxdı səsi bəm yaman.

Başladısa beyti adınla xuda,
Qafiyə etdi adını sonra da.

Burda Süleyman da həya etdi, bax,
Mülkü sevirdi, demədi ver papaq.

Əmr olunarkən bu viran kəndi siz –
Adəm ilə sən belə şənətdiniz.

300 Görmədi Yusif bu sudan bir nişan,
İplə dol oldu ona ancaq çatan.

Hər bir evin bər-bəzəyi, qiyməti,
Əvvəl, axır kərpicidir zinəti.

Xıız əliboşca qayıdarkən yolu
Gördü ki, yaşıdır ətəyi, tapdı su.

Adəm ilə Nuh kimisən! Yox, dayan!
Sən bələdan onları qurtarmışan.

Musa bu camdan əli gördü təmiz,
Ərnidə çırpıb şüşəni qırdı tez.

290 Buğda yeyib gördüsə Adəm zərər,
Tövbəsi oldu ona bir gülşəkər.

Atmadı Musa bu dənə əsla can,
Töhmətə düşmüşdü başı çox yaman.

شعبه تازه برنجیتم
میگل از قالب نورختم
پایه درویشی و شامی درو
مخزن اسپرار الهی درو

برسم شاهان پنی این خصال
توغب زردم نام تو ایصال

نام در آمد بتو نامو سپکا
مرد و میجل تو بهرام شاه
وین و ده بر سپکا زومی رس
بهر از انبست خیردار من

آن ری از کان کج سرخیت
وین در ای کس نو ای کجیت
آن مبر آورده ز قزین علم
یکم وزن من از و بهر سیت
کرکه از ان شد بنده و بار من

Çərx səfərlərdə olubdur yarın,
Nazına bir hamilə doqquz qarın.

Bəxtin ilə torpaq olar simü zər,
Zəhr səni yad eləsə bal, şəkər.

355 Tapdı o bir cüt balıq ondan şərəf,
Oldu qılıncın göhəriçün sədəf.

İçsə Firidun meyi sənsiz bir an,
Çiyinin üstdə bitəcəkdir ilan.

Ay gecə xəncər çəkər olsa əgər,
Xəncərini görcək atar tez süpər.

Mütrüb ilə saqi varındır, mey iç!
Baqi olan mülk ilə qəm çəkmə heç!

Xəncərinin çeşməsi olmuş Fərat,
Tökdü tuluqdan yerə abi-həyat.

370 Mülkə keşik, şahlar üçün arxasan,
Tac və qılınc sahibisən hər zaman.

Kim ki, bu tufanda sevər uyğununu,
Nuh ola, dərhal aparar su onu.

Möhkəm, iti, zağlı qılıncınla sən
Taxt ilə tac fəth eləyən gəlmisən.

Camı Keyə, həm Cəmə peymanədir,
Boğdu günü, kölgən o pərvanədir.

Saçdı xəzinə o, xəliflər kimi,
Tac verər, taxt tutar hər dəmi.

360 Şir ürək ol, sənsən axı ər yıxan!
Şir nəçidir?! Sənsən axı şir yıxan!

Xəncərin altında durur taxt, tac,
Qoy sənə versin hamı şahlar xərac.

Göy bu meşə şirlə dolu olsa da,
Çərx özü səndən çəkinir dünyada.

Qoysan ayaq bir başa dövlət tapar,
Məskənin olsa bir ürək, bəxti var.

Hərbdə kim sənle de, bəhs eyləyər?!
Kimdə olar sən tək ürək, ya ciyər.

375 Ədlin ilə bayquş olar bir hüma,
Zəhmin ayaq etdi başı daima.

Hər nə var altında bu mavi göyün,
Oldu sənin arzuna tabe bu gün.

Oldu peşə rəhm, ədalət sənə!
Etdi şikayət də şikayət sənə!

Var əlin altında bax üç-dörd nəfər,
Olsa əl üstündə mələk bəs elər.

Oldu dayaq torpağa rəxşin sənin,
Nal kimi dörd mıx yedi kor düşmənin.

365 Dövr sənə xatəmi-dövrən – dedi,
Torpağına yel də Süleyman – dedi.

Yeddi fələk gövhərinin hoqqası!
Səkkiz ədəm bayrağının şaqqası!

Mülk verib tanrı, cavanlıq sənə,
Mülkü verib, sahib ol öz mülkünə.

Hökmünə baş əyməsə hər hansı kəs,
Noxta olar tacı ona burda bəs.

380 Anladı hər elmdə o, mənani,
Bircə bədəndə iki dünya canı.

Alsın ədəb dərslərini səndən səba!
Söz şamını yandır özün dünyada!

Bəndənə göylər xələti ver bu gün,
Bir də qəbul ətri Nizami üçün.

Olsa da sözlər kök, ürək oxşayan,
Süfrən üçün amma arıqdır yaman.

Ləl, göhərsizsə bu dərya, bu kan,
Ləl-göhər versin o əl, dil hər an.

385 Yağdır o dəm kim paxılınsa əgər,
Peykan ilə ləl, qılıncla göhər.

Verdi fələk xoş, düzü, tale sənə,
Axırın olsun daha yüksək yenə.

Yansın, ucalsın göyə bu dünyada,
Mən ucalım, yansın o bədxah oda.

Bayraq ucaltsın göyə fəthin sənini!
Doğra qələm tək başını düşmənin!

KİTABIN NƏZMƏ ÇƏKİLMƏSİNİN SƏBƏBİ

Nəzm elədim mən bu təzə tər gülü,
Bağının oldum xoş ötən bülbülü!

390 Eşqin ilə şurə gəlib hər zaman
Yolların üstündə mənəm zəng çalan.

Özgə yazan sözləri borc etmədim,
Hər nə ki könlüm dedi: "Dəl!" Mən dedim.

Bir yeni qaydayla bu şux heykəli
Töküm, odur, oldu belə sevməli.

Bir neçə dərs öyrənərək hər səhər,
Sübhə sehirdən toxudum pərdələr.

Yoxsulun onda yeri var, həm şahın,
Sirlərinin xəznəsidir allahın.

395 Şəkkərinə milçək ayaq qoymamış,
Milçəyinə özgə şəkər dəyməmiş.

Nuh bu dənizdə tez atar qalxanı,
Xızr qırar həm bu suda dolçanı.

Qürə atarkən bu gözələcün bir an
Çıxdı adın qürəyə, ey hökmran.

Gəldi iki namə iki ölkədən,
Hər biri bir Bəhramı tərif edən.

Köhnəcə mədəndən o tökmüş zəri,
Tapdı təzə bəhrədə bu gövhəri.

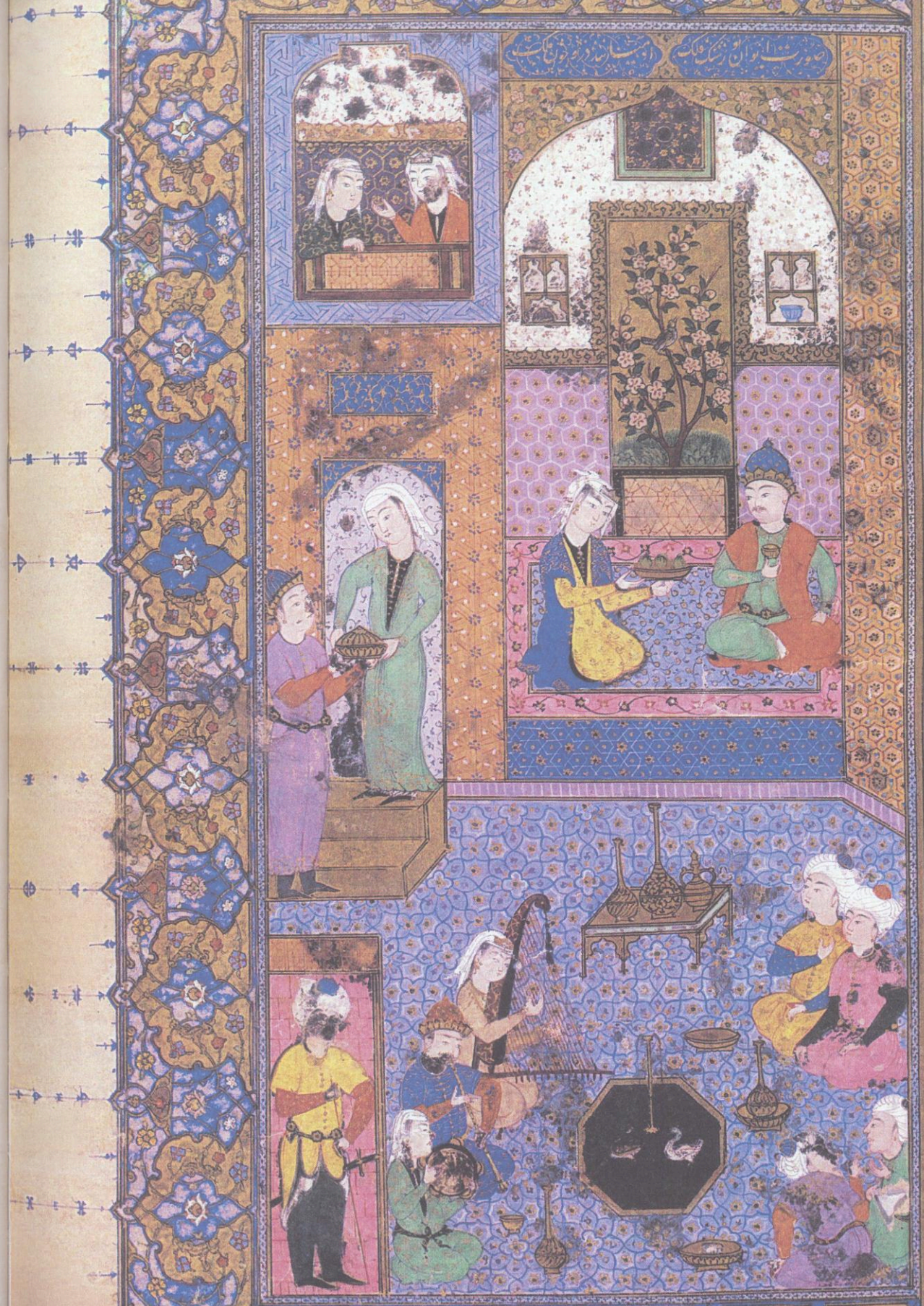
400 Qəznədə qaldırdı o, yerdən ələm,
Vurdu bu, Rum sikkəsinə bir rəqəm.

Olsa da ol sikkədə söz zər kimi,
Yaxşı bil ondan zərimi, sikkəmi.

Azsa da ondan yükümüz, varımız,
Yaxşıdır ondan ki xiridarımız.

Olsa da tərzi qərib, ey hökmran,
Heç qərib olmaz, sən onu oxşasan.

Hər sözü oxşar təzə-tər bir gülə,
Yanmadı qəndil sayacağı borc ilə.

405 Çatdı bu söz təkə sənin süfrənə,
Dəyməmiş əl, sən bir ona dəysənə!
Mən tozunu tutdum, uçum göylərə,
Sən məni çatdır ki, çatım bir yerə.

Duzlu isə, sən ye nuş olsun müdam,
Yoxsa yadımdan da çıxar lap tamam.
Bir neçə aydı bu idi məqsədim,
Mən şah önündə yenə təzim edim.

Çərx ilə əyləşsən əgər süfrəyə,
Barı bir az sür-sümük at bəndəyə.
420 Hər yanına çəksə də odlar hasar,
Qoymasalar da məni burdan kənar.

Mən bir itintək edirəm iftixar,
Bəndəliyilə yaşaram bəxtiyar.
Bəlkə çoxalsın deyərək hörmətim,
Lap dəridən çıxmaq idi niyyətim.

Kimdə ki gördüm hələlik mən vəfa,
Bircə sənə meyl elədim dünyada.
Hər yanı gördüm ki, fəqət şir tutub,
Dal, qabağı qan deyər şəmşir tutub.

410 Bəhrə verər bir gün axır xidmətim
Bir gün olar ki, yetişər qismətim.
Amma qılınclar yolumu kəssə də,
Xütbə dedim mən sənə bu ölkədə.

Daim o ali qapına, doğrudur,
Mədh yazanlar hamısı üz tutur.
Söz suyunu hey qapına saçmışam,
Qumsa mənəm, qaldım odur, vəssalam.

Gördü Nizami gücünü, durdular,
Mən hara, onlar hara, ey hökmdar?!
425 Ey günəş, etsən məni bir toz hesab,
Qoy müdam olsun bu duam müstəcab:

Yolda qoyub onları mən qalxaraq
Çapdım atı bir neçə mənzil qabaq.
Qəlb sənə dür saçan ümman ola!
Qoy belinin gövhəri bu can ola!

Xəncər edib mən şeir almasını,
Tez kəsib atdım gələnin başını.
Daima gündüzlərə dönsün gecən!
Yansın o şahlıq çırağın, parla sən!

415 Təksə, misilsizsə də rütbəm mənim,
Bil, daha yüksəkdir əsil məskənim.
Oldu bu dünyada sənə bəxt yar,
Olsun o dünyanın daha xoş, bəxtiyar!

Ərş ucadır, uçmadayam ərşə mən,
Himmətimi ötdüm axır bəlkə mən.
SÖZ DEMƏYİN FƏZİLƏTİ
HAQQINDA BİR NEÇƏ KƏLMƏ

Bəlkə də sayəndə tapam mən də kam,
Sən hara qoydunsa ayaq, baş qoyam.
Ta qələm açdı hərəkət zərfini,
Yazdı o, əvvəlcə sözün hərfini.

430 Tulladılar pərdəsini xəlvətin,
Oldu söz ilkin gözəli xilqətin.
Ruhu soyuqlar odu sözdən tapıb!
İsti gedənlər suyu sözdən tapıb!

Söz neçə ki, qəlbə könül vermədi,
Palçığa can meyl eləyib girmədi.
Dünyada sözdür fəqət abad çəmən,
Bir təzə güldür bu qoca çərxdən.

Başlayan andan qələm öz cövlanın,
Sözlə açıbdır gözünü dünyanın.
445 Gəlməyir uyğun ona heç bir nişan,
Sıgır o, mövcud dilə də heç zaman.

Tapmadı sözsüz belə şöhrət cahan,
Çox dedik, əskilmədi söz heç zaman.
Harda ki, söz bayrağını qaldırar,
Hər fə, dilə orda daha yer mi var!?

Eşq dili saydı sözü canımız,
Biz sözlük, olmuş bədən eyvanımız.
Can ipini söz kələfə vurmada
Heç nə baş açmazdı o ipdən bu can.

435 Hansı düşüncə, ya fikir var əgər,
Söz quşunun qismətidir sərbəser.
Sözlə tutublar təbiət mülkünü,
Sözlə vurublar şəriət möhrünü.

Görməyib əsla bu cahan, yaxşı bax,
Söz tək iti, incə kəsən bir bıçaq.
Mədən alıb söz və zəri bir sabah
Sərrafa göstərdi, dedi: - Ey qoçaq,

Əvvəli fikrin, sonu haqqın – sayın,
Daima sözdür, sözü vacib sayın.
450 Köhnə qızıl, ya təzə söz yaxşıdır?
Söylədi usta: - Təzə söz yaxşıdır!

Taclı şah ad vermiş ona taclılar,
Başqa bir ad vermiş o cür başqalar
Qasid olub söz haraya getmədi!
Söz kimi kimsə bir işi etmədi!

Nəğmə olub gah uclar bayrağı,
Gah da naxışla qurular növrağı.
At dirəmi, sözlə gümüş sikkə vur,
Zər nəçidir? Ovladığı ahudur.

440 Bayraq onun tək çala bilməz zəfər,
Tutmaz onun tək nə qələm ölkələr.
Söz cahanın ən ulu bir neməti!
Təkcə sözüdür bu yerin dövləti!

Onlara göstərməsə də söz camal,
Etməmiş əsir çoxlarını boş xəyal.
Yalnız ürək duydu sözü büsbütün!
Şərhi sözün çoxdur özündən sözün.

Biz sözə dikdik gözü çoxdan bəri,
Sözlə ölüb, sözlə də olduq diri.
455 Söz neçə ki var, səsi qoy gurlasın!
Sözlə Nizamının adı parlasın!

ŞERİN MƏRTƏBƏSİ
HAQQINDA

- Ölçüsüz olsun və pozuq söz bir az,
Saydısı gövhər yenə gövhərşünas,
Onda nədir gör şeirin nisbəti!
Ölçülü, mövzun kəlamın qiyməti!
- Aldı ələ şair olan kəs yəqin,
Xəznəsini sözlə iki aləmin.
- Xəznə açan xas bir açar qındadır,
Şairin almas dili altındadır.
- 460 Kim ki sözə verdi sığal, sahmanı,
Sözlə bişirdi çiy olan insanı.
- Ərşin ötən bülbülü say şairi,
Özgələrə eyləmə tay şairi.
- Fikrin odu etsə pərişan onu,
Göydə mələk tək uçurar ruhunu.
- Zənn elə şairliyi sırr pərdəsi,
Ənbiyalar kölgəsidir kölgəsi.
- Durdu böyükələr sırada yan-yana,
Durdu önə ənbiya, şair sona.
- 465 Dosta yaxındır bu iki göz hər an,
Onlar özəkdirsə, qabıqdır qalan.
Süfrəsinə düzdüyü tər xurmanın
Hər birini parçası zənn et canın.
- Candır, o yonmuş onu palçıq quşu, 480
Fikrdir o, çeynədi qəlbin dişi.
- Şer özü nur çeşməsidir hikmətin,
Töküdü neçə alçaq onun hörmətin.
- Kim ki bu ahəng ilə bir şey çalar,
Aləm evindən də gözəl qəsr alar.
- 470 Dizləri olduqda vilayət tutan,
Hər qapıda əyməz o baş heç zaman.
- Qəlbə ayaq etsə dizi pünhanı,
Əllə qucaqlar hər iki dünyanı.
- Baş ayağa gəlsə salam verməyə,
Çevrilər onda bədəni həlqəyə.
- Oldu həmin həlqə onun meydanı,
Öldürərək sonra dirildər canı.
- Fikrə dalıb gah beləcə bərk-bərk
Göylərə min həlqə verər sırğa tək.
- 475 Gah da bu firuzeyi rəng hoqqadan
Bir deyil, on möhrə çıxardar hər an.
- Sözlə atı başlasa dür səpməyə,
Can gələr ağza ləbini öpməyə.
- Mədən açıb tapmaq üçün bir göhər
Yeddi göyə fikri salar rəxnələr.
- Yaxşı sözü ögluna bir tay tutar,
Səy edib ilham ataya oxşadar.
- Göylər önündə dayanar xidmətə,
Düşməz osa xidmət üçün zəhmətə.
- Xoş nəfəsi canlara dinclik verər,
Hər sözü dillərdə gəzər sərbəsər.

- Nəqqəşisə kim bu gözəl dilbərin,
Bil ki, o, şairdir, oxu sözlərin.
- Müştəritək sözdə odur sehrikar, 495
Zöhrə kimi Harutu da sındırar.
- Çoxlu çaparlar bu yolu getdilər,
Alçaq olanlar onu xar etdilər.
- Diddi bu söz, parçaladı bağrımı,
Sözbəzəyən tökdü sözüm abrını.
- 485 Candır ürək meyvəsinin qiyməti,
Onlar üçün yox su qədər hörməti.
- Tapdı əlindən necə, ey çərx, aman,
Yaltaq olub şerə düyünlər salan?
- Tərpət ayaq barmağını sən bir az, 500
Et şeiri tez bu düyündən xilas.
- Gör necə zərçin saralıb soldular,
Zərlə sözün sikkəsini aldılar.
- Kim ki verir şeiri zərə, daş-qaşa,
Ləli verir qiyməti yox bir daşa.
- 490 Çoxbilən, aqıl bu adamlar ki var,
Dursa da yüksəkdə, çox alçaqdılar.
- Kim ki saraylarda geyər zərli don,
Son tikəsi bir gün olar qurğuşun.
- Civə kimi kim zər üçün ölmədi, 505
Son dəfə Səncər dəmiri görmədi.
- Olsa sözün bal tək, ucuz satma sən!
Söz balını milçək üçün atma sən!
- Verməsələr, alma vəfa olsa da!
Baxmasalar, dinmə dua olsa da!
- Verməsə ad-san bu şəriət sənə,
Əsla yaxın durma şeir mülkünə.
- Şərilə şeirin o yerə yüksələr,
Cövizaya səndən yayılar kölgələr.
- Şer səni südrəyəcəm qaldırar,
Məna elində eləyər hökmdar.
- Şer sənə burda əmir ad verər;
“Şair əmirdir kalama”, müxtəsər.
- Çərxi fələk tək uca söz tapmamış
Durma bir an, sən də fələk tək çalış.
- Sən yerə dik öz başını şam sayaq,
Gündüz uzan yat, gecələr qal oyaq.
- Tez qızışan dəm xəyalın köhləni
Astalaşar çərxin uçan yelkəni.
- İstəyən olsan sən əgər yaxşısın,
Tezəcə bəyənmə, verələr yaxşısın.
- Tez sinənə döymə, taparkən göhər,
Sən çalışıb yaxşısını tap məgər.
- Yaxşı olar ki, sözü gəl gec bəyən,
Yüksək olan söz tapasan bəlkə sən.,
- Kim ki, bu yollarda ələm qaldırar,
Ayla günəşdən top alar, saldırar.
- Olmasa da fikri iti, tez gedən,
Əsla dayanmaz tez, iti getmədən.

Fikri yürüşdə qızışar daima,
Qucsa da lap göyləri, eylər həya.

520

Sübh halal sehrim ona bir yemək,
Pozmuş o, Harut yazanı, neyləmək!?

Yelpik edib tufanın İsrafilin
Həm qanadın köhlən o, Cəbrailin.

Oldu Nizami xəyalım surəti,
Verdi halal sehrim ona şöhrəti.

Eyləmə yad tapdağı bu tarlanı,
Kimsəyə tərək etmə bu gen meydanı.

HƏQİQƏTLƏRİ,
ÜRƏYİ TANIMAQ VƏ
ONUNLA DOSTLUĞA CAN
ATMAQ HAQQINDA SÖHBƏT

510

Hər quş olarsa əgər əncir yeyən,
Qurtarar əncir bu yaşıl süfrədən.

Kamiliyəm mən bu işin seyrə dal,
Möcüzəyəm, tər-təzəyəm, orjinal.

Qalxan atıb verdi günəş fərmanı:
Yer də qoy atsın suya tez qalxanı.

Mənlə şeir somiyədə yurd salıb!
Şair o meyxandən azad olub!

Oldu darısqal nəfəsindən cahan,
Qalxanı tək mən də saraldım yaman.

Zahid, rahib mənə üz tutdular,
Gördü məni, xirqələri atdılar.

Qalxan atarkən o, çəkib xəncəri,
İstədi kəssin başını ləşkəri.

Qönçə qızıl gül kimiyəm mən, nə qəm,
Burda şimal yellərini gözlərim.

525

Sağkən inək görsə də muncuq əgər,
Amma yıxılsa, hamı xəncər çəkər.

515

Ağzımı açsam təzə-tər sözlərin,
Suri – qiyamət səsi qalxar yəqin.

Açdı gecə körpəsi öz çəngini,
Asdı ayaqdan günüzün zəngini.

Köhnə, təzə - mövcud olan hər nə var
Sözdə sehirkar mənə heyran olar.

Bir gecə sövdası verən qorxunu
Dəfə o, torpaqdan edir məcunu.

Caduların səbrini almış sözüüm,
Əfsuna salmış mələyi, möcüzüm.

Torpaq o İsa nəfəsi- can verən,
Oldu o sövda odunu söndürən.

Gəncə yaxır Harutu, o, Babilim,
Zöhrə könül göylərə nur qəndilim.

Şərbət ilə xəstə görüb vaxtı xoş,
Atdı o sövda evini, qoydu boş.

Zöhrəsi olmuş Tərəzi Gəncəmin,
Mənəvidir nitqi bu üzədən həmin.

530

Qusdu o dəm bircə kasa xəstə qan,
Rəngi onun qapqara oldu yaman.

Daxilinin rəngi çıxıb xaricə,
Dindi qəza: - Kafir olub gör necə.

Ərşi gəzənlər ona bənd etdilər
Cəbrailin öz qanadın sərbəsər.

Şuxluq edir, cilvələnir, qaynayır,
Səhnə düzəldib gecə hey oynayır.

545

Kim iki dünyadan üzü döndərər,
Hər nə ürəkdən diləsə, tez verər.

Ay qəsəbi üstə çiçəklər səpir,
Zöhrə dəfi əmri ilə zər səpir.

Göz, qulaq artıqdı qərəzdən tamam,
Xaric olan pərdədə işlər müdam.

Şamsız olan bir belə axşam yenə
Bülbül idim bağı yox o gülşənə.

Gör, qulağın gül kimi pambıq tıxar,
Əqlinə nərgis gözünlü olmuş qabar.

535

Mən sözə qatdım qanını bağırumın,
Od kimi çatdım qanını bağırumın.

Bağ kimi gül, nərgisi sevmək nədən,
Ey gülə, ey nərgisə dağlar çəkən.

Öz sözüümü dinlər ikən mən yenə
Verdi öyüd kimsəsiz ağlım mənə.

Ayna olub nakəs üçün göz yəqin,
Bəsdir odu olsa suyu gəncliyin.

Hatif o xəlvətdə məni səslədi:
-Borc elə al, qaytara bil sən-dedi.

550

Sövdələşir əql ilə təbin yenə
Yetmək üçün qırx ilinin nəqdinə.

-Atəşinə su nədən olmuş gərək!?
Torpağına yel niyə olmuş yedək!?

Qırxa çatan vaxt yaşı bir zaman
Onda səfər nəqdi də artar yaman.

Xəstə edən torpağı qoy tabuta!
Tezcə yanar atəşi ver yaquta!

Dost ara, tulla bu sehir bəhsini,
Qırx ilin indi, oxuma dərşini!

540

Öz fikirindir hədəfin, atma ox!
Öz ayağındır at, onu vurma çox!

Çək əli beldən, gəl ara çarə sən,
Qəlb qəmiyyəcin yet o qəmxarə sən.

Bəsdir oturma belə qafil, naşı,
Yağdır ürək qapısına göz yaşı.

Qəm yemə, hərgah o qəmxar var,
Qəm boynun vur, necə ki, yar var.

Əyri bu küp ki, belə xoş rəngi var,
Sən gəl ürəkdən de, xoş ahəngi var.

555

Qəmlər əlində yesə min dərd ürək,
Dostluğudur dostun ən artıq kömək.

Quldur olan hissələri at bərbəbir,
Qəlbi tanı, düz yolu qəlbin bilir.

Olsa əgər dost iki kəs bir nəfəs,
Yüz qəmi rədd etməyə etməzmi bəs?!

- İlk səhər çəksə nəfəs bir kərə,
Sonrakı sübh səs salacaq göylərə!
- İlk gələn sübh zəlil, xar olar,
Sonrakı sübh olmasa dost, arxa, yar.
- Sən tək özün heç görə bilməzsən iş,
Dost ara ki, dostsuz iş ötməmiş.
- 560 Olmasa hər mülk əgər xar tək,
Ha baxıram, yaxşı nə var yar tək.
- Burda gərəkdir hamıya dost, yar,
Həm də elə yar ki, əldən tutar.
- Batmış o dostlar, özünü sən qoru,
Hələqəsidirlər qapının qupquru.
- Tezəcə yapış qəlbin özün tərkinə!
Torpağı olsan, bu şərəfdir sənə.
- Tanrı qurarkən binasın dünyanın
Xəlc elədi mülkünü surət, canın.
- 565 Bir-birinə sonra onun qüdrəti,
Qatdı qovuşdurdu canı, surəti.
- Bu ikidən gəldi ürək meydana,
Çatdı xilafət bu cahanda ona.
- Qəlbə çatıb hökm eləmək xütbəsi,
Olmuş o, cism ilə canın meyvəsi.
- 580 Mən təzə, cahildi gedən yolçular,
Burda qəriblik nə acı dərd olar!
- Qəlb Süheyli üzünə saçdı nur,
Cism ilə can qəlbə qul olmuş odur.
- Yox burada yol içəri getməyə,
Yoxdu həvəs həm də geri getməyə.
- Qəlb özü beynə çatarkən həmin
Qəndilinə çatdı yağı qəlbimin.
- Dar bu lağımnda tutularkən dilim,
Oldu bələdçi tutaraq eşq əlim.

- Mən qapı döydüm, dedi: - Kimdir bu dəmi?
- Varsa izin ərz elədim adəməm.
- Ön qapıdan tulladılar pərdəni,
Pərdədən azad elədi həm məni.
- 585 Xaslar evindən bu zaman gəldi səs:
-Gəl içəri, durma, Nizami, tələs!
- Məhrəmi oldum o evin mən yaxın,
- Gəl yuxarı- söylədi. Getdim yaxın.
- Gördüm işıq, nur dolu bir barigah,
Hüsnü yaman gözdən iraq, nəydi ah!
- 600 Xəznə ikən, yetmədi Qarun mənə,
Sənsizəm amma deyiləm yad sənə.
- Yeddi xəlifə hamı bir xanədə!
Səkkiz ədəd nəql bir əfsanədə!
- Mülkü hüdudsuz bu fələklər qədər,
Kim ki, bu torpaqdan -ola bəxtəvər!
- 590 İsti nəfəs gəldi nəfəs mülkünə,
Taxta yarımğun şahı çıxmış yenə.
- Öndə durub qırmızı at bir nəfər,
Al qəbalı istər onunçün zəfər.
- Öncül olub ovda acı bir cavan,
Sonra dayanmış qara bir xılt udan.
- Burda kəməndçi özü düşmən güdən,
Bir zireh etmiş gümüşü tunc bədən.
- 605 Təlim edən başladı məndən bütün
Dürdüyünün açdı bu doqquz göyün.
- Gör, hamı pərvanəsə, şəmli ürək,
Dardağınqıdı hamı, cəmdə ürək.
- Olsa da saysız bu düyünlər yenə,
Gəldi düyün düşmüş ipin üstünə.
- 595 Qane olub oldum ürək mehmanı,
Verdim o şah qəlbə girov tək canı.
- Çatsa ucu bir yerə bu ip ki, var,
Onda bu ipdən o düyün ayrılır.

BİRİNCİ XƏLVƏT REYHANLARIN TƏSVİRİ

Xacə, xülasə, bizə çox bənd idi,
Olmasa da haqq, xudavənd idi.

Hər iki dünya yoluma şihnədir,
Yoxsa canımçün nə üçün qəmdədir?!

610 Görməsə də məndən özü rəğbəti,
Kəsmədi məndən yenə də şəfqəti.

Olcaq o, mən biədəbə bir qulam,
Tez o ədəb kamı məni etdi ram.

Qaçmadı məndən, salaraq ülfəti,
Saydı qazanc torpaq ilə söhbəti.

Misri, Züleyxanı atıb bir sabah
Dar quyudan çıxdı o, Yusif sayaq.

Ta gecə qəndillərini qırdılar,
Göydə səhər şəmini yandırdılar.

615 Sübh fələk şəmi gülərkən üzə,
Döndü qaranlıq gecə al gündüzə.

Bir çiraq aldı ələ xacəm yenə,
Çəkdi, apardı məni bir gülşənə.

Qəm tikanından məni azad edib,
Güllərə qərç etdi, məni şad edib!

Lalə kimi güldüm atıb hər qəmi,
Parçaladım paltarımı gül kimi.

Canıma verdi ürəyin lalələr,
Verdi belə qurşamağa gül kəmə.

620 Çıxdım o güllər kimi gah pərdədən,
Mey kimi batdım qana bəzən də mən.

Qaçdım o şaxdan-şaxa, güldən-gülə,
Səs salıb axdım o sular tək belə.

Eşq çəkib bayraq elə bir yerə,
Əsdi vəfa ətri tamam hər yerə.

Əsdi meh, aydın dil ilə qəlbimi,
Tezəcə dirilti dəmi-İsa kimi.

Tez yükümü tökdü açıb yerlərə,
Atımı tapşırırdı əsən yellərə.

625 Söylədi: - Düş, çapma, yetər, köhləni,
Yoxsa düşürəm lap özündən səni.

Bir gəmi oldum o suda mən üzən,
Oldum o cənnət yeli sakini mən.

Düşdüm atımdan baxıb o saf suya,
Təşnə adamlar kimi qaçdım çaya.

Gün kimi parlaqdı o büllur bulaq,
Yatsa da tapmaz Xızır ondan soraq.

Yasəmən üstündə qurulmuş yataq,
Uyğu içindəydi o nərgiz oyaq.

630 Çərxin ona dairəsi bir məqam
Oldu behişt qaliyəsi bir qulam.

Gül çəməninin köksünü etmiş məkan,
Tər gülü tutmuş ətəyindən tikan.

Ahu ilə tülkü gəzib çölləri,
Xacə, gülə nəfə verib, xəz dəri.

Tuti gülün bal gülüşündən xəcil,
Tökdü yaşıllıqda tük, asan deyil.

Əldə tutub şir kimi otlar şəkər,
Otlayaraq ahu olub şiri-nər.

635 Gül çadırından meh üzü göstərir,
Ahu ot üstündən özü gül dərir.

Xeyri mixəklə qarışb bir-birə,
Yelpik olub bağda yenə ənbərə.

Nərgizi, baxsan, gözə bir sürmədir, 650
Zümrüdü əfi gözüne iynədir.

Yol kəsən olmuş təzə gül, yasəmən,
Bülbül ilə qumru şeirlər deyən.

Bir günə açdı süsən İsa dili
Sübhə o, ərz eylədi Musa əli.

640 Sübh göyərçin çəkib ahlar yenə,
Ah ilə saldı göyü öz rənginə.

Yel götürüb mişk-söyüd yarpağı,
Gül sözünü yazdı ümid barmağı.

Yasəmənə gah salam eylər bahar. 655
Gah gül üçün haqqa dua etdi xar.

Türk səmən çöldə çadırlar qurub!
Ay çadırın üstə Sürəyya vurub!

Hindli muğlar kimi dikmiş nəzər
Sirlərin atəşgahına lalələr.

645 Hindu sifət lalə, o türk yasəmən,
Olmuş ərəb Səhl, Süheyli-Yəmən.

Qaquma dönmüşdü lətafətdə su,
Qaquma sincab qarışb, nəydi bu?

Bağca-bağ açmışdı əcəb pəncərə
Al, sarı bayraqlar ilə göylərə.

Qoydu budaqlar göyü heyrətdə həm
Kölgə ayağına səpərkən dirəm

Kölgə ləbindən günəşin söz qapır,
Qum suların zikri ilə can tapır.

Nəstərənə dərd öpüşü sünbülün,
Qönçə vurub oxla ləbindən gülün.

Xeyri tikansız görərək oxdanı,
Bəzən aman istər o, gah qalxanı

Sehr ilə vurğun söyüd əsməkdədir,
Lalə yanıb dərdinə dərman edir.

Sanki çeviklikdən uçur göy çəmən,
Damlalanır incəliyindən səmən.

Saldı gülüş neyşəkəri meydana,
Gül sarısı batdı o ləl al qana.

Nəşə saçır hər təbii gül-çiçək, 655
Söhbət açır xoş nəfəsindən külək.

Göydü turunc yarpağı tək asıman,
Gəldi narınc əldə ki, çatmış zaman.

Göylərə qaldırdı fələklər ələm,
Etdi yaşıllıq gülüş arzu bu dəm.

Gör bu yaşıl süfrədəki hər düyün
Yerlərə candı, ürəyiydi göyün.

Bir cavan ulduzmu gəlib ilhama
Söylədi: -Ey yer, yaşıl ol daima?!

- 660 Ya ki fələk ordan edərkən səfər,
Göylüyü yaquta veribdir səhər.
- Çəsmə saçır nur necə huri gözü,
İstər ala gündən o, nuru özü.
- Aldı göy otlar o sudan dəstəmaz,
Etdi bununçun bulağa min niyaz.
- Gördü Süleyman ətrin güldə quş,
Başladı Davud kimi bir nalə xoş.
- Tökdü turac qırqovulun qanını,
Al boyadı sərvini o, hər yanını.
- Sanki bağın dəftəri hökm eylədi,
Bülbülə get qırğını öldür dedi.
- 665 Bayquş o yerdən salınıbdır yola,
Sirri olubdur başına bir bəla.
- Saçdı Süheyl ətri Yəmən yelləri
Yer gönünü etdi qumaş bir dəri.
- Lalə tələsdi, atını çapdı tez
Təngnəfəslik mərzəzi tapdı tez.
- Şümşad onun kölgə salıb üstünə,
Qoydu əli köksünün üstə yenə.
- 670 Sübh sayaq yasəməninin dırnağı,
Qovdu gözündən gecənin tez ağı.
- Kəndiri zər Yusifə bənzər səhər
Yasəmən üstə quyu qazmış məgər?!
- “Ağ əli” göstərdi su Musa sayaq,
Yer sarı köynəkli cühd idi, bax!
- Etdi dəva torpaq o şəffaf sudan,
Qusdu nə udmuşdusa da sonradan.
- Düşdü səhər nuru bütün hər yerə,
Verdi budaq: kölgəni meh gəzdirə.
- 675 Kölgə öpür al dodağından günü,
Yel darayır hey söyüdü zülfünü.
- Yarpaq içindən süzülən kölgə, nur
Rəqs eləyirlər sular üstə budur.
- Ud olub o xar ki, məqsud idi,
Gül odu manqalda yanan ud idi.
- Minbər olub gül sinəsi bülbülə,
Zülfü bənövşə kəmərləmiş gülə.
- Davudun avazı nə bülbül qədər,
Saçdı Nizamidən ötə gül şəkər.

İKİNCİ XƏLVƏT
HALLARIN AÇILIŞI

- 680 Örpəyi qaldırdı bir üzdən külək.
Xacə tez aşıqlıya verdi ürək.
- Gülnəfəs idi, gülüşü bal, şəkər
Güllə şəkər hüsnünə həsrət çəkər.
- Saldı qəsəb geymiş o ay fitnəni,
Yandı qəsəb tək, bax ayın xərməni.
- Qurşağacan etdi zireh telləri,
Duzlu, şirindir nə qədər hər yeri.
- Hər kəs onun hüsnünə baxsa əgər,
Gözləri həsrətlə müdam yaş tökər.

- 685 Qəndi, duzu birləşən andan bəri,
Çıxdı yoxa duzluların şəkkəri.
- Qəndi edib tutiləri bağda xar,
Gül çənədə sanki gümüş halqa var.
- Yumru çənə oldu narınclar sayaq
Sanki turuncdur asılıb ağ buxaq.
- Oxşar o, gülşən gülü tək məstləri,
Dost meyi tək yoldan edər dostları.
- Qənd dodağı əldə təbərxun tutur,
Qırdı təbərxunla o, qəndi odur.
- 690 İncə qızıl güldü, yaşıl neyşəkər,
Dadlı nabat, şərbət idi sərbəsər.
- Ud kimi xalı edir bağı qan,
Qaliyə sürtər sədəfə anbaan.
- Hindu xalından çəkərək dad-haray,
Xallara qər q oldu tamam göydə ay.
- Sözləri gün tək cigəri yandırır,
Ləli yeri ay tək işıqlandırır.
- Qalmış ürək bir neçə fərsəng uzaq,
Yol dar idi dilbərin ağzi sayaq.
- 695 Bağıma daş qəlbi vurub yüz yara,
Qəlbimi daş bağı edib yüz para.
- Ləb danışır, gülməsi şəkkər yeyir,
Üz duada, qənzəsi əfsun deyir.
- Ağzını bir hoqqa kimi bağlamış,
Möhrə qədər bircə keçid saxlamış.
- Eşq görüb onları lap qaldı mat,
Qurdu gözəl, dəbdəbəli bir büsat.
- Açdı belimdən kisəsin surətin,
Açdı bədən tövqünü candan mətin.
- 700 Qalmaqda mənə daha taqət, tavan,
Ötdü həyat çəsməm ağızdan yaman.
- Möhkəm ağıl uydusa da divlərə,
Düşdü odur tezcə dəmir zəncirə.
- Qovdu ürək şən-şən ürək qüssəsin,
İstədi palçıqlaya gün çəsməsin.
- Qəmlilərin munisidir qəm, kədər,
Sərxoşa ancaq mey əlac eyləyər.
- Ey dağımı görsə gülüb oynayan,
Bağ və yaşıllıqlarımı duymayan!
- 705 Çərx yaşıllıqdı, baxış atəşi,
Söz bağ idi, oldu suyu göz yaşı.
- Kim ki, bu xas pərdədə gizlər üzü,
Olmuş o, ixlas üzünün güzgüsü.
- Çox dizim üstə başımı atmışam,
Ta bu ipin mən ucuna çatmışam.
- Getdi yəqinlə bu yolu hər gedən,
Boylə gediblər, belə get həm də sən.
- Yolçu deyilsən bu yola, dur, yetər!
Boylə yolu bircə Nizami gedər.

GECƏ İŞRƏTİNİN TƏSVİRİ VƏ
İKİNCİ XƏLVƏTİN SƏCİYYƏSİ

- 710 İstər ikən xacə yetə bir gülə
Kəsdi beş-üç kəlmə beş-üç dost ilə.
- Tapdı bir axşam necə bir al səhər
Təkcə duayla tapılan nəsnələr.
- Bir yaza bənzərdi o məclis tamam,
Dövrdən asudə bir işrət, nizam.
- Ud yanaraq hey bacadan ah edir,
Yusif ilə köynəyi izah edir.
- Şihnə tökübdür qanımı darğanın,
Qırmış, o milçəklərin almış canın.
- 715 Nəgmə deyir heyrət ilə nəgməkar,
Etdi vəfa pərdədə hər kim ki var.
- Saqi Süheylin ayağından yenə
Ləl səpir dürri-yetim üstünə.
- Yandı bağır şəmi şamın bağır tək,
Yandı odun qəlbi tək oddan ürək.
- Məclisi manqal hey işıqlandırır,
Ud yaradır qənd, udu qənd yandırır.
- Şişə gülabdan yenə şəkkər səpir,
Şam yanaraq süfrələrə zər səpir.
- 720 Meylə noğul almada busəylə kam,
Gözlə ağız saçmada şəkkər, badam.
- Nüktə deyir şəkkəri badam hər an,
Eşqə düşüb Zöhrə və Mərrix yaman.
- Aldı qulaq vədəni ki, gəl görüş,
Gəldi pay alsın dodağından gültüş.
- Tülkünün atmış dərisin, bax, yerə,
Ahu edib nəfəni zəncir şirə.
- Yar gah ətəkdən, yaxadan çəkmədə!
Rəqs edərək əlləri dür tökmədə!
- 725 Saqi kimi şam dayanıb əldə cam,
Olmuş o pərvanə də sərxoş tamam.
- Oxşadı yanmış yuxu pərvanəyə,
Şam baş əyib başladı şükranəyə.
- Zöhrə haman pərdədə tez qalxaraq
Çaldı dürüst, mizrabı sındırdı, bax!
- Burda yuxu qapdı dimaqdan dimaq,
Burda işıq aldı çiraqdan çiraq.
- Tapdısa ömründə nəsə hansı kəs,
Tapdı onu bir nəfəsə həmnəfəs.
- 730 Daima göndərmədedir ərməğan,
Qəlbə ürək, cismə bədən, canə can.
- Sanki bu evdən ki yığıb çatdılar
Heçliyə heçlik yükünü atdılar.
- Aldı sevinclər quşu tez məktubu,
Yeddi qolun qırdı Sürəyyanın o.
- Sübh quşu yandığı odla yenə
Hey su səpir sevgililər qəlbinə.
- Yatmış idi quşlar o sübhədən də bərk,
Bağlı idi göydəki aydan fələk.

- 735 Oldu qapı həlqəsi yad pərdəsi!
Oldu pəri zülfü dəli həlqəsi!
- Etdi haman həlqə qəmi biqərar
Müştəri qəlbini üzükdən da dar.
- Etdi pəri qızları şəbxun yenə
Bir pəri tək qəmlilərin qəlbinə.
- 750 Kirpiyi ilə götürüb hey tikan
Qəlb üçün o, yasəmən əkmış hər an.
- Meyvəsidir qəlbini o tər xətləri,
Canə çiçək dəstəsi qamətləri.
- 740 Durmuş o bal findıq ilə dar badam!
Xətti təzə, püstə yanır sanki şam.
- Var gecə xəttində sehirlər halal,
Babili şux qəmzə ilə hindu xal.
- Döndü bu qəmzəylə, bu xaldan hər an,
Babilə, Hindistana yeksər cahan,
- 755 Bir neçə yol xoş nəzər açmışdı göz,
Qəlb o gözün səcdəsinə tutdu üz.
- Dildə tikandan itidir qəmzələr,
İşlərimiz tək dolaşiq türrələr.
- 745 Çəksə yayı bir dəm o süzgün baxış,
Gör nələr eylər oxunu atmamış.
- Əsdi ürəkdən məgər İsa dəmi,
Abi-həyat çağladı çaylar kimi.
- Qaliyə taxmış qulağa yasəmən,
Ay daşıyır çətrini göy tək həmə.
- 760 Saçdı şəkər çünki badam üz, dodaq.
Qaçdı, apardı şəkərə gül pənah.
- Hər baxış olmuş canı bir dünyanın!
Məbədi hər kiprik olub bir canın!
- Ağ gümüş üstündə qara zülflər
Saçmada bədmüşkə sarı müşki-tər.
- Taxdı sudan bir kəmə o ağ buxaq,
Qövsi-qüzeh etdi günəş qalxaraq.
- Zülf Biraşim, qalayır odlar üz,
Xəncəri, İsmaili kipriklə göz;
- Reyhana döndərdi bu, atəşləri
Nərgisə döndərdi o da xəncəri.
- Düşgün edir busəsi bir mey sayaq,
Can verir İsa kimi ancaq dodaq.
- 755 Bənzər o tər güldə olan nəsrinə
Xərməni sünböldür ayın Pərvinə.
- Huri açan dəm yaxanı, bax budur,
Qoydu səhər xəttinə tüğranı nur.
- Oldu avam qəlbi, xasın himməti
Sərsəm o nurdan, ataraq qeyrəti.
- Dinmir ağız, çəkmədedir qəmzə car,
Dil tutulub, göz danışır biqərar.
- Badə çiçək tək bəzədi aləmi,
Zərdi gümüşdə cam o nərgis kimi.
- 760 Oldu bu meydanda ağıl lap xumar,
Qalmadı səbr etməyə bir iqtidar.

- Gülmək idi dil, dodağın adəti,
Tağətın ah çəkməyə yox tağəti.
- Bitmiş idi səbrü qərar nəğməsi,
Zildə idi fitnənin ancaq səsi.
- Başladı Davud sayaqı nəğməsin,
Dinlədi Mahmudla Ayaz qissəsin.
- Saçdı Nizami şeiri şəkkəri,
Oldu gözəllər dilinin əzbəri.
- 765 Ömr əzəliyyat toxuyan xalçada
Hər nə itirmişdisə, tapdı o da.
- Göz duaçı oldu haman səcdədə,
Həm də qulaq etdi dua namədə.
- Qəndə çəkir dağ gülərək türklər,
Sürmə alır ahu gözündən nəzər.
- Geydi qəsəb türkün, odur ay kimi,
Etdi qəsəb tək hədəf o, qəlbimi.
- Ay gecəyə silkələdi əllərin,
Sübhə qədər etmədi tərək öz yerin.
- 770 Qəmzə oxu tez-tez alarkən nişan,
Səcdəsinə durmaq üçün getdi can.
- Şəmin o nurdan gözü qan-yaş damar,
Qibtə çıraqın gözün etmiş qabar.
- Zülm ilə etdikcə o dilbər cəfa,
Qəlb onu minnətlə sayıbdır vəfa.
- 785 Gah o, yaşıllıq, ona su arxı mən,
Gah o, günəş, mən boyacıydım həmə.
- Gördüm o axşam nə ki o xurmadan,
Yox xəbərim, vardısa da bir zaman.
- 775 Taxmış o ay nurdan, işıqdan kəmə,
Aşiqə göstərməz ayı, gen gəzər.
- Vurğununa vurğun idi qəlbən o,
On dəfə çox aşiq idi məndən o.
- Arzu edir qəlb: zaman qaçmaya,
Sübh gecə pərdəsinə açmaya.
- Nola bu axşam bizi incitməyə!
Yaxşı keçə, məhşərəcən bitməyə!
- İndi o parlaq gecəni dünyada
Çox gəzirəm, görməyirəm rəyada.
- 780 Xoşdu mənimçün o sayaq bir gecə,
Getdi "gecən xoş" dedi yar ah necə!
- Yetmək üçün bir də o xoş axşama,
Yarəb! Yarəb! deyirəm daima.
- Zil gecə zənn etmə o al gündüzü,
Çünkü o, merac gecəsiydi özü.
- Ay fələyin ləlinə qazdıqca kan,
O gecənin fikri ilə qazdı can.
- Olsa da düşmən gecəyə al səhər,
Qəlbən o cür bir gecə görmək dilər.
- 785 Sübh mən asudə, yarib göyləri
Gəldi səhər, əldə də nur xəncəri.
- Doğdu günəş, şölə saçıb hər yana
Tökdü o göz yaşımı bu eyvana.

- Oynayaraq gəldi bulud layları,
Yandı, yuyuldu günəşin paltarı.
- 800 Verdi zəhərçün göy ümid meyvəsi,
Verdi gecə şahmarı gün möhrəsi.
- Qırdı günəş nəqşə vuran çeşmələr
Dövrədə sən, mən kimi çox kuzəler!
- Sübh işığı eyelədiyi vaxt əsər
Bixəbərəm, tutdum isə bir xəbər.
- Tökdü hər ulduz gümüşün üstünə
Saf qızılından günəşin, bax, yenə!
- Kim ki, bu yüyrək beşiyə yol tapar,
Sübh işığın eyelədi çox vaxt açar.
- 790 Bərk yatan sübh oyanıb tez səhər,
Xəncər ilə gəldi can alsın məgər?
- Ey kişi, işrətlə keçən gündüzün
Üzqara etmiş gecəni büsbütün.
- Mənsə bu meydanda atıb qalxanı,
Xəncər önündə sipər etdim canı.
- Bir gecəni mən belə vəsf eyelədim,
Mərifətimdən bu sözü söylədim.
- Keçdi çayı sübh tutub bərkünü,
Vurdu məni, qırdı o dəm körpünü.
- 805 Pərdəsidir hər gecə tənhalığın,
Gövhəridir şamları binalığın.
- Dözmədi, dilləndi bu könlüm yenə:
Bəs budur, ey sübh, mükafat mənə?!
- Udla gülab olmuş onun yoldaşı,
Qəmlilərin naləsidir, göz yaşı.
- Vardı qabaqlar yenə dostum, yarım,
Vardı gecə nur çiləyən şamlarım.
- Sən bu gözəllikləri bir seyrə dal,
Nur idi, qədr axşamı saçmış xəyal.
- 795 Getmiş o şamla o gecə, qalmamış!
Sanki əzəldən belə şey olmamış!
- Zənci sifətli bu qara pərdənin
Məhrəmi aləmdə tapılmaz yəqin.
- Kim ki, yedi qəndini, sən vur yara!
Kim sənə pambıq çəkə, sən yun ara!
- Sübh ha pərvanəlik etsin müdam,
Bax ki, o yandırmadı bir böylə şam.
- Xamı sən öldür ki, savabdır bu, bil!
Yanmışı yaxmaq oda müşkül deyil!
- 810 Səy et o şamdan tapasan sən də dağ,
Bəlkə Nizami kimi tap bir çıraq.
- Sübh görüb göz yaşım, əl saxladı,
Göz yaşı tökdü halıma, ağladı!
- Yandı qənimdən səhərin xərməni!
Dondu ahımdan görərək gün məni!
- Eşqperəstlik yox idi çox qabaq,
Yoxdu bu varlıqdan ədəmdə soraq.

BİRİNCİ MƏQALƏT
ADƏMİN MƏRTƏBƏSİ HAQQINDA

- Çıxdı ədəmdən birisi, saldı iz,
Varlığa iz tutdu, qapı açdı tez.
- Oldu pərizadlar üçün sonbeşik,
Oldu bu azad bəşərə həm də ilk.
- Bayraq ucaldı göyə bir şah sayaq,
Bayrağı tək hey yıxılıb-qalxaraq.
- 815 “Əlləmə adəmdir” o pak sirəti!
“Xəmmərə tinə” bu yerin şöhrəti!
- Tutqun idi, həm də ki saf dürr tək,
Oldu qızıl, sərraf özü, həm məhək.
- Göylüləri mat buraxan bir canan!
Yerlilərə ayna olan bir cavan!
- Qolbağısı can qoluna bir bəzək!
Həm qoluna qolbağı taxmış fələk!
- Tutmuş iki xas beşik içrə məqam,
Onda qarışmış iki gövhər tamam.
- 820 Zindana düşmüşlərə ənam verən,
Oldu o ruhanilərə cam verən.
- Oldu o, sərhəddi tamam xilqətin,
Meyvəsidir bakirə bir qüdrətin.
- Qırxcə günlükkən o pəltək uşaq
Qırx ili ötmüş qoca dərs verdi, bax!
- Xətti gözəldi, yazısı eşqdən,
Gəldi behiştədən gül açan bir çəmən.
- Bir nur idi, ən iti gözədən saçan!
Bir quş idi, ən uca şaxdan uçan!
- 825 Dən yeyəni oldu fələk quşları,
Səcdəyə gəldi hamının başları.
- Bir dən üçün etdi kərəm qeyrəti,
Atdı o parlaq geyimi, zinəti.
- Oldu əsir bircə dənə danəyə,
Dəyməz o dən heç ona şükranəyə.
- Gəldi vücuda o, duayla özü,
Səcdəsinə durdu odur yer üzü.
- Döndü bütün gözlər üçün qıbləyə,
Gəlmədi bir asi mələk səcdəyə.
- 830 Üstünə gül səpdi behişt bağları,
İblisə dağ, özgələrin gülzarı.
- Yad idi sənsiz ona şadlıq, nişat,
Olmadı cənnətdə də sənsiz rahat.
- Onda yox idi buna taqət, tavan,
Qurtara bilmirdi qəmindən bir an.
- Qəm çəkərək düşdü sənin arzuna,
Buğda yemək arpaca gəldi ona.
- Qəlbini buğda odu, yandırdı bərk,
Oldu iki parça o da buğda tək.
- 835 Buğda kimiydi, ayağı-başı yox,
Binəvanın torpağı yox, daşı yox.
- Səpməsələr, bitməz o ümmid bir an,
Qırmasalar olmaz o, ağı heç zaman.
- Oldu samantək dərisi buğdayı,
Damğaladı arpa da sanki ayı.

- Torpağa üz tutdu qəmindən yaman,
Buğda görünsən də, ey arpa olan.
- Buğdanı, o alçağı birdən yemək,
Eylədi çır-çılpaq onu buğda tək.
- 840 Düşməni onu etdi yaman burda xar,
Etdi o buğda onu yoldan kənar.
- Dondu cigər, buğda, odur oldu bərk,
Ancaq ağılsız onu istər yemək.
- Buğda və arpa yem olandan sənə,
855 Ağzını açmış o da, bir görsənə.
- İtdi səninlə can ipi bax belə,
Bir dənə buğda sənə oldu tələ.
- Arpa çörəkdən ye, çoxalt səbrini,
Ta yemə Adəm kimi buğda dənə.
- 845 Şeytana uyma, ey ürək qasidi,
Sən ki, şahın şirisən, itlik nədi?!
- Olmaz o çirki bədəninədən yumaq,
Tövbə əgər etməsən Adəm sayaq.
- Üzr dilə, yaxşısı, etsən xəta,
860 Adəm öz üzrüylə qazandı əta.
- Orda onu bircə dənənin arzusu
Etdi bu torpaq yolunun yolçusu.
- Gördü ki, öz dənə tamahı oldu xam,
Atdı özünə onda tora, vəssalam.
- 850 Qulluq edilmiş bu yerə verdi su,
Gəldi Sərəndibdə vətən saldı o.
- Qaçdı günahdan oraya üzqara,
Üzqarahlıqlarını tökdü ora.
- Xeyli göyün nili ilə o, belə
İşlədi Hindistanda nil ilə.
- Çərx nilindən yuyulan tək əli
Nil otu bitdi qədəmində, bəli.
- Oldu xəta türkü o, yəni bir ay!
Yığıdı papaq altda saçı laybalay!
- Tövbə lətafət çilədi qəlbinə,
Oldu xəlifə o, bu yer mülkünə.
- Ədl çölündə o, vəfa toxmunu
Əkdi, bizə vəqf elədi həm onu.
- Cənnət ona hər nə verib al deyə,
Qoydu bu doqquz qapılı hücrəyə.
- Sən ye bu vardan, o, sənindir tamam,
Əkmək onundur, biç onu sən müdam.
- Manqal əlindən ud edər nalələr,
Dinc-palançı, həm əziyyətdə xər.
- Sahmana sənsiz işini saldılar,
Lütfə səni burda yaxın qıldılar.
- Gül gəmissi ol, necə yaz çölləri,
Olma tikan tək çəmənənin lövbəri.
- Tezəcə dəyişdir yolu gəlmiş xəzan,
Aşdı su başdan, düşüb od yandı can.
- Olsa da şir surəti, yox şirliyin,
Olsa da qəlb, yox ürəyin, ərliyin.

- Çəkmək olar qəsr divarında şir,
Keçsə yüz il, kim görüb o tərpnir.
- 865 Bil ki, yaraşmaz sənə göydən xələt,
Torpağa torpaq yaraşar, bil, fəqət.
- İşlərinin bəxti dönür durmadan,
Qəlb daralmış, qəmin artmış yaman.
- Yoxsa nədən çərxi-fələk, söylə bir,
Sən kimi bir fatehi etdi əsir!?
- Ol beli bağlı həmişə çevrə tək,
Çərx ilə asta! Yerin olmuş fələk!
- Cəld yürümək odlara olmuş sənət,
Qalma yürüşdən, belə xoşdur fəqət.
- 870 Yüngül axan bir suya dön sən tamam,
Çox bahadır yüngül olan su müdam.
- İncəlik olmuş bədənin zinəti,
Oldu o yüngüllüyü can qiyməti.
- Seyrdə yüngül ruh olub yel yaman,
Sənsə o Qafdan da ağır canlısan.
- Rəngə tikan tək belə aldanma sən,
Olma bənövşə, sənə boylanma sən!
- Oldu bu güzgü evə sahib üzün,
Bəs bunun üçün sənə dikmiş gözün.
- 875 Burda bəyənsən nə qədər hədd var,
Sən hamıdan heç tək olarsan kənar.
- Aşiq olubsan özünə sən belə,
Çərx kimi ayna alıbsan ələ.
- Qəm duzu dadsan sən əgər daş sayaq,
Duzsuz olub qalmayacaqsan nahaq.
- Tərk elə gəl zülmü, vəfa ilə ol,
Xalq axı kimdir ki, xuda ilə ol.
- Gör ki, necə yaxşıdır o, ar elə!
Pisliyini anlayıb iqrar elə!
- 880 Burda xəcil tək nəfəs al daima,
Onda sənə mərhəmət eylər xuda.
- NAÜMİD OLUB SONRA
BAĞIŞLANAN PADŞAHIN HEKAYƏSİ
- Gördü bir adil məlik uyğu dəmi,
Bir savab olsun deyər bir zalimi.
- Söylədi: - Sən zalıma haq neylədi?
Zülmün üçün çəkdimi haq, neylədi?
- Söylədi: - Ömrüm yetişərkən sona,
Bir daha baxdım cahana, hər yana,
- Ta kim edər burda hidayət mənə,
Ya kim edər orda inayət mənə.
- 885 Yoxdu ürəklərdə nə rəhmət mənə,
Kimsədə yoxdu nə də şəfqət mənə.
- Körpə söyüd yarpağı tək titrədim,
Üz qara, qəlbimdə də yox ümmidim.
- Bəxti burulğanlara atdım, düzü,
Bir də xuda rəhminə tutdum üzü:
- “Ey yaradan, doğrusu, şərməndəyəm,
Keç günahımdan ki, xəcil bəndəyəm.

- Görmədim əmrinlə bir iş heç zaman
Gəl hamı qovmuş, məni qovma, aman.
- 890 Ya alovunla ədəb öyrət mənə,
Ya hamının ziddinə əfv et yenə.
- Gördü xəcalətli, məni şərmsar,
Tutdu əlimdən, mənə həqq oldu yar.
- Tutdu sözüm bərk o kərəm feyzini,
Atdı yükü, aldı o yerdən məni”.
- Olsa peşimanlıq ilə bir nəfəs,
Olmağa məhşərdə sənə şihnə bəs.
- Ey küləkölçən, nəfəsin durmadan
Daima zəhmət, ziyan ölçür hər an.
- 895 Ölçülüb artıq bu ilin, ayların,
Həm sona yetmiş payızın, yayların.
- Dürr ilə daşdan tərəzin boş tamam,
Boşdur o mizan, doludur əldə cam.
- Yer daşını heç mizana qoyma sən,
Palçığı zər qolbağı gəl sayma sən.
- Bir dirəm etmiş səni qul dünyada,
Bircə nəfəsdir bu həyat, sal yada.
- Burda nə alsan, onu qaytar geri,
Sən çalış alma, ver olan şeyləri.
- 900 Onda o gün ki gələcək bir zaman,
Boynu sən azad ol, ağız boş dayan.
- Onda yetimlər ətəyin tutmasın,
Özge yükü boynunu ağrıtməsin.
- Tez bu cırıq fərşi burax, rədd elə!
Çirkə batıbdır ətəyin, ver yelə!
- Ya bu Nizami kimi bir künc ara,
Ya ki gəl azuqə ara yollara.
- İKİNCİ MƏQALƏT
- ƏDALƏTİ QORUMAQ VƏ İNSAFI
GÖZLƏMƏK HAQQINDA
- Ey kamalı canlılara hökmran,
Ey ayağı şahlar üçün dürr olan,
- 905 Şahsan əgər, şah evi axtar müdam,
Dürsən əgər, haq tacı gəz, vəssalam.
- Bax bu cahandan kənar aləm ki var,
Sənlə mənəm agah ona, aşikar.
- O əzəli nurdan eşit daima
Tək sənə çox pay verilib dünyada.
- Sən bir əziz nəqd, cahan məskənin,
Nəqdi onun təkə sənindir, sənini!
- Təkə sənindir bu gözəl, xoş diyar,
Sən bu cəlal üçün elə iftixar.
- 910 Dövrün olub dairədən gen hər an,
Qədrin olub artıq iki dünyadan.
- Ayna tutan olmuş onunçun səhər,
Ta salasan hüsnünə sən bir nəzər.
- Mehrabın olmuş bu beşik tərpnir,
Körpə uşaqsan, yatasan bəlkə bir.

- Qəlb quşu, can üçün İsa - o sən!
Varsa da bir sən kimi sima - o sən!
- Al günəşin qəlbi ki, daim yanır
Üz-gözünü görmək ilə şadlanır
- 915 Ay ki, saçıntək telə dönmüş tamam,
Ay üzünü görsə gülümsər müdam.
- Özgədən əskik ki, deyilsən, şad ol!
Bəndə deyilsən, kədəre sən yad ol!
- Yer tozu tək ol hamıya alçaraq!
Daim əliboş yaşa yellər sayaq!
- Yaxşı olar, torpaq olarsa təmiz,
Qalxsə torpaq, toz olar, şübhəsiz.
- Qəlbini ver haqqa, şad ol daima,
Əsl ağalıqdır bu özü dünyada.
- 920 Söylə görüm, din və dəyanət hanı?
Biz harada, bir də əmanət hanı?
- Qəlbə ki dindən bir əsər verdilər,
Burdan o yandan da xəbər verdilər.
- Var isə dünyanın, din üçün səy elə,
Bəlkə gətirdin həm onu sən ələ.
- Aləmə din almaq əlindən gəlir,
"Etmə-et!"in divin eşitmək nədir!?
- Arpa qədər cövhərə bu kəhrüba
Ovladı batman qədəri kimiya.
- 925 At bu daşı, tezəcə götür gövhəri,
Tulla bu yer torpağını, al zəri.
- Kim yoluna ruzi tədarük görər,
Səndən o istər bir, özü on verər.
- Özgə sənini yox bu sayaq bir mayan,
Bəhrə götür, durma, yetişməz ziyan.
- Dinə çalış sən deyə iş verdilər,
İşçi olanlar belə iş gördülər.
- Olmaq ədalətli! Budur məsləhət!
Amma bu tayfayla çətindir fəqət!
- 930 Kim qoşuna, şəhrə xeyirlər verər,
Xeyrini istər qoşunu, həm şəhər.
- Qarət edən mülkü zülümdür, sitəm!
Dövlət olar baqi o zülm olsa kəm!
- Məşərə bax! Bir düşün ondan qabaq,
Etdiyini gör, son üçün qorxaraq.
- Dinlik ara xalqa, burax zülmü sən,
Oldu xəcalətli axır zülm edən.
- Sərxoş olub əql şirin yatmada!
Dəryada tədbir gəmissi batmada!
- 935 Tut ki, zəif mülkünü qəsb etlədin,
Həm də yetimlər malını sən yedin,
- Gəlsə qiyamət, sorularsa hesab,
Yoxmu həyan, sən nə verərsən cavab!?
- Üz günə-zərdüştüliyə tutma sən,
Dinə tut üz, gör necə qüdrətlisən!
- Zirnix oyuncaq - bu sarı top tamam!
Düşmə oyuncaq dalına hey müdam.

- Mıxları doqquz bu çadırdə hər an,
Zirnix oyuncaqla oyundur əyan.
- 940 Eylərəm İsa kimi hey iltimas,
Et bu çiraqdan yağını sən xilas.
- Uçma o pərvanə kimi çox, yetər!
Hey şam önündə belə atma süpər!
- Pərdəni İsa kimi gəl parçala!
Ta ayağında o qanadlar ola!
- Can damarın kim tutar İsa kimi,
Fəth edər insafı ilə aləmi.
- Aləmi kim fəth eləyər zülm ilə!?
Mülkü ədalətlə alarlar ələ.
- 945 Hər nə deyil ədl, yadından çıxal!
Olmasa insaf, o, çixsın yoxal!
- Ədl əmirindir, cahanı şad elə!
İşçi isən, ölkəni abad elə!
- Məmləkət ədl ilə olar payidar!
İşlərin ədl ilə olar bərqərar!
- ADİL NUŞİRƏVAN İLƏ
VƏZİRİN HEKAYƏSİ
- 960 Döydü başa, etdi yaman ahu zar,
Zülm eləyən bir gün özü ağlayar.
- Ov zamanı Nüşirəvan köhləni
Düşdü uzaq, dalda qoyub dəstəni.
- Şahla vəzir həmdəm olub ov gəzir,
Bircə şah idi orada bir vəzir.
- 950 Şah bu bol ovlaqda gəzərkən düzü,
Bir xaraba kəndə sataşdı gözü.
- Gördü iki quş oturub biqərar,
Nəğmələri şah könülündən də dar.
- Sordu vəzirdən: - Nə deyirlər bular?
Çaldığı fitlərdə nə cür fikr var?
- Ərz elədi: - Ey cahana hökmran,
Söyləyəm şah qulaq assa bir an.
- Dinlə, bu quşlar oxuyan nəğmələr,
Xütbədir evlənmə üçün sərbəsər.
- 955 Bax, bu, qızın vermiş onun oğluna
Süd bahası ver deyir indi ona.
- Sən bu viran kəndi mənə ver deyir,
Bir neçə də həm belə kənd istəyir.
- Söyləyir o:- Gəl bu sözü heç demə,
Zülmünə bax şahımızın, qəm yemə.
- Şah bu isə ən qısa bir vaxta mən,
Min xaraba kənd verərəm istəsən.
- Eylədi təsir şaha bu söz yaman,
Ah elədi, çəkdi ürəkdən fəğan.
- Dişlədi şah barmağını: "Zülmə bax!
Quşlara çatmış sitəmindən soraq.
- Gör necə zülm etlədim insanlara,
Bayquş oturdum evə, eyvanlara.
- Qafil olub aləmə uydum yaman,
Çox döyəcəm mən başıma, bigüman.

Özgə malın zülm ilə aldım, yetər,
Qaldım ölümdən nə qədər bixəbər.

Söylə bu vardan ki, bilinmir sayı,
Sam nə götürdü, ya Nəriman nəyi?

965 Mən sitəmi ta nə qədər eylərəm,
Öz başıma gör ki, nələr eylərəm!

Hökmrnam məmləkətə bir belə,
Yaxşı nəhayət nə gətirrəm ələ?"

Tanrı mənə ölkə veribdir ki, mən,
Gen dolanım zülmədən, işgəncədən.

Şah bu düşüncəylə qızıqdı yaman,
Dördnala çapdı atını ordacan.

Altuna tutmuş misimi kirdigar,
Mənsə pis işlər görürəm biqərar.

980 Şah yetişən dəm qoşuna, bayrağa,
Çatdı ədalət qoxusu torpağa.

Zülmilə etdim adımlı pis neçün?
Zülm edirəm, vay özümə büsbütün!

Tezcə götürdü hamıdan vergini,
Boşladı zülmün, sitəmin rəsmini.

Ədl, nola qəlbimə artıq dola,
Məndə özümdən, xüdadən şərm ola.

Ədlilə davrandı, sitəm qalmadı,
Ömrü boyu zülmə nəzər salmadı.

970 Oldu bu gün zülm tamaşa mənə,
Vay ola məhşər günü rüsva mənə.

Sonra dolandı bu fələk durmadan,
Getdi özü, ədli durur hər zaman.

Yanmalıdır odda bu rüsva bədən,
Qəlbimə qəlbim oda yansın həməən.

Qəlbi böyüklər diyarında belə,
Oldu adı daima cüt ədl ilə.

Ta nə qədər oynayacam zülm ilə?
Ya ki nahaqdan tökəcəm qan belə?

985 Yaxşıca oldu işinin əncamı,
Ədl ilə böylə ada çatmış hamı.

Bəli, qiyamətdə tamam bunları,
Hey soracaqlar tökülən qanları.

Ömrünü ver, gülsün ürəklər bacar,
Razı qalar səndən o pərvərdigar.

Abrımı tökdüm, necə mən yanmayım?
Daşdımı qəlbim, necə odlanmayım?

Sən sığın ancaq şir ürək xaslara,
Dostlara dinclik, özünə rənc ara.

975 Ah! Nə qədər yetdi məlamət mənə,
Bəsdir ömürlük bu xəcalət mənə.

Dərd alan ol, daima dərman verən,
Eyləyələr ta səni fərman verən.

Mindiyim at oldu yüküm, bigüman,
Çarəsiz olmaqdır əlacım haman.

Kində soyuq, sevgidə ülfətli ol,
Ayla günəşdən də səxavətli ol.

- 990 Yaxşılıq ilə bir işi eyləsən,
Yaxşılığa rast olasan bəlkə sən.
Aləmin ömrü çox isə bir belə,
Bir tükü də olmamış əskik hələ.
- Bax, dolanan çərx əgər etsən qiyas,
Daim olur yaxşı, pisə haqsünas.
Çərx haman qanlar içən zülmkar!
Yer də haman qorxulu düşməni ki var!
- Bax, cahanın hasilidir bir saat,
Taətə qatlan ki, olarsan rahat.
Kim diləyər dost ola bu aləmə!?
Söylə vəfa etdi bu dünya kimə?!
1005
- Eylə itaət, çalış etmə günah,
Olma xəcillər kimi ta üzrxah.
1005 Torpaq olub kim ki yerə naz satıb,
Yer nə bilir yerdə axı kim yatıb!?
- Üzr gətirmə, belə qurma kələk,
Bunlar axı sözdür, əməl, iş gərək.
Hər çiçəyin yarpağıdır bir sənəm!
Bir yeni şahzadə başı hər qədəm.
- 995 Sözlə düzəlsəydi bu işlər, düzü,
Göylərə qalxardı Nizami özü.
Gəncliyi verdik cahana burdaca,
Doğmuşuq ondan, nədən olduq qocal!?
- ÜÇÜNCÜ MƏQALƏT
ALƏM HADİSƏLƏRİ HAQQINDA
- Lovğaların, ey ağası, bircə an
Silk ətəyi aləm üçün bir dayan.
Oğlunu simürğə verən qəmli Sam
Gənədi özü, oğlu qocaydı tamam.
- Xəstələrə eylə dəva, vermə qəm,
Xacəliyindən kənar ol bircə dəm.
1010 Gah yetirər burda sənə şahlığı,
Gah da edər kuzəçilər palçığı.
- Aqibəti fikrə isə hökm əgər,
Oldu ağa dərvişə pak bəndələr.
Bu iki rəng fərş üzərində müdam
Təngə gəlib hər kəs işindən tamam.
- Mülki-Süleyman buraxıb dünyanı,
Mülk hamandırsa, Süleyman hanı?!
Böylə deyir kimsə ki, səhradadır:
Bəxtəvər onlardı ki, dəryadadır.
- 1000 Gərdək odur ki, bəzək Əzra vurub!
Məclis odur ki, elə Bamiq qurub!
Dəryada kim gördü çətinlik bir an,
Yandı ki, səhra xoş olar, bigüman.
- Məclis, o gərdək dayanıb bərqərar,
Batmış o Bamiq, olub Əzra kənar.
Hadisələrdən qəmə düşmüş bəşər,
Nalə edir yaş-qurudan sərbəsər.

- 1015 Karvanı artıq yola salmaq gərək!
Mənzili çatmış daha tərək eyləmək.
“Xəstə ürək bağrını ey qan edən,
Qanını dilsizlərin içdin nədən?”
- Kim ki, bu yoldan tamam olmuş bezar,
Kəndə şəhərdən qovulubdur kənar.
Qum, de, hara, abi-həyat bəs hara!?
Çöl hara, bu feyzi-fərat bəs hara!?
- Yol gedənə burda verilsə aman,
Orda uzaqdan verəcəklər nişan.
1030 Nalə edir qum ki, qan içdim hər an,
Tökmə qumu, tökməmişəm mən ki, qan.
- Mülkü burax ki, səni məğrur edər,
Zülmət ilə kölgə necə nur edər.
Duz tökərək süfrəni sahmanladım,
Orda mən üç-beş cigəri yanladım,
- Ömrü oyuncaqla yetirdin sona,
Oynamağın həddən ötüb, baxsana!
Olmaq üçün güclülərin həmdəmi,
Hurilərin qolbağının məhrəmi.
- 1020 Sanma oyundur fələyin gərdişi,
Yoxdur oyunla onun əsla işi.
Eylə pərəstiş deyər əmr etsələr,
Mütrüb, o xalxalları at! əmr elər.
- Bil ki, ağıl mərtəbəsindən qabaq,
Qəflətin əyyamı idi, heyf o çağ.
Yaxşılar ilə kim olar dost, yar,
Bir gün olar ki, ona lazım olar.
- Ta ki ağıl çatdı kamal dövrünə,
Getdi sevinc, bax cahanın cövrünə.
1035 Yaxşılardan yox soracağı dünyada,
Bal pətəyində arı salmış yuva.
- Qafil olub qalmaq ağıldan deyil,
Bir dəlidir qafil olan kimsə, bil!
Yoxdur adamlıq, cahana sal nəzər,
İnsan edir insan əlindən həzər.
- Qafil oturma, kağız al, yaz hər an,
Barı qələm yon, sən özün yazmasan.
İnsan adından ədəbi aldılar,
Dərbədər insanlığı, gör, saldılar.
- 1025 Paklara xidmətdən uzaq qaçma sən,
Üzmə əli bəxti olan kimsədən.
Əhdi-Süleyman yox olandan bəri
İnsan odur ki, olub indi pəri.
- Həmdəmi olmaqla tikanlar gülün
Daməninə saçıdı ətir sünbülün.
Kimlə yaxınlaşdım isə mən fəqət,
Gördüm uzaq qaçmağımı məsləhət.
- Bil ki, qiyamətdə hesablar gələr,
Məhşər olar, çöldə səda yüksələr.
1040 Var nə hüma şövkəti bir kölgədə!
Var nə vəfa ətri də bir kimsədə!

Nəydi ədəb toxmu? Vəfa bəsləmək!
Nəydi vəfa haqqı? Onu gözləmək!

Daim əkinçi toxumu bəsləyər,
Gün gələr ondan o da ruzi yeyər.

SÜLEYMAN İLƏ
QOCA ƏKİNÇİNİN HEKAYƏSİ

Məşğələdən asudə xoş bir səhər,
Bir çirağa saldı Süleyman nəzər.

Məmləkəti sürdü köçü bir çölə,
Qurdu yaşıllıqda o, taxtın belə.

1045 Gördü susuz çöldə qoca cütçünü,
Gördüyü hal tazələdi könlünü.

Qoymayıb evdə taxılı ixtiyar,
Torpağa səpmişdi tamam hər nə var.

Hər yana səpmişdi toxum səy ilə,
Dönmüş idi hər dənə bir sünbülə.

Pərdəsini açdısa kəndli dənən,
Quş dilini açdı Süleyman həmin.

Söylədi ki, ey qoca, bir din görək,
Bir bu qədər vardı, yeyəydin görək.

1050 Tor ki, deyilsən, belə dən saçma sən,
Mənlə belə quş dili gəl açma sən.

Qazma, belin yox beləcə səhranı,
Yoxsa suyu, səpmə çölə arpanı

Biz suyu bol yerləri əkdik hələ,
Əkdiyimizdən nə gətirdik ələ?

Ta bu toxum qarsalayan çöldə sən
Eyləyəsən bəhrə, xeyir əldə sən!?

Boylə cavab verdi qoca tez o dəm:
“Mən su, ya torpaq qəmini çəkmirəm.

1055 Yaşla quruyla yox işim heç zaman,
Səpməyi məndən, köməyi tanrıdan.

Bax, suyum olmuş bu axan qan tərım,
Bax, belim olmuş bu qabar əllərim.

Çəkməyirəm mülk qəmi əsla mən,
Mən yaşadığca mənə bəsdır bu dən.

Kim ki, mənə mücdə verir biqərar,
Bir dənimi yeddi yüzə çatdırar”.

Səpmə şərik sən dənə şeytan ilə,
Bəlkə birin yeddi yüz olsun belə.

1060 Yaxşı toxum tap çalış əvvəlcə sən,
Yaxşı da sünbül gətirər onda dən.

Hər gözə ki, nur rəva gördülər,
Qəddinə uyğun da libas verdilər.

Hər bir ulaq çəkməz o İsa yükün,
Dövlətə çatmaz belə hər gördüyün?

Bax, yedi fil boynunu bu kərgədan,
Murə çəyirtkə ayağı ərməğan.

Susdu dəniz axsa da yüzlərlə çay,
Bir sel ilə çay qoparar hay-haray.

1065 Mavi göy altında açıq-aşkar,
Hər kəsin öz mərtəbəsi, qədri var.

Bəxti olan kəs gərək olsun mətin,
Qəm yeməsin işlər olarkən çətin.

Naz üçün olmaz hamıda hövsələ,
Sırr ilə olmaz hər adam hamilə.

Xamlıq olar bir də desəm mən əgər;
Yük çəkən olmaz bu Nizami qədr.

DÖRDÜNCÜ MƏQALƏT
PADŞAHIN RƏİYYƏTƏ QAYĞI
GÖSTƏRMƏSİ HAQQINDA

Ey kişilik qalxanını tullayan,
Eylədi yoldan səni div tək cahan.

1070 Bivəfa mülk ilə nədir iftixar!?
Axrı yox ömrə nə gərək etibar!?

Qismətin olmuş bulaşlıq badələr,
Etmış oyuncaq səni səyyarələr.

Quran ilə xəncəri atdın tamam,
Aldın ələ indi qədəh, bir də cam.

Əldə tutub güzgü ilə bir daraq
Qulluq edirsən saça qızlar sayaq.

Bir köpəyin yangısı sönsün deyər,
Saçlarını neylədi, gör Rabiə!

1075 Oldu xəcil, ey kişi, səndən hünər,
Barı qadından gedib öyrən hünər.

Çox demə, gəl qəhrəmanam, qəhrəman,
Bircə qadınca hünərin yox, dayan!

Gen deyil əsla heç ağıldan hünər,
Amma hünər yoxdur ədalət qədər.

Təptəzə suyla dolub arxın sənın,
Gör nə gözəl torpaq olub məskənin.

Yaxşılıq et, çərx deyilsən ki, sən!
Qorx uca göydən, kənar ol fitnədən!

1080 Yaxşılığın gövhərini saç fəqət,
Böylə maya, bil, gətirər mənfəət.

Zülm eləmək yaxşı deyil heç zaman,
Tökmə nahaq qan, gedər abrin-həyan.

Oldu qabaqlar da belə iddia,
Ta neçə himmətli görüb toplana!...

Himməti xalqın pis olar, qorx, aman!
Məzlum ahından qorx, ey hökmran!

Himmət o yerdən ki, salar bir nəzər,
Baxma həqarətlə, əsər göstərər.

1085 Bir neçə himmətli kişi, sal yada,
Neylədi himmətlə böyük Mahmuda.

Himmət edərsə iki-üç pak nəfər,
İş zamanı gör ki, sənə neyləyər!?

Kim ki, mələk tək atar addım yola,
Tısbağadan kəşfdə qalmaz dala!

Zülm qılıncıyla, dayan, kəsmə yol,
Ta yemə sübh oxlarını, rahat ol.

Şahlıq üçün şərtidir ədalət fəqət!
Oldu, yetər, zülm cahənçün sənət.

1090 Xalqı kim ədliylə bir an şad edər,
Öz gələcək yurdunu abad edər.

SULTAN SƏNCƏR VƏ
QARI HEKAYƏSİ

Bir qarını tutdu yaman bir sitəm,
Səncəri tutdu qarı, ərz etdi həm:

-Ey məlik insafını kəm görmüşəm
İl boyu mən zülm, sitəm görmüşəm.

Gəldi mənim mənzilimə darğa məst,
Döydü təpiklə o, məni, etdi qəsd.

Sonra saçımdan tutub, ey hökmrən,
Çəkdi çölə bir günahım olmadan.

1095 Zülm eləyib gör nə oyun qurdu o,
Möhrünü zülmün qarıma vurdu o.

Sordu: - filan gün gecə olmuş yarı,
Kim filanı öldürüb, ey çal qarı?

Mənzilimi gəzdi ki, cani hanı?
Heç belə zülm olmaz, ara dünyanı.

Sərxoş isə darğa, o da qan tökər!
Bir qarından bəs nə üçün haq çəkər!?

Dəxlini mülkün talayır oğrular,
Dul qarılardan çəkilir sorğular.

1100 Darğa edən zülm ilə itmiş tamam
Bax, sənin ədlin, mənim abrım-həyam.

Əzdi təpiklər sinəmi çox nahaq,
Qalmadı məndən, nə canımdan soraq.

Yetməsən imdadıma, ey hökmdar,
Məhşərə qaldı bu hesab aşikar.

Görmürəm amma səni ədl ilə yar,
Görmürəm əsla bu zülmədən kənar.

Arxa olar, şah kömək eylər hər an,
Zülm eləyirsən bizə sən hər zaman.

1105 Hər yetimi soymaq ədalət deyil!
Abxaz edən heç belə qarət deyil!

Bir qarını çapma, çox azdır varı,
Barı utan, sən görüb ağ saçları.

Qulkən özün eyləmə şahlıq belə,
Şah deyil, ey şah, yaşayan zülm ilə.

Şah çalışıb ölkəni abad edər,
Qayğı ilə xalqı müdam şad edər.

Onda məhəbbətlə baxar xalq ona,
Təbə olar verdiyi hər fərmana.

1110 Aləmi alt-üst elədin sən bütün,
Sən nə hünər sahibisən, bir düşün!

Dövləti türkün ucalandan bəri,
Ədl ilə güldürdü bütün hər yeri.

Zülm edəni sən bu qədər oxşasan,
Türk deyil, qarət edən hindusan.

Sənlə şəhərlər dağılıb, sarsılıb,
Kəndlilərin xərməni dənsiz qalıb.

Anla gələr bir gün ölüm, vaxtı var,
Əl yetəcəkdir sənə də, qur hasar!

Ədlini zənn et gecə qəndil kimi,
Sən bu günü say sabahın həmdəmi.

- Almasa səndən çörək atəş, odu, 1175 Köynəyini otdan-ələfdən geyər,
Bəs kim alar səndən o suyla otu. Kəsdiyi kərpicdən o, ruzi yeyər.
- Bir çörək almaqdan isə özgədən, Tullar ikən qalxanı xəncərlilər,
Yaxşıdır eşşək sayağı ot yesən. Oldu o kərpic ləhədində süpər.
- 1165 Odlu bu torpaq küpü fırlar külək, Kim ki, o kərpicləri etmiş niqab,
Tökməsə üzəndən suyu, verməz çörək. Bir günah etmişsə də, görməz əzab.
- Burda bu dustaqlar olan daxmada, Öz əmələndəydi qoca bir səhər,
İstisi ruhanilərin varsa da, İş-gücün artırdı qəza bir qədər.
- Olmuş o can Yusifi bir qurd niyə Gəldi qəza gör qocaya neylədi,
Şir nədən oldu pişik o süfrəyə!/? Bir cavan oğlan gələrək söylədi:
- Buğdaya oxşar neçə arpa üçün 1180 "Söylə bu zillət, bu əziyyət nədir?!
Buğda kimi əzmə dəninin könlünün. Heyvana layiq belə zəhmət nədir?!
- Sən çörək al özcə sinəndən su tək, Gəl başını əzmə yerin sən hədər,
Od kimi yandır kabab olsun ürək. Bir çörəyi, bil, sənə hər kəs verər.
- 1170 Ey əxi, nəfs itdir, onu çək dara! Burda bu kərpic qəlibin at oda,
Ruzi üçün açma əl alçaqlara! Başqa qəlib, kərpic ara dünyada.
- Dadma paxıl rizqini, ye torpağı, Palçıq ilə çəkədin əziyyət, yetər!
Torpaq olub olma rəzil tapdağı! Hey su və torpaqla bu zəhmət, yetər!
- Qoy əlinə, qəlbinə batsın tikan, Sən özünü say qocalardan hər an,
İşlə, çalış durma bekar bircə an. Gənc işini gəncə burax, gəz, dolan".
- Bir işə öyrənsən, olar çox gözəl, 1185 Dindi qoca: - Etmə cavanlıq, dayan,
Özgəyə açmazsan o vaxt bir dəm əl. At bu sözü, get buradan, ey cavan.
- KƏRPICKƏSƏN QOCANIN
DASTANI**
- Şam sarıda var idi bir ixtiyar, Mən bu işə qatmışam əl, ey cavan,
Sanki pəriyidi yaşar eldən kənar. Ta ki, sənə açmayım əl heç zaman.

- Xəznə üçün kimsəyə əl açmaram, 1200 Hər hünəri, eybi iki dünyada
Ruzim üçün işləyəm, qaçmaram. Təkcə sənin tərkinə asmış xuda.
- Ruzi üçün sən bu sözü söyləmə! Yox cahanın sən kimi bir həmdəmi,
Böylə deyildirsə, halal eyləmə! Yer quşunun bir dəni yox sən kimi.
- 1190 İxtiyarın töhmətini dinlədi, Tezcə bu murdar quşu at, keç görək,
Getdi cavan, yaşı tökərək inlədi. Uç bu quş üstündə o simurğ tək.
- Aləmə bənd olma, Nizami, yetər, Altına sərmişsə qanad can quşu,
Din qapısını döy yenə, döysən əgər! Daima yüksəkdə uçur səndən o.
- ALTINCI MƏQALƏT
VARLIĞIN ETİBARI HAQQINDA**
- Pərdə dalında var oyunbaz, tələs, 1205 Bir gün aparsa köçü o, məskənə,
Yoxsa oyunaqları kim asdı bəs?! Öz qanadında verəcək yer sənə.
- Bax bu gözəl pərdəyə qəlbinlə sən, Bir neçə yer dəhlizini tullasan,
Gör nə çıxar bir də yenə pərdədən. Lövhəni səndən yuyacaqlar o an.
- Həm bu yaşıl pərdənin ardında, bax, Ağla qara sənle çatarlar sona,
Çoxluca qarətçi durubdur qoçaq. Xəznə olarsan haqqın əsrarına.
- 1195 Parlar ədəblə gözünün gövhəri, Artıq olarsan nəbilər həmdəmi,
Qəlbə qul olmuşdur əzəldən bəri. Ruhun olar haqq evinin məhrəmi.
- Var nə bu pərgarda, bu nöqtədə, Hər iki aləm yolunu sərbəsər,
Dairə xəttində bir iş görmədə. Daim ürək bir nəfəsə fəth edər.
- Burda beş-üç at ki, vurulmuş yəhər, 1210 Kim himini torpağa qoymuş sənin,
Onları bizdən ötəri seçdilər. Qəlb evinə qoydu o, can Kəbəsin.
- Şanlı qədimlər, təzələrdən qabaq Qəlbədən al sən qəbulun nəqşini,
Hər yenilərdən hələ yoxkən soraq. At bədənin köhnə palaz çirkini.
- Himini eşqin axı biz hörmüşük, Sürmələyər nərgisi daim səbə,
Zövqünü eşqin axı biz görmüşük. Mis libasa vurdu boyaq kimiya.

- Torpaq olan tökmə bədən heç nədir!
Qəlb, yenə qəlb, söz axı qəlbədir!
- Qəlbə qul ol ki, olasan hökmran,
Ağla ağa, ruha şah ol hər zaman.
- 1215 Qəlbə zəriflik diləsən kürk tək,
Sərtliyə dözsün bədənin çox gərək.
- Qoy kobud olsun libasın hər zaman,
Atlas, ipəkdə deyil iş, bigüman.
- Sərt dərilik ahunu etmiş gözəl,
Verdi bu üzdən dərisi eşqə əl.
- Sərt dəridə müşk dağılmaz, durar,
Olsa ipəkdə, dağılar hər nə var.
- Dar nəfəs ol daima, olsan şəkər,
Daş sədəfə həmdəm ol, olsan göhər.
- 1220 Gah gecə tək sübhə nal ol sən müdam,
Sübh tək ahlar hədəfi gah tamam.
- Zil gecə zəhmət yükü çəkmək gərək,
Zəhmətin artıqca da artar kömək.
- Əhd, vəfa əhli çatan hər məqam,
Zəhmət ilə əldə olar, vəssalam.
- Gəlsə bəla, xeyr sayır ənbiya,
Xeyrini sən də güman et bir bəla.
- Mərhəmidir qəm, bəla xudbinliyin,
Mey acısı mayəsi şirinliyin.
- 1225 Sərv tək ol, qurtar özündən hər an,
Şam tək olub, yanmaq ilə şad dolan.
- Xəznəni gözlərsə ilan biqərar,
Dincliyə zəhmət yaranıb xəznədar.
- Zəhmət olan yer tanımaz nalələr,
Zəhmətin ardınca rahatlıq gələr.
- Açmasa bax bir düyünü asiman,
Bağlamadı bir düyün o, heç zaman.
- Bax bu səfər ki, gedir azadlığa,
Qəm burada öncül olar şadlığa.
- OVÇU, İT VƏ TÜLKÜ**
- 1230 Vardı bir ovçu, gözü aləm iti,
Çölləri ölçməkdə işi, sənəti.
- Şir bir iti vardı, tutardı yəqin
Ceyranın üstündə günəş kölgəsin.
- Boynu salıb kərgədanı qorxuya,
Dişləri vermirdi aman ahuya.
- Ovda ona munis idi, həm də yar,
Bir neçə gün işlədi it biqərar.
- Könlünü vermişdi itə çox yaman,
Ruzi idi it ona, həm pasiban.
- 1235 İtdi, budur aslan iti ovçunun,
Sandı pişiklər yedi bağrın onun.
- Söylədi ki, hökm eləyirkən qəza
Şir başı it dırnağına bir baha ...!
- Üzdü bu qəm qəlbini, vicdanını,
Tutdu dişləylə fəqət öz canını.

- Durdu gücündən çox olan səbr ilə,
Arpacə səbri dirəm oldu belə.
- Bir dənə tülkü lağ ilə bax bu dəm
Söylədi: - Səbr eyləmə, ey səbri kəm.
- 1240 Bildim ölübdür qaçışı ceyranın,
Oldusa it heyf, sağ olsun canın.
- Getdi yanından dünən o, ov deyə,
Qaçdı, qovuşdu özü də heçliyə.
- Yaxşı ov etmişdir itin bax bu gün,
Sən ye, bəsindir iki ay büsbütün.
- 1255 Qalx, kabab ver bir an öz qəlbinə,
Ver dərinə yoxsula, içlər sənə.
- Dadlı xörəklər yemisən sən qabaq,
Tülkü əti düşməz ələ bir də, bax!
- 1245 Tülkü yağından daha asudəsən,
Ümma ödümdən payı bihudə sən.
- Görməyəcək bir də kələk, ya tələ
Mən xilas oldum bu ölümdən belə.
- 1260 Ondan uzaqsan, hara getmiş vəfan!?
Qəm niyə çəkmirsən itinçün bir an?!
- Ovçu dedi: - Hamilədir zil gecə,
Bir gün olan qəm keçəcək gör necə!
- Mən bu dar ovlaqda onunçün şadam,
Şadlıq ilə qəm qala bilməz müdam.
- 1250 Bəndəlik ilə bu əmirlik bütün,
Hey bu qəlibdə dəyişir günbəgün.
- Ulduz ilə çərx özü dövr etmədə!
Dinçlik ilə möhnət ötüb getmədə!
- Şadlanıram, çünki könül qəmdədir,
Qəmlər axı şadlıq üçün mücdədir.
- Oldusa Yusif kimi qurdum tamam,
Qurd deyiləm, köynəyi mən cırmaram.
- Məndən onu aldışa, ey hiyləgər,
Sən kimi bir ovla geri tez verər.
- Böylə deyərəkən kişi qalxdı duman,
Oldu iti toz dumanından əyan.
- Gəldi dolandı başına məşq üçün,
Tutdu dişləylə göbəyin tülkünün.
- İt dedi:- Gec gəldim isə, doğrudur,
Tülkü bilir, şir kimi gəldim budur.
- Boynumu bənd eylədi dinin sənin,
Tülkünü tutdum, bu yəqinin sənini!
- Kimdə yəqin olsa iradətlə yar,
Daim olar sonda səadətlə yar.
- Dönmə yəqindən çalışıb sən müdam,
Oldu yəqin çünki mübarək məqam.
- Getsə yəqinlə ayaq, olmazmı baş,
Böylə fikirlə zərə dönməzmi daş!
- Olsa yəqinlə qədəmin üstüvar,
Daima oddan su, sudan od çıxar.
- Qatdı təvəkkül, yəqini kim həməni,
Söylədi ki, "ruzini haqdir verən".

Gəl nəfsin zəngi ilə tuğyana,
Dinə qul ol, olma nökrə şeytana.

Siz hünəri verdiniz əldən nədən?!
Ötdü sizi bir kiçik ot yeyən !?

1315 Din evinə eylə pənah büsbütün
Məhşər odundan xilas olmaq üçün.

Gəldi dilə ox dedi: - Ey hökmran,
Olmuş o dilsiz ki, tamaşan hər an.

Ətri cəhənnəmdə də peyğəmbərin
Dargasıdır daim Əbu Talibin.

Şah zirehi altda gəzir biqərar,
Şah zirehin oxla axı kim vurar?!

Doğrusu, xoşbəxtlər edən bir nəzər
Paklar üçün oldu zireh, həm süpər.

Yaxşı deyil görsün o nazik dəri,
Çalğıcılardan savayı əlləri.

FİRUDİN İLƏ AHU DASTANI

1330 Dağımı axtar sən uca kəslərin,
Sən də bu dağdan ucalarsan yəqin.

Getdi Firudin, neçə da xas nəfər
Gəzmək üçün çöl, çəmənə bir səhər.

Xidmət olub insana ən xoş sifət,
İnsana xidmət şərəf olmuş fəqət.

Gəldi çölə, eylədi ov cəlb onu,
Gördü Firudin ovu bir ahunu.

Kimdə ağıldan azacıq bəhrə var,
Əhdi o, ən yaxşıca xidmət sayar.

1320 Boynu, qulağı nə bilir qorxu var,
Rəhm dilər gözlər ilə sağrılar.

Əhdə sədaqətlə dolan, əhd elə,
Əhdini sındırma, buna cəhd elə!

Bənd elədi şahı bu görkəm, bu hal,
Sanki çıxıb şah nəzərindən xəyal.

Xəznələr üstündə ilan yatsa da,
Xidmət üçün canlı kəmərdir o da.

Şahı o ov bax beləcə ovladı,
Varlığını bircə telə bağladı.

1335 Xidmət üçün cismini etmiş kəmə, r,
Çərx odur olmuş başa tac, mötəbər.

Çapdı atı dördnala öz bağı tək,
Çəkdi yayı ahucuğun qarnı tək.

Olsa hünərdən yüyəni hər kəsin,
Xidmət üçün taxdı kəmə, r həlqəsin.

Ox bu uçuşla hec ona batmadı,
At bu qaçışla tozuna çatmadı.

Çatdı işıq şahlığma, yandı şam,
Xidməti ilə arının, vəssalam.

1325 Sordu oxundan: - Uçuşun hardadır?!
Sordu atından: - Qaçışın hardadır?

Qalx, Nizami, çox oturdun, yetər,
Xidmət üçün bağla tez ol bir kəmə, r.

SƏKKİZİNCİ MƏQALƏT YARADILIŞIN GÖZƏLLİYİ

İlk vucudun sözü heç keçməmiş,
Kimsə kərəm bəhri suyu içməmiş.

Görmədi aləm bağı bir tir-tikan,
Yoxdu bu yerdə bu dəli toz-duman.

1340 Yoxdu bu mülk içrə nə dövlət, nə var,
Yaddı bu torpaq yol üçün toz-qubar.

Bu gecə-gündüz nə sənə hamilə,
Namiyə gücsüz, təbiət dul hələ.

Getməmiş idi “hələ yox” vədədən,
Çıxmamış o löbət özəl pərdədən.

Cövza belin bağlayaraq şad idi,
Sənlə qan alma, vərəmə yad idi.

Həm gecə, gündüz yerə alçalmamış,
Canla ürək varlığa bənd olmamış.

1355 Zöhrə yerə tökməmiş abırın hələ,
Həm də ki, Harut qanadı Babilə.

Əza çəkişməkdə ikən zülm ilə,
Ədlin “elə!” - “etmə!”si yoxkən hələ,

Sənsiz idi onda hələ yer, səma,
Sən yox idin, vardı qəmin daima.

Lütf edərək tanrı özü bir zaman
Tulladı bir damcı bura dəryadan.

Möhrün ilə ta təzələnmiş cahən,
Səslər ilə doldu tamam asiman.

1345 Gəldi o damcı elə ki, meydana
Başladı bu mavi fələk cövləna.

Bəd gözünə ulduz olub tuş sənin,
Qırdın o ulduz beşiyi dəstəsin.

Qalxdı sudan toz, yaranıb yer bu an,
Cövherin olmuş o ərəz, bigüman.

Onda dolanmazdı ay, il ortada,
Oldu səninlə belə işçil o da.

Kim ki, bu tordan qaçaraq qurtarar,
Bir toz olar sanki bu yoldan kənar.

1360 Yer üzü güzgündü üzü saf müdam,
Buz nəfəsindən qaralıbdır tamam.

Ey xoş o dəm ki, yox idi xilqətin!
Sənsiz idi can, yox idi surətin.

Məşəlini sübhün apardın şama,
Doğru-yalançı tanıdın daima.

Axtarış etməzdi göyün gözləri,
Yerlər eşitməzdi nə bu sözləri.

Göylərin ağzında yerin torpağı,
Yoxsa nədən bağladı göy qurşağı.

1350 Basmamış ikən bu yola sən qədəm,
Varlığa eylərdi şükürlər ədəm.

Göy sənə “ruh meyvəsidir” söylədi,
Dinləmə, çünki bu sözü dil dedi.

Tacına dəyməz o başın, heyf ola!
Dəyməz ulaq torbaya, at həm çula!

Ta quyuya düşdün özün, gör barı,
Gəldin o göydən sən üzü sapsarı.

1365 Gop danışblar burada çox zaman,
Səncə, bir arpaya da dəyməz cahan.

Çoxdur üzündə sarılıq kölgəsi,
Etməz əsər qaşqabağın sirkəsi.

Bircə ovuc torpağa can ver dedin,
Bir dənə kərpicə cahan ver dedin.

Səndə yüzillik yağ olan bir piyə
Qaşın on il sirkə verə, neynəyə?

Daim əlindən yer əziyyət çəkir,
Yaxşı olar, xəznə kimi qəbrə gir.

1380 Batdı atan qanına bu həft xan,
Yeddi çörəkçün niyə getsin həyan?!

Civəyə bənzər necə beynində yağ,
Sincabı findıqdan olub buz sayaq.

Yaxma oda xərmənini, səbr elə,
Tapdama öz dövlətini bir belə.

Findıq olub dar bir evə düşmədən,
Sincabı findığı gəl et tərək sən.

Tez çap atı, oldu bu meydan sənini!
İş buyur oldu dəxi fərman sənini!

1370 Qaququm, o qunduz, gecə, gündüz hara?!
Xallı pələng tək dələ bir əcdaha.

Cam tutan oldun neçə gün, bigüman,
Xoş yeyərək, xoş yataraq, xoş dolan.

Olma pişik tək əluzun hər zaman,
Oynama on qəlbli dələylə, dayan!

Burda sənə gör necə zülm etdilər,
Başda ipi boş buraxıb getdilər.

Tökmüş ağızdan suyu bu yolda şir,
Ahu kimi bəs suya cummaq nədir?!

1385 Oldu ayaq süst, əyilib bel belə,
Yanmadasan öz yağına sən hələ.

İşvə ilə göstərə bir su fələk,
Bil ki, bir ilğimdir o, vermə ürək.

Çör-çöpüsən burda ikən mətbəxin,
Orda olarsan ələfi düzəxin.

Qaçma, fələklər suyudur gördüyün,
Sor dilini, duzdur o su büsbütün.

Dolsa qarın su, çörək ilə hər an,
Ey yünül, orda ağır olmazmısan?!

1375 Gəlsə susuzluq, ona tədbir çək,
Xərməni odla o təbaşir tək.

Çox yaşanılsaydı yeməklə əgər,
Çox yaşayardı, kim əgər çox yeyər.

Yusifin əvvəl quyuya düşmədən,
Haq Misirin olmuş idi seyr edən.

Azdır ömür, çoxdur odur qiyməti,
Azlığı verdi ona bu neməti.

1390 Az ye, dönüb dincliyə bax sonra sən,
Dərdə düşərsən, nə qədər çox yesən.

Kim burada yatsa əgər, yaxşı bax,
Ya başı əldən gedəcək, ya papaq.

Ağlının olmaz yeməyə rəğbəti,
Etdi bu işlə tamahın ülfəti.

Qalx, Nizami, daha bəsdir, oyan,
Hər şeyi tərək etməyə çatmış zaman.

Ac tamahınçun ağılı verdilər,
Hər nə ki, gəlmir, yemə! bildirdilər.

DOQQUZUNCU MƏQALƏT

Səbr edə bilməz tamahın fitnəsiz,
Aldadar ağı bu səfeh, tulla tez.

BÖYÜKTƏBİƏTLİLİK VƏ UCA HİMMƏTLİLİK HAQQINDA

Qorxuram olsun işi örnək sənə,
Həm səni salsın tamah öz rənginə.

Ey vüsal axşamı kimi möhtəşəm,
Sübh ələmindən daha yüngül qədəm!

1395 Burda olan yaxşı-yaman hər nə var,
Bir-birinə uyğun olan rəng alar.

1405 Qəmli oturma bu qədər kölgə tək!
Bayrağa durmaq yaraşar, dur görək!

BAQQAL İLƏ TÜLKÜ HEKAYƏSİ

Yurd idi bir meyvəsatançün Yəmən,
Bir dənə tülkü ona mal gözləyən.

Şahsan əgər getmək üçün əzm elə,
Gör bu səfər tədbirini səy ilə.

Tülkü baxar hər tərəfə səy ilə,
Bərk qoruyardı dükanı hey belə.

Sən köçü göndər tez özündən qabaq,
Azuqə göndər sabaha qalxaraq.

Qurdu bir oğru ona hər cür kələk,
Etmədi heç bir kələyi bir kömək.

Görmək ilə çox qabağı gör, müdam,
Doldu arı mənzili balla tamam.

Sonra yumub göz, sanasan yatdı o,
Tülkünün uyğu damarın tutdu o.

1410 Yerdə qarışqa necə səf çəkmədə!
Öz sabahıyçün dən, ələf çəkmədə!

1400 Yatdığını tülkü görüb oğrunun,
Gözlərini futdu yuxu həm onun.

Aqıl adam olmasa kor, yaxşı bil,
Heç də qarışqa-arıdan kəm deyil,

Oğru görüb yatdığını tülkünün,
Çapdı dükandan dirəmi büsbütün.

Kim diləmə xoş keçə gün hər zaman,
Yayda çəkər qış qəmini, bigüman.

- Sənlə, mənəm, burda kənar kim ki, var,
Bircə saat cövhərə sərrafdılar.
- Himmət ilə kimsə düşünmür sonu,
Bircə nəfəs heç düşünən yox bunu,
- 1415 Mənzilimiz keçdi fələkdən tamam,
Aqibəti fikrə bu olmuş məqam.
- Hər necə baxdımsa da, yox bir nəfər
Aqibəti fikr eləyən biz qədər.
- Ömrü keçirmək xoş olur hər zaman, 1430
Son düşünlük daha xoş bigüman.
- Biz könül arifləri, sərvərlərlik,
Olsa da torpaq kanımız, gövhərlik.
- Hər gələcəkdən bizə gəlmiş əsər,
Olmuşuq olmuşlara sahib xəbər.
- 1420 Lövhesi üstədən oxuduq biz yerin
Əbcədini doqquz ədəd göylərin.
- İlki biz olduq bu dağın sənlə mən,
Nübarı olduq, bu bağın sənlə, mən.
- Torpağını qatdı ələrkən hələ, 1435
Qəlbinə məcun eləməkçün belə.
- Torpağın o zillət ilə yoğrulub,
Qəlbi fəqət xəznələr ilə dolub!
- Bil bu yerin qədrini, tutma bu cür,
Yerşünas olma belə, ey naşükür.
- 1425 Mənzilinin sən yolunu gör hanı!
Gəlməyini, getməyini bil, tanı!
- Gəlməyinin söylə nədir məqsədi?
Getməyinin sonra nədir hikməti?
- Bax belə bir mülk adına olmamış,
Sən bu uçuq kəndi vətən salmamış.
- Vardı hüma şövkəti, fərrin sənin,
İlk əzəli göylər idi məskənin.
- Sonsuza açmış qanad eşqin əgər,
Var bu əbəd yollarına son məgər?!
- Sən yorulub yer-yerim olsun dedin,
Su-quruya kölgə salıb işlədin.
- Sonra dar olsa sənə dünya bütün,
Tez basacaqsan ətəyindən günün.
- Tərk eləsən hər kəsi bu yolda sən,
Qalmaqcaqsan yenə bu halda sən.
- Şübhə, tərəddüddür işin biqərar,
Səndə bir işçün dəxi yoxdur qərar.
- Yoxsul olan, həm də edənsən əta,
Köhnə olan bir təzəsən dünyada.
- 1435 Övlada qatil bu anandan uzaq!
Hər nə atan söylədisə, as qulaq.
- Sən nəzər eylə atana, ey avam!
Gör nə edib, tut yolunu et davam.
- Dinliyi olmaz dayanıb gözləmək,
Gəlməz o, asan, biləsən sən gərək!
- Təkcə bir an təbini sən oxşasan,
Məhv olan ömrün qayıdar bir zaman.

- Qəm ye, sən öz torpağına sal nəzər,
Hansı ürəklə belə şadsan, gülər?!
- 1440 Çərx kimə söylədisə: - Şad olun!
Biz deyilik-sən, mən, o, azad olun!
- Biz bura gəldik ki, dözək zəhmətə,
Gəlməmişik boş sözə, boş söhbətə.
- Alver edəndən bəri dünyada biz,
Görməmişik düz onu mənada biz.
- Neyçün üzün gəlmək ilə allanır,
Bil ki, gələn sonra geri yollanır.
- Çoxmu çəkər, çoxmu belə ruzigar?!
Daima gəl-get belə biixtiyar?!
- 1445 Onda deyil şəkk, ədəm heç nədir,
Varlığa şəkk var ki, o, həm heç nədir.
- Uçma iti, çünki yavaş gəlmisən,
Gəldin ələ kec, belə tez getmə sən.
- Bir gün olar, "köç-köç" olar, şübhəsiz,
Tez vurular bir dirəmə sikkəmiz.
- Tullanılan torpaq olar tazə-tər, 1460
Hər dağılanlar yığılar sərbəsər.
- Şərm, həya eyləməsən sən bu gün,
Eylə həya bəlkə sabahın üçün.
- 1450 Bir belə möhnət görürük burda biz,
Səbr eləyir çox yaralı qəlbimiz.
- Həm bu çölün köhləni dindir fəqət!
Həm bu işə çarə həmindir fəqət!
- Gör bu yol ağırlığını, bərk dayan,
Süst güman olma sən, ey bərk can!
- Qalx, ələ cəhd aynası al daima!
Sürətinin qeydinə qal daima!
- Üzrü özündən, qəbulu tanrıdan,
Sən boyun əymə qədərə heç zaman.
- BİR ZAHİDİN HEKAYƏSİ**
- 1455 Zahidi almışdı belə qoynuna,
Künci-xarabat idi mənzil ona.
- Meydən içib ağıladı mey tək yenə:
- Mən yazığın çarə nədir dərdinə.
- Oldu hava quşuna qəlbim məkan,
Təsbih olubdur mənə bir tor yaman.
- Mən ki, xarabatda tuturdum qərar,
Kəbə məni etdi yolundan kənar.
- Gülmədi tale üzümə, oldu bəd,
Meyxana küncündə mənəm namizəd.
- 1460 Gördü məni, mərifət örtüdü niqab,
Oldu xarabat özü məndən xarab,
- Xəstə mənə aləm ola nola dar,
Kaş tozum olsun ətəyimdən kənar.
- Oldu qəza! Yoxsa ki, mən, lat hara?!
Məscidə getmək və xarabat hara?
- Himmət o yerdən ki, baxar hər zaman,
Pərdə dalından dedi xoş bir cavan:

- Sayma günahkar qəzanı, ey qoca,
Bil, səni saymaz bu qədər arpaca.
- 1465 Üzr dilə, qəlbini pak eylə sən,
Sonra gəlib gəl belə söz söylə sən.
- Getsən özün, üzrə çəkərlər tamam,
Yoxsa gəlib eylər əsir, vəssalam.
- Otlamısan yerdə göy ot çox, yetər!
Oldu fələklər sənə göy neyşəkər!
- Yuxlamamış tezcə çəkil bir yana,
Azuqə yığ bir qədər o dünyana.
- Yaxşı deyil bəs dola göz qan ilə,
Yatmaq ölü, həm də diriylən belə.
- 1470 Gördü səni xoş yuxuda burda din,
Örpək ilə ördü odur çöhrəsin.
- Qalx, Nizami, şah olubdur süvar,
Keçdi gecə, sən də tez ol bir kənar.
- ONUNCU MƏQALƏT
AXIR ZAMANIN ƏLAMƏTLƏRİ
- Asta ol ey, göy, bəs elə dövrünü!
Bir dayan, ey yer, bəs elə cövrünü!
- Hər gecə ardınca gəlir bir səhər,
Kim nə götürsə, qoyacaq sərbəsər.
- Dəhşət ilə məhşər olan zəlzələ
“Torpağa salmış necə bir vəlvələ”.
- 1475 Etdi yeri lap dəli o, zülm ilə,
Zəncirinə noldu göyün bəs belə?!
- Əzdi o məcnun bədəni yel təmiz,
Hər dəli zəncir dağıdar, şübhəsiz.
- Kimlə düşüb mərci belə bəs yerin,
Açmaq üçün toqqasını göylərin!?
- Rəngə gecə, ətrə səhər yad olub!
Çovkana göy, həm topa yer yad olub!
- Yer qapısının döymədədir göylərin,
Göy də durub pusqusuna hey yerin.
- 1480 Çərxin işi tərək edərək pusmağın
Parçalar əndamını bu torpağın.
- Ta qoca göylər cıracaq paltarı,
Yer qıracaq müncuq olan sapları.
- Çərx enəcək birləşəcək yerlə, bax,
Fırlanaraq yer yuxarı qalxacaq.
- Başlarını yormayacaq dərdimiz,
Hər tozumuzdan hər iki yol təmiz.
- Göylər işindən sənin azad olar!
Hiylənə düşməz yer özü şad olar!
- 1485 Ulduz ilə çərx xəcalətdədir,
Torpağa bir böylə tapınmaq nədir?!
- Oldu ilan həlqəyə bənzər fələk,
Torpaq olur sonda ilançün yemək.
- Ey bu yerin bağırını qan eyləyən,
Yerdə olan sənsən, özün tək cə sən.
- Qəm küpünə girdi bu torpaq neçün?
Geydi o matəm libası bax neçün?

- Pusqu üçün qüvvələri çatmasa,
Palçığı küpdən kənara atmasa,
- 1490 Tezcə bu küpdən ətəyi, şübhəsiz,
Yeddi su, torpaqla yuyarlar təmiz.
- Həm çıxarar xirqəsini göylərin,
Həm pozar abadlığını tez yerin.
- Çox iti getməklə fələk biqərar,
Torpağı bir hadisəyə uğradar.
- Sən bu hazırlıqlara bax sərbəsər,
Verdi fələk titrəməsindən xəbər.
- Titrəsə baş, sındıracaqdır özün,
Yerdə belə titrəmə var bax bu gün.
- 1495 Oldu bu müşk rəng sədəf düşmənin,
Gözləri gövhər, sinəsi daş həmin.
- Bu, nə sədəf, bəhrdə gövhərdir o,
Bu nə sədəf, görməyə cövhərdir o.
- Beyni donar kim ona baxsa əgər,
Zümrədə vermiş gözü əfi məgər.
- Nuru olan göz hanı, yox, müxtəsər,
Çoxsa da göz, yoxdur iti bir nəzər.
- Heçlik - ölüm heç xoşuna gəlmədi,
Özgə gözü çünki onu gör dedi.
- 1500 Sən ayağı zəhmətə sal bir qədər,
Yad ayağıla, de, yolu kim gedər?!
- Tapsa da dünyada böyük zər və zur,
Gurə olar qismət o Bəhram Gur.
- Burda qapı bağlamaq olmaz bir an,
Kimsə çıxarmaz başı damdan, dayan.
- Dustaq olub qal burada sən görək!
Bağla qapı-pəncərəni xəstətək.
- At bu qədər çərxi yada salmağı!
Olsun o məğrur başa yer toprağı!
- 1505 Çox bu göyü, kəhkəşanı anma sən,
Süd yolunu arpa qədər sanma sən.
- Uç bu dolab rəng fələkdən, yetər.
Qaç belə dar pərgar əlindən betər!
- Hər necə naziksə xəyal, yaxşı bil,
Etdi bu nazik yol onu lap xəcil.
- Aciz olub burda xəyal, sal nəzər,
Tük kimidir incə, bu yol sərbəsər.
- Başdakı bir tükcə çalış tap dayaq,
Yoxsa xəmirədən kənar ol tük sayaq!
- 1510 Bundan əgər yaxşı məqam varsa, bil,
Burda oturmaq xoş olan hal deyil!
- Çünki bu palçıq tərpedə yox vəfa!
Üz çevir ondan, kənar ol daima!
- Hər bir ələm yüz cür atılmış yerə!
Hər bel əyilmiş qul olub yüz cürə!
- Hər hünərə tənə edir bir şəhər,
Hər şəkəri etmiş acı bir zəhər.
- Sübh alovu, atəşi bu mətbəxin,
Bircə kiçik zərrəsidir duzəxin.

Oldu bu məhşər çölü div məskəni,
Tezəcə yeyərlər yananı, təşnəni.

Abi-həyatı cigərin qanıdır,
Duz qabısı gün - o fələk xanıdır.

1565 Şorluğu duzsuzlar üçün al şərab!
Duzluluğu onlar üçün bir kabab!

Yox suyu, su rəngli bu duzdan yaman
Qəlb ödü su oldu, ödün qəlb qan.

Bir yolu görcək qan ola qəlb əgər,
Orda təbiət nə sayaq köç sürər!?

Divli bu çöldə sürünən istidən
Qəlb evi dar, qəlb qəmi oldu gen.

Kim bu təbiət çölünə uydu, bax
Dondu cigər tək, əridi öd sayaq.

1570 Torpağı çox qazma, sonu et xəyal,
Qalx, cəhənnəm verərək cənnət all!

Torpaq o heykəl toz olar hər nə var,
Tullar ayaqlara səni ruzigar.

Başqa adamlar kimi o, bir zaman,
Həm də səni tez itirər ortadan

İndi ki torpaq olacaq son yerin,
Söylə, dolanmaq nədir üstə yerin!?

Heç kəsi əzmə ayaq altda bir an,
Çoxlarını əzmiş o da bir zaman.

1575 Almadı kimsə buradan öz canın,
Çatmadı kimsə sonuna dünyanın.

Basma tikan üstə ayaq, qalx, oyan!
Qalx, qorun sən bu tikandan hər an.

Burda yerin, bil ki, deyildir müdam,
Qorxuludur, etmə onu sən məqam.

Fani evi zənn eləmə birqərar,
Sanma xəzan yellərini sən bahar.

NƏZƏR SAHİBİ BİR MÖBİDİN DASTANI

Hindli bir möbid açıq bir səhər
Eylədi gülşən tərəfə bir səfər.

1580 Gördü bir ev ki, vurulub nəqşəsi,
Tapdı bir ölkə, bəzənib süfrəsi.

Qönçə taxıb göy kimi qandan kəmər,
Ömrügödək lalə durub bixəbər.

Çöldə çiçək bir-birinə çulğaşıb,
Qarğı qamışlar şəkərə sarmaşıb.

Xəstə edibdir tikanı peykani,
Titrədir aşiq söyüdü öz canı.

Zülfü bənövşə ip edib boynuna,
Nərgiz edibdir gözü dirhəm dona.

1585 Lalə yonur ləl, çiçək dür bütün,
Lalə bir anlıqdı, çiçək bircə gün.

Təkcə bir an olsa da möhlətləri,
Aqibəti fikr eləmir heç biri.

Getdi qoca böylə baxıb gülşənə,
Bir neçə ay sonra qayıtdı yenə.

Gördü nə bülbül, nə də gül, lalə var,
Nalə edir bağda qara qarğalar.

İndi cəhənnəm düşüb o cənnətə,
Getmiş o qəsrin şahı da məbədə.

1590 Yanmış otu gözdən olubdur nihan,
Gül yerinə vardı yığın tir-tikan.

Baxdı qoca, qəlbini bu, dağladı,
Özgəyə güldü, özünə ağladı.

Söylədi: - Hər kim ki, saçar cılıvəsin,
Ömrü deyil daimilik heç kəsin.
Hər nə ki, baş qaldıra torpaq, su-
dan,
Axır o, viran olacaq bir zaman.

Yaxşı olan yer yenə viranədir,
Tutdum üzü ancaq ora, hər nədir.

1595 Möbid açıb tanrı gözüylə gözü,
Bildi ki, kimdir xuda, kimdir özü.

Oldu bu sir gövhərinə sərraf o,
Əslinə döndü, heç olub, doğrusu.

Gəbrəcə yoxsan, a müsəlman olan!
Yox nə yağış damcın, a çeşmə, dayan.

Hindli o möbiddən axır olma kəm,
Aləmi at, aləm üçün etmə qəm.

Gül kimi məğrurluğa meyl etmə çox!
Bil ki, papaqla kəmərin xeyri yox!

1600 Qalx güllün sən kəmərin tərək elə!
Bil ki, qanıdır, kəmər olmuş gülə!

Afət olub eşqə kəmərlə papaq,
Et girov onları xarabatda, qalx!

Gah papaq qəlbə ağa eyləyər,
Bəndə edər gah gül üçün kəmər.

At bu ağa-bəndəliyi sərbəsər,
Tutma Nizamini Nizami qədar.

ON İKİNCİ MƏQALƏT

BU MƏNZİLLƏ VİDALAŞMAQ HAQQINDA

Qalx, vidalaş daha dövrən ilə!
Tulla ətəkdən bu toru, silkələ!

1605 Tap daha yaxşı, daha xoş ölkə sən,
Aç daha yaxşı qapı bu hücrədən.

Getməyə qəlbini gözüün başladı,
Azuqə et göz yaşını, fəryadı.

Versən əgər azca su bu torpağa,
Qəlbə vəlinəmət olarsan, ağa.

Oyna bu yolda dəvəsənsə əgər,
Yoxsa fil altda tuluq atma, yetər!

Tükə sənə məhrəm olan yoxsa da,
Heçliyə üz tut bu qoca dünyada.

1610 Qəlbini oxşar o zəriflər gedib!
Tənha oturma ki, həriflər gedib!

Çoxları görsənsə də daim lətif,
Heç sənə təklikdə o, olmaz hərif.

Olsa ürək, yaxşısı, pərhiz edən,
Gəzmə təmiz su qara torpaqda sən.

Bəs nə sevinədir bu ki, şadsan hər an
Qafil olubsan sən özündən yaman.

Gəlməmiş ikən o müşayətçi sən,
Payla qazandıqlarını indidən.

Əhd bu olmuş ki, bu dar dünyada
Qəmli gəlib tez gedəsən daima.

Ləng gedirsən, yükünü at nə var,
Yüngül olan mənzilə də tez çatar.

Əhdini qırdınsa bu gün tanrının,
Əhdi necə tərək edəcək bəs canın?!

1615 Göylərə yüksəl, arasan qəlb əgər,
Boylə bir evdən nə görərsən səmərlə?

Get bu yolu hər necə görmüşsə can!
At bu cahanı ki, görübsən cahan.

Sevmə tələ, tor dolu bu məskəni,
Parçala ki, etmiş o, yoldan səni.

1630 Baxma yerə, qorxaqayaq olma sən!
Dönmə dala, qorxar adam kölgədən!

“Mim” sayağ bağlı bu xətt, bil ki, sən,
Heç sənə yol verməz iki bölməsən.

Azuqəni dindən elə, get yolu,
Yolda su yox, göz yaşını eylə su!

Olma hədəf nöqtəli bu göylərə,
Çıx belə bir xətdən uzaq bir yerə.

Ver sədəfə sən bu təmiz gövhəri,
Qurtar özün, eylə xilas həm yeri.

Xəttini aşsan gecənin, gündüzün,
Onda bu xətdən də çıxarsan özün.

Çoxların öldürdü göyün dövrəni,
Əzdi o çox səndən igid insanı.

1620 Sən qədəmin altını bərkitməmiş,
Addım atıb görmə, dayan, heç bir iş.

Sən bu qədim düşməyə qur bir kələk,
Arxasını tez yerə vur bir görək!

Hər bir işə başlamamış sən qabaq,
Qaçmaq üçün varmı yolu, yaxşı bax!

1635 Bir bu qədər onda hünər, güc hanı!?
Qorxulu sanma bu qılınc, qalxanı!

Səllərə düşmüş bu evi deş, yol aç,
Füर्सət olarkən duraraq tezcə qaç.

Qəm yemə bu ip ki, düşüb dürdüyün
Eşq çəkərkən səni heçdir bütün.

Aqıl o tülkü tutub itdən xəbər
Açdı evindən iki yol, sal nəzər.

Qəmlərə batma bu şüşəyçün müdam,
Bircə daşa sındıracaqsan tamam.

1625 Bağlayacaqdır yolu, bilmir yəqin,
Tüstüsü bu tüstütutan göylərin.

Kim qızılın atəşini söndürər,
Düşməni şəkkərlə də o, öldürər.

Ağla işıqlar saçan ey mərd ürək!
Düşməni bir güllə yox et sübh tək.

Verdi, dedi: - Al necə can mərhəmi,
Sanma zəhərdir, iç onu qənd kimi.

BİR-BİRİ İLƏ ÇƏKİŞƏN İKİ
HƏKİMİN DASTANI

1640 Bir evə sahiblik iki alimi
Bir-birinə eylədi düşmən kimi.

Şir kişi ondan zəhəri aldı tez,
Qənd kimi içdi zəhəri tər təmiz.

“Mən” var idi, “sən” dilə heç gəlmədi,
Mülk biriydi, ikilik gülmədi.

Yandı o pərvanə, qanad tapdı tez,
Məclisə şam tək tələsik çapdı tez.

Haqq ikisə, kimsə birin dinləməz,
Baş iki olsa, birini tezcə kəs.

1655 Bağdan o, bir gül dərərək iylədi,
Tez gülə əfsun oxuyub üflədi.

Sığmaz iki Cəm büsatı bir yerə!
Bir qın ev olmaz heç iki xəncərə!

Zəhrdən artıqdı o gül büsbütün,
Verdi onu düşməni qəhr üçün.

Onların ancaq bu idi niyyəti
Olsun o ev tək birinin qisməti.

Düşmən alıb bircə gül əfsunçudan
Qorxusu guc gəldi, o dəm verdi can.

1645 Kində o dəm ki, hüdudu keçdilər,
Tərək eləməkçün evi yol seçdilər.

Etdi əlac zəhrə o, tədbir ilə,
Şübhə ilə verdi bu, can bir gülə.

Qoydular onlar o evi hərraca,
Şərt bu oldu o gecə ordaca.

Yerdə bitən hər gül özü bircəbir
Qəlb qanından saçılan qətrədir.

Hər biri tapsın bir acı şərbəti,
İçmək ilə bitsin evin söhbəti.

1660 Aləmi bağ bil, yazı sənsən ki sən,
Dərd evi zənn et, sən onun nəqşisən.

Qəlbi kimin burda görək güc gələr,
Burda kimin zəhri kimi məhv elər.

Lay-lay olan torpağa daş vur hələ
Sən bu asılmış suya torpaq ələ.

Bir fənə yetsin iki fən dövləti,
Bir bədənə ruhun iki surəti.

Keç bu sudan, etmə onu arzu sən,
Uç belə yerdən, belə meyxanədən.

1650 Zəhr düzəltdi birisi bir qədər,
Qart daş iyindən əriyərdi məgər.

Ayla, günə etmə sitayiş belə,
Onları səy et küsufa qərğ elə.

Hey bu çadırda dolanan ay yəqin,
Divi olub yolda Xəlil eşqinin.

1675 Bir belə güldən sənə yox bir tikan,
Var hamı, sən yoxsan, özün bir utan.

1665 Etdi səninçün qara ağ gündüzü,
Saldı o gündən bu günə çərx özü.

İstədiyindən sən olarkən cüda.
Sənlə gələn, sənlə gedər sonda da.

Dönsə ürək nur çiləyən al günə,
Sən çatacaqsan yenə xoş bir günə.

Getmə o dəryasına köç məhşərin,
Qurtaracaq canı dirəmsizlərin.

Yaş tök, ümidlər güləbi bəlkə tez
Bu qara, ağ lövhəni silsin təmiz.

Sən maya yığ, istər uduz hey müdam,
Hər nə veriblər, alacaqlar tamam.

Olsan əməl ölçəni sən düzlüyün,
Məhşər olarkən güləcəkdir üzün.

Alver evi olmuş əzəldən cahan,
Bax bu verən dəm, o, alar durmadan.

Burda qolun dinlə əgər güclənər,
Onda ədalət tərəzin düzlənər.

1680 Qurdun ipəklər toxuyar hey biri,
Hey yeyər ancaq ipəyi digəri.

1670 Azad olub bir hünərə bağlanan
Dünyada dünya qəmi çəkməz bir an.

Eylə bu cəfəri gülü şam, yetər,
Şam kimi gör sən də gülündən bəhər.

Aləm isə hər diləyi qəlbinin,
Din bu Nizami payı, dünya sənin!

Sındır o doqquz qapını, ver yelə!
At zəri, o altı başı rədd elə.

ON ÜÇÜNCÜ MƏQALƏT

ƏLAQƏLƏRDƏN AYRILMAQ HAQQINDA

Sən qoca, dar aləmə bax sonra keç,
Baxma cavan rənginə, aldanma heç.

1685 Zərri əziz etdi zəri dünyada,
Var belə zərdən, düzü, tavusda da.

Ol qocanın tutduğu əlvən dəmət,
Gül kimi görsənsə də, oddur fəqət.

Sildi zərin sikkəsini, bax, dəmir,
Oldu dəmirçi bu sayaq şah, əmir.

Çəsmə bir ilgim, ona aldanma sən,
Xaçdır o qiblə, uzaq ol səcdədən.

Qaruna himmət yetirib zər papaq
Saldı o üzdən quyuya dartaraq.

- Olsa yeri başda, o, yükür sənə!
At ayaq altına, minikdir sənə!
- Kim ki qızıl verdi, verir sanki can,
Almamaq ondan da gözəldir hər an.
- 1690 Gəlsə qızıl, hey tamah artar hər an,
Getsə qızıl, rahat olar onda can.
- Sən ki, alırsan, sovurursan müdam,
Yaxşı olar, almayasan, vəssalam.
- Səfra yığan yağdır o zər, yağma sən,
Səfra qovan meyvə olar, bil, yesən.
- Şərq elinin nemətidir, bil ki, zər,
Qərbli ad qoydu ona bixəbər.
- Qərb, onun əhli kərəmin düşməni,
Şərq, o bağı əhli səxa mədəni.
- 1695 Şərqli, o, hər nə verə sübhədən,
Qərbli şam vaxtı qapar tezcə həm.
- Mədən üçün vali deyilmiş zərə,
Quşda qanad naib olub əllərə
- Rum zəri ki, Şam daşı ilə müdam
Gəldi düz eşqin müzanında tamam.
- Olsa da parlaq və gözəl zahirən,
Torpağa basdır, ona aldanma sən.
- Qapmadı bu oğru, de, kimdən papaq!?
Salmadı yoldan kimi bu hal uzaq!?
- HACI İLƏ SUFİNİN DASTANI VƏ
ONUN ƏMANƏT VERMƏSİ
- 1700 Kəbəyə getmək diləyən bir nəfər
Gördü tədarük edə bir gün səfər
- Xərçi üçün lazım olandan kənar
Yıgılmış idi bir kisə zər ixtiyar.
- Təkcə filan süfi-dedi, -bigüman,
Üz çeviribdir bu qoca dünyadan.
- Zənn elədi, onda olar etibar,
Varsa da düzlük, bir elə onda var.
- Getdi pulu versin əmanət deyə,
Verdi qızıl pul qabını sufiyə.
- 1705 Söylədi: - Pul olsun əmanət sənə,
Mən geri döndükdə də qaytar mənə.
- Xacə durub çöl tərəfə çapdı tez,
Şeyx əmanət qızılı qapdı tez.
- Gör neçə vaxt idi, aman, ey xuda,
Sufi yaşardı belə bir arzuda.
- Söylədi: - Zərlə işə verərəm nizam,
İstədiyim xəznəni tapdım tamam.
- Hər nə veribdi xuda asan mənə,
Tezcə yeyim, düşməsin iş tərsinə.
- 1710 Tez gələrək açdı düyündən bağı,
Keyf elədi bir neçə axşam çağı.
- Hər nə ki, vardı qızılı büsbütün
Qarnına sərf etdi, yedi keyf üçün.

- Üstünə düşdü o, əmanət zərin,
Zülfünü zünnar elədi bütlerin.
- 1725 Tutdu kərəmlə üzünü allaha,
Keçdi kərəmlə qızılından daha.
- Xirqəsi oldu şeyxin yüz para,
Qaldı ürək səksəkədə, üz qara.
- Oldu öyüdçü özünə: - Boşla sən,
Heç nəyi yoxdur, nə alım heç nədən?!
- Qalmaq ovdan, yedi, bir iz, soraq,
Öz çırağıyçün nə də bir qətrə yağ.
- Mən nə alım bircə dəni yoxsa da!?
Üzrüdür ancaq girovu dünyada.
- 1715 Döndü səfərdən hacı bir gün yenə,
Etdi hücum hindusunun üstünə.
- Sufidə o verdiyi maldan qalan
Kufi "əlif", halqalı "mimdir" olan.
- Sufiyə o: - Tezcə gətir – söylədi,
Söylədi: - Nə? Söylədi: - Zər. - Sus - dedi.
- Etməyim istərsən əgər mən vəbal,
Hər nə haram oldu, edim mən halal,
- Eylə kərəm, əl çək inaddan, yetər!
Kim bu viran kənddə xərək istəyər?! 1730
- Gen dolan, ey çərx kimi hiyləgər,
Sufilik ilə bu kələkdən, yetər!
- Sərf olunub getdi qızıl pul kisən,
Zər hara, müflis hara, bir söylə sən?!
- Qəlb tamahla həsədə oldu yar,
Kimsəyə yoxdur burada etibar.
- Türkü de, kim qarət edər yağmalar?!
Hinduya kim mənzil edər etibar?!
- Din zərini vermə o şeytanə sən!
Şaha yarar qolbağı səgbanə sən!
- 1720 Rükününü qırdı qızılın qəlbimin,
Verdiyini mən yemişəm, bil həmin.
- Versən əgər, peşman olarsan, dayan,
Yoxsul olandan geri gəlməz mayan!?
- Verdi malı yüz gülüş ilə yelə,
Sonra da getdi o, yüz ah-zar ilə.
- Eyb evidir, azuqəni et hünər,
Qəlbə sığın, bir bucağa get, yetər.
- Söylədi: - Rəhm et ki, peşiman mənəm!
Kafir idim, indi müsəlman mənəm. 1735
- Oğruluğu darğa seçib burda yol,
Yaxşı olar varlı deyil, yoxsul ol.
- Hamilədir fitnə, xələdən cahən,
Oldu xələl, səhv mənimdir hamən.
- Çərx özü pulsuzları çapmaz bir an,
Varlıların karvanın eylər talan.
- Söylədi tüğyan edərək ədli həm,
Dərviş ayaq üstə durub, et kərəm!
- Mən belə gördüm, belə olmuş cahən,
Gördü şirinlikdən arı min ziyan.

ZALIM PADŞAHIN
ZAHİDLƏ DASTANI

1800 Hökmranam mülki-Süleymanə mən
Sən mənə cəllad demisən, div, nədən?

Var idi bir şah eli incidən.
Zülmə olmuşdu o, Həccac fən.

Ərz elədi: - Mən deyiləm yuxlayan,
Mən daha artıq demişəm bil əyan.

Hər nə doğardısı gecə sübhədən,
Söylənildirdi qapısında həməən.

Gənc, qoca görmüş işindən bəla,
Kənd, şəhər dərdə olub mübtəla

1790 Getdi biri sübh şahın yanına,
Sirr açə bilməkdə də yox tay ona.

Mən sayıram eybini düzgün sənin,
Bil, məni yaxşı, pisə güzgün sənin.

Oynamaq idi işi ay tək gecə,
Eyb açan olmuşdu səhərtək necə.

Güzgü düz əks etsə səni, bigüman,
Sən səni sındır, onu qırma, dayan.

Ərz elədi: - Bir qoca pünhan ikən,
Söylədi zalım səni, həm qan içən.

1805 Diqqət elə, düzlüyümə, as qulaq,
Böylə deyilsə, məni sən qoyma sağ.

Oldu yaman şah bu sözə xişmənak.
İndi edərəm – dedi – onu həlak.

Dönmədi düzdən o qoca, müxtəsər,
Düzlüyü etdi şaha möhkəm əsər.

Xalça atıb tökdü qumu, doğrusu,
Divləri hürkütdü onun qorxusu.

Gördü onun duzlüyünü hökmran,
Gördü o, düzdür, özü əyri yaman.

1795 Getdi qocanın yanına bir cavan,
Ki, səni şah eylədi cani güman.

Əmr elədi: - Getsin o kafur, kəfən,
Xələt ilə qaliyə cəlsin həməən.

İstəməmiş, dur, səni ol zülmkar,
Get yanına, bəlkə ola bəxt yar.

Zülmədən əl çəkdi o gündən tamam.
Oldu ədalətli o andan müdam.

Dəstəmaz aldı, qoca geydi kəfən,
Getdi şahın yanına birbaş həməən.

1810 Düzlüyünü kimsə nihan etmədi.
Doğru sözə kimsə ziyan etmədi.

Gördü, ovuşdurdu əlin şah yaman,
Baxdı kinindən ayağa hökmran.

Doğru dolan, görməyəsən ta xətər,
Doğruluq et, tanrı yetirsin zəfər.

Söylədi ki, məlumum olmuş, nihan
Sən mənə zalım demisən, ev yıxan.

Düz söz özü olsa da lap dür sayaq,
Zəhr dadar, zəhr dadar çünki haq.

Sən sözü düzlüklə desən, bigüman,
Haqq ona nüsrət verəcək hər zaman.

Çoxlu həmayildir ürəklər tamam,
Hər biri xoşdur o birindən müdam.

Qəlbi Nizaminin, özü düzdülər,
Hər işini düzlük ilə düzdülər.

1825 Həm bu yolun yolçuları, bax ki, sən
Zirək olur dəstə ötən dəstədən.

ON BEŞİNCİ MƏQALƏT

YENİ GƏLƏNLƏRİN PAXILLIĞI HAQQINDA

Köhnələrək daş, mənə məlum olan,
Lələ dönür, var burada çox güman.

1815 Çərx iti sürətlə qaçıb hər bir an
Növ-növ oyunlar çıxarır durmadan.

Hər nə qədər köhnəsə, pisdür bu xalq,
Dağda qopan boş səda, səsdür bu xalq.

Xalça dolu zərbə, de, rəqqas hanı!?
Bəhr dolu dürr ilə, qəvvəs hanı!?

Kim südəmər gördü səni bir zaman,
Həm südünü, saydı zəhər bigüman.

Tac ilə dövlət, dəxi xəncər, dirəm,
Hər nə gərəksə, götür al, etmə qəm.

1830 Mərhəmət etməz təzəyə köhnələr,
Gəncə qoca az havadarlıq edər.

Kim ki nəfəsdə çata Cəbrailə,
Qibtəçi olmaz ona qüdrət belə.

Hər təzə gül mərhəm olar canlara,
Köhnə tikansa vurur artıq yara.

Sən buradan hey daşısan, var yenə,
Çoxdur onun dəxli, çatar xərcinə.

Oldu üzüm təptəzəsə, tutiya,
Köhnələrək oldu ilan, əcdaha.

1820 Get bu yol ilə, iti rəftara bax!
Döy qapını, sonra da əsrara bax!

Baş kasasında ağıl etmiş məkan,
Köhnə olan beyni bəyənəmz bir an.

Torpağı kimya, daşı yaqutdur, ah!
Sən tanımırınsansa, kimindir günah!?

Kimsə ki ulduz kitabın anladı,
Köhnə olan təqvimini tez tulladı.

Sındı təsərrüf qələmi, oldu xar,
Pərdədə çünki nə qədər sirr var.

1835 Aslana dönmüş qoca itlər ki var,
Qurd kimi ceyran göbəyi parçalar.

Gündə bu bağdan yeni bir bar gələr,
Hər şirinindən də şirin meyvələr!

Mən qoca qurdlardan edərsəmsə qəm,
Etmə məzəmmət, mən axı Yusifəm.

Vursa qoca hər nə yara, xoşdu bu
Neyləyim, oddur özü gənclik suyu.

1850 Qəlb ilə can çox-çox əziyyət çəkər,
Tapmaq üçün taclıq olan bir göhər.

Olsa da gənclik, özü fərzanəlik,
Bircə budaqdır, kökü divanəlik.

Harda qəzadan yeni bayraq gələr,
Sən qoru ki, onda o da yüksələr.

Saysa da bədmışk özünü yasəmən,
Eyləyir ağ hinduluq o, bilmədən.

Çərx hələ, bax bu evi yıxmayıb!
Gör ki, bu göy süfrəni də yıxmayıb!

1840 Gül kimi hey xəznə saçıb daima,
Gənc ikən etdim qocalıq iddia.

Olma, aman, mane olan dərğa tək,
Ta yemə iblis kimi dəxi kötək.

Sən bu özün sevmək işindən gen ol,
Haqqı sevirsen, özünə düşmən ol.

Baxmasa kim hökmünə iqrar ilə,
Çərx verər başını axır yelə.

Ay təzəsə, gördün onu sən hilal,
Bədr adı aldı o, taparkən kamal.

BİR ŞAHZADƏNİN HEKAYƏTİ

Olsa ağac sahib uca bir boya,
Əl elə at, çatsın əlin xurmaya.

1855 Nəql eləyirlər vətəni Mərv olan
Var idi şahzadə gözəl bir cavan.

Tarlanı əkdinsə də, səpdinsə də,
Sünbül olarkən onu dən sayma sən.

Səltənət əhli ona olmuşdu qəm,
Asi idi çərx kimi ölkə həm.

1845 Çaylar axar, göl dəxi dərya olar!
Baxma haman gözlə ona, zinhar.

Asi olub bir təzəyə köhnələr,
Qorxuya salmışdı onu həmlələr.

Gözlərini yumdu səhərçün gecə,
Gündüz ona baxdı fəqət gör necə!

Yatdı fikirlərlə cavan bir gecə,
Söylədi rüyada ona bir qoca.

Baxma nə otdan göyərəbdir qamış,
Qəndinə bax, sonra sən ondan danış!

- Ey təzə ay, köhnə o bürcü uçur!
Ey təzə gül, köhnə budaqları vur!

Ver hünərə qəlbi, nədir iddia?!
Sən hünərə axtar, harada olsa da.

1860 Ölkə sənənlə ola ta bərqərar,
Şadlıq ilə sən də yaşa bəxtiyar.

Bolsa sədəfçün su əgər hər zaman,
Bircə yağış damcısıdır dürr olan.

Şah qalxıb tezcə götürdü haman,
O iki-üç düşməni ortadan.

Tazə bina qoydu pozub köhnəni,
O tazə şah etdi tazə ölkəni.

Ölməlidir mülkə pozuqluq salan,
Qovmalıdır, olsa qoşun bədgüman.

Kök-budaq atmaz tazə şah, bil ki, sən,
Köhnə şahı dibdən əgər kəsməsən.

1865 Kəsməsən arxın önünü aşkar,
Göylərə qaldırmaz əli göy çinar.

Sən bulağın su yolunu açmasan,
Gözdən axıtmaz su bu yer heç zaman.

Səndə sənə sirdaş olan dost var,
Yaxşı öyüdlər verir o, biqərar.

Tezcə qılını o qınından çıxar,
Saxlama qında onu çox, zinhar.

O nəfəsi sayma bu yer mücrüdən,
Haqqını o pak kəsin anla sən.

1870 Hər şeyini eylə ona ərmağan,
Ta ki, səxavətdə böyük ad qazan.

Varlıların tapdığı hər bir zəri
Onlara tapdırdı kəramətləri.

Sən gəl aman tarlasına səp kərəm,
Məhşər olar, bar verər o, etmə qəm.

Yarəb, öz ehsanın olan xəznədən
Ver bu Nizami payını barı sən.

1885 Saxta isən, get halal ol odda yan,
Yaquət isən, qorxma alovdan bir an.

ON ALTINCI MƏQALƏT
CƏLD TƏRPƏNMƏK HAQQINDA

Ey meh əsincə göyə bayraq tutan!
Bir toz önündə qələmi tez atan!

1875 Kənd ki yox, kəndxudalıq eyləmə,
Mülk ki, yox, xəxti-Süleyman demə.

Sən nə qılınısan, bu kəsakəs nədir!?
Dəf ki, deyilsən bu qədər səs nədir!?

Parla qılınıc ağzı kimi, səp dirəm,
Səslən o dəf qarnı kimi boşca həm.

Div boğacaq, düşmə yerə, ağla gəl!
Sən dirisən, ölməmişən, vermə əl.

Bir muğu gördükdə səlib olma sən,
Taxma qılınıc, o xətib olma sən.

1880 Xütbə mətin dillilərə bir sənət,
Asqırar Adəm kimi İsa fəqət.

Kim nəfəs alsın, düzü, pərvanətək
Od qoşunu üstə cumar böylə tək.

Bir neçə dəm xoş nəfəs al, can qazan,
Xirqəni at, aləmə ol hökmran.

Bəxşişin olmuş sənə ancaq riya,
Həqqə deyil, and ola bir tanrıya!

Aslana dön, qorxma pişikdən hədə,
Təlq tək ol, qorxma o oddan məgər.

Bəsdir öyündün belə, ey saxtakar,
Ey iki batman sümük, et bir qərar.

1900 Bax, tikana, yasəmənə, otdular,
Gözlərə çöpdür bu, o, dərman olar.

Özgülər olmuş hələ bizdən qabaq,
Rütbə üçün əlləşib onlar da, bax!

Çəşmə suyu verməsə də bir kömək,
Getməz əsil güldən ətir, ya ki rəng.

Rütbələrin hasilini gör nədir,
Faydası da oldu ziyan hər nədir.

Yaxşı tutaq ki, su lətafət verər,
Nəylə tikanı səmənə döndərər?!

Sən yerin ey zərrəsi ay, gün sayaq,
Rütbədə qoysan fələk üstə ayaq.

Olmasa dünyada belə bir qərar,
Lap dəyişib saxtalaşar ruzigar.

1890 Düşməli olsan da gec o dövrədən,
Torpaq olan düşməlidir, anla sən

İş nə bu tədbir ilə, dövlətlədir,
Dövlət ilə ruzi nə qiymətlədir?!

Kəsməmək üçün başı saç tək, dayan,
Qoyma ayaq sən divar üstə, aman.

1905 Varsız olan kəs verər ömrü bada,
Varlıların dərdi nədir dünyada!?

Quş ki, deyilsən, uçasan sən belə,
Çatmaq üçün canını tez məhv elə.

Var sevənin bəxti oyaqdır müdam,
Dövlətə ol bəndə hər an sən tamam.

Sən fələyi heyrətə sal, bir sına,
Heyrət ilə düşsün ayaqlarına.

Mülkü nahaq vermədilər dövlətə,
Yetmədi heç kimsə hədə dövlətə.

1895 Dəhri məzəmmətləmə, ey yaxşı kəs;
Sənlə mənə dəhr yaman eyləməz.

Varlıların sən başına hey dolan,
Ruzin olar onda sənə hər zaman.

Dəhr çalışmış, oyun açmış müdam,
Ta ola bizdən birimiz bir adam.

Bir neçə bədbəxtə belə olma yar,
Əyyamın iqbalsı ol, tut qərar.

Kəndin ən alçaq kəsiyik sənlə mən,
Bəs sayırıq dəhri günahkar nədən!?

1910 Bəxtəvər ol, bəxtini tap Cövzadə,
Qoz qıraraq bəxti sına sonra da.

Olmasa ləlin mayası abdar,
Heç qəbul eylərmi onu şəhriyar?!

Var qapısında müdam üftadə ol,
Hər düyünündən fələyin sadə ol.

Daşla tamam dopdolu olmuş çahan,
Onlar içində az olar ləl olan.

Oldu sular saf, belə xoşdur müdam,
Udsa yanar, çünki düyündür tamam.

Qəlbə qul ol, vermə könül heç kəsə,
Zəhmət üçün bəsdə bədən hər nəşə.

1925 Bax, ayağı getdi o qaçmağilə,
Qəlbi qırıldı, ayağı həm belə.

Gündə yeni bir budağa atma əl,
“Ah! çox ola nola varım” etmə gəl.

Böylə görərkən pis onun halını,
Pozdu neçə həmyaşı əhvalını.

1915 Zənn eləyək aləmi tutdun bütün,
Burda qalarsa, onu gəzmək neçün?

Kim ki, ona xeyli yaxın dost idi,
Bir quyuya tezcə ataq-söylədi.

At tamahı, taətini məhv edər,
Təkcə qənaət! O, necə səhv edər?!

Olmaya ta sirri onun aşikar,
Olmayaq artıq bu işə şərmsar.

Mavi göyün mərkəzi hey biqərar,
Tək sənə gendir, bu xəyal, fikrə dar.

Aqibəti fikr eləyən bir nəfər,
Düşmən idi həm də ona bir qədər.

Ya fikir etmə ələ al bir təhər,
Təngə gətir ya fikir ilə yetər!

1930 Söylədi ki, sonra bu söz, bigüman,
Qalmaqacaqdır belə daim nihan.

Qalmaqad bir mərifət adəmdə, bax!
Yox bir ürək əhli bu aləmdə, bax!

Çünki sayırlar məni düşmən saymaq,
Təqsiri də məndə görərlər nahaq.

1920 İki hünərnamədə doqquz dəbir,
Yazmadı bir surətə mənanı bir.

Tez gedərək verdi bu işdən xəbər,
Ta atası eylədi çarə məgər.

Mənada bir düşməni dost sanma sən,
Abi-həyat umma belə əfidən.

Kimdə olarsa ağılın cövhəri,
Həll eləyər daima müşkülləri.

Aqıl olan düşmən olar qəm sənə!
Nadan olan dostdan o, xoşdur yenə.

Müşkülünü kimlər açar göylərin?
Kim ki, qədəm üstə basar göylərin!

YARALI UŞAĞIN DASTANI

Əslcə azadə olan bir uşaq,
Getdi neçə həmyaşıd ilə uzaq.

1935 Az-çoxunu çərxin atandan bəri,
Keçdi Nizaminin işi göyləri.

Addım atıb böylə düşəndən yola,
Hey yüyürdü o, sağa, gah sola.

ON YEDDİNCİ MƏQALƏT

HAQQA PƏRƏSTİŞ, TƏCƏRRÜD VƏ XƏLVƏTƏ ÇƏKİLMƏK HAQQINDA

Ey özünə, tanrıya həm yad olan!
Can, bədəni qəmlər əlində qalan!

Hey bu qəlibdə belə “mən”, “mən” deyən
Getməz ağızdan oyana, dinmə sən.

Aləmə çərx əyrisi tez olma bənd,
Yad nə veribsə, nə gərək, olma bənd.

Gücdə səni üstələyər, bil, cahan,
Həm daşı çoxdur tərəzindən yaman.

1940 Dağ gücünü istəmə bir zərrədən,
Bircə qığılcım var, ocaq bilmə sən.

Kim belə bağlarsa rizadan kəmər,
Dəxi bədən xidmətini tərək edər.

Oldu tamah qisməti məhrumların,
Oldu riza baş tacı məhkumların.

Bax bu yol üstündə hamı yol kəsən,
Rahat olarsan, boş olarsa kisən.

Varlı isən, hər qəmə qatlaş müdam,
Yoxsa ki, yoxsulluq elə, vəssalam.

1945 Dərdli kosagördü iki kəs budur,
Bir-birinin saqqalını hey yolur.

Söylədi, hərçənd tüküm oldu kəm,
Yoxdu yolan saqqalımı, rahatəm.

Verdilər orda işinə düz qərar:
Eşşəyin üstədən yükünü açdılar.

Qəlbə o İsa kimi yet ta belə,
Yüksüz, ulaqsız yetiş o mənzilə.

Mömin olan gəbrlik etməz xəyal,
Olma qalın, incəliyə kölgə sal.

1950 Durma tələs, qalxıb ölüm tufanı,
Tulla suya tez yükü, qurtar canı.

Xoşdur əliboş və pozuc gündə ol,
Ta küdü tək batma, su üstündə ol.

Çox yemə, çox yatma ki, tap qədr sən!
Tapdı böyüklər varı viranədən.

Cəmdək üçün ölmə o quzğun sayaq,
Ol ala qarğa, qana qoyma ayaq.

Qansız olarsa bədənin nəqş tək,
Lazımın olmaz daha cəmdək yemək.

1955 Qan da cigərdir, şərab olmuş belə,
Oddur o, dönmüş suya həm şərm ilə.

Qan gücünü əzsən əgər bir qədər,
Lap dəmir olsan da, səni məhv edər.

Çox yeməyə eyləmə adət bir an,
Az yeməyə vərdis elə hər zaman.

Az yeməyi etdi şiri pürvüqar,
Çox yemək atəşdə olur biqərar.

Gündüzə bax, bir çörəyə şadlanır,
Aqıl onu gözlərinə nur sanır.

- 1960 İcmədi vaxtında meyi bax gecə,
Cismini qan etdi qara gör necə!?
- Çox yemək ağla gətirər nöqsanı,
Qəlbin olar daima qəm qalxanı.
- Candır ağıl, sənə onun cismisən,
Xəznədi can, tilsimi sənə ki, sən!
- Sən qapının tilsimini qırmasan,
Saçmaz o xəznə sənə nur heç zaman.
- Torpaq olub əhdə dönük hey müdam,
Əhdə dönük, söylə, yox olsun tamam.
- 1965 Qəmlə keçirsən də sən ömrü əgər,
Çəkməz o, arxanca sən qəm, kədər.
- Sordu ata oğlu, gülən zəncidən:
-Ağlamalykən belə gülmək nədən?!
- Çünki – dedi – naümidəm dünyadan,
Üz qara, diş ağ xoş olar, bigüman.
- Olmaz əcəb üz qarasa gülməyi;
Göydə bulud gizləməyir şimşəyi.
- Bağlı deyilsən bu yerə, qəm yemə,
Şimşəyə dön, gül bu geniş aləmə.
- Tuti gülüb qırdı ləbin şəkərin,
Qəhqəhələr şövqünü kəkləklərin.
- 1970 Gülməsə vaxtında əgər bir dodaq,
Yaxşıdır ondan lap özü ağlamaq.
- Yanğı, gülüş ildırım oxşasa,
Ömrü qılgıcım kimi eylər qısa.
- Qəmli ikən şam kimi gülmək, yetər!
Ağla bu cür gülməyə axşam-səhər.
- Gülməmək üçün diş ağardınca sən,
Tut ləbini dişlə gülərkən həmə.
- Ağlama çox ki, gözə eylər zərər,
Çox gülüşü kim bəyənər, kim sevər!?
- 1975 Görsən əgər köhnə, ya da tazə sən,
Yaxşı, pisindən götür əndazə sən.
- Qalx ayağa, cum qəmə, şadlıq elə;
Gah belə lazımdır ola, gah elə.
- İncə ürəklərdə yaxan nalə var,
Sübhədə gövhər, gecədə zülf olar.
- Kim ki, həvəsdən, havadan içdi su,
Gördü həm ardınca qapaz, doğru bu.
- Hər köçə pay bircə dənə zəng düşüb!
Hər şəkərə bir dənə milçək düşüb!
- 1980 Bax sənə aləm bilici dayədir,
Tapşır ona yaxşı-pisi-hər nədir.
- Sirkə verərsə, şirə tək qaynama,
Xeyrini istər, qulaq as, oynama!
- Möhkəm olar, kim ola sabitqədəm,
Xızra da Musa yar olar burda həm.
- Çoxlu böyüklər nazı çəkmək gərək,
Ta olasan sən də böyük qeyri tək.
- Uyğun olan dost dara düşsən əgər,
Çəkməz ətək, tez səni dardan çəkər.

- MÜRŞİD İLƏ
MÜRİDİN HEKAYƏSİ
- 1985 Bir dəfə bir mürşid edərkən səfər
Vardı yanında müridi min nəfər.
- Mürşid o çöldə özü sərmayə tək
Verdi yer əhlinə təmiz bir külək.
- Hər birisi çırpıb ətək getdilər,
Getdi hamı, qaldı fəqət bir nəfər.
- Söylədi mürşid: - Fikirə dalmısan?
Getdilər onlar, niyə sən qalmısan?
- Söylədi ki, ey ürəyim məskənin,
Torpağın olsun başıma tac sən.
- 1990 Mən ki bura bil yel ilə gəlmədim,
Sonra da bir yellə durub tez gedim!
- Versən əgər, tez gedəcək pay uman,
Yellə gələn yellə gedər hər zaman.
- Toz dənəsi tez oturub tez durar,
Heç harada tutmaz odur bir qərar.
- Astalıq ilə oturub amma dağ,
Durmuş o sabit necə gör qalxaraq.
- Pərdə açanlıq zamana bir sənət,
Yük götürər səbri olanlar fəqət.
- 1995 Yoxsa suçun, zöhd yükü çək qoçaq,
Çəkmə təbiət yükü eşşək sayaq.
- Zöhd xətinə yox əgər bir yalan,
Göz yaş olar, xətt yaş olmaz bir an.
- Şah xələti geysə əgər zöhd özü,
Say onu zənbillə Süleyman sözü.
- Hər gecə şam çoxlu qızıl paylayar,
Paltarı altında nihan zöhdü var.
- Zöhd qərirdir özü meyxanədə,
Xəznə əzizdir özü viranədə.
- 2000 Xoşdu, Nizami, düzü, zöhdün büdür,
Çünki o, zərbəft ələm altda durur.
- ON SƏKKİZİNCİ MƏQALƏT
- PAXILLARIN VƏHŞİLİYİ
HAQQINDA
- Çıxdı neçə qəlp vuran meydana,
Tazə qəliblə gələrək cövlana.
- Tezəcə qarıntək çevir ondan üzü,
Yaxşı qoru hər iradından sözü.
- Dostun olub nur tək, üzdən sən,ın,
Arxadasa kölgə kimi düşmənin.
- Sadəliyi şam, düyünü ud sayaq,
Qəlb düyün, üzsə düz, olsun iraq.
- 2005 Zülmü sevən, qeyrə köməkdən qaçan,
Eyb yazan, həm də şikayət saçan.
- Dildədir ancaq bu məhəbbətləri,
Lay-lay olub kin və küdurətləri.
- İstidir, amma donub onda ürək,
Canlıdır, amma ölüdür qəlbi tək.

Sözlərini qəlbinə salma nahaq,
Məst kimi palçığa basma ayaq.

Kim sənə yardır, onu bilməz bədən!?
Qəlb bilər dostu, tanı qəlbi sən!

Dağ kimidirlər, demə sirri əbəs,
Böhtan atar, səslərinə vermə səs.

Qəlbin əgər birsə, qəmin min hər an,
Bir çiçəyin, yüz də tikandan yaran!

2010 Laf vuracaq, ta tutasan sən əziz,
Cəhd edəcək bir şey ala, şübhəsiz.

Min dənədir mülk, Firidunsa bir,
Tər damağ azdırsa da, çoxdur ətir.

Sülh özü yoxluqdan olarsa əgər,
Qəhr eləsin allah onu sərbəsər.

Pərdə açanlar bürüyüb aləmi,
Qəlbini bil sirlərinin məhrəmi.

Hansı nəfəs olsa qərəz, qəsdə yar,
Dostluğu düşmənləyə bais olar.

2025 Saxlamasa sirrini qəlbin nihan,
Özgə ürəkdən bunu umma bir an.

Dostluq olarsa özü "sən", "mən" deyər,
Bənzər o dostluq qatı düşmənləyə.

Nazik ürək olmamınsa əgər,
Bəs niyə düşmüş çölə sirrini hədə?

Dost nə deyər zəhrinə? – Ancaq şəkər!
Dost nə bilər eybini? – Ancaq hünər!

Nazik olub açmasa sirri ürək,
Mey şüşəsi sındı nədən aç görək!

2015 Mərhəm olar dərdinə dostun müdam,
Yoxsa hər alçaq sözünü at tamam.

Vacib olur insana bir həmnəfəs,
Həmnəfəsi qovma özündən əbəs.

Bir dərili oldu pişiklər məgər,
Öz balasın istədiyindən yeyər.

Basdın ayaq sən ki axır meydana,
Səy elə çat həmdəm olan bir cana.

Dostun odur sirrini örtük tutar,
Pərdə cırar bunlar isə biqərar.

2030 Sən tanıyıb bilməmiş öz yarını,
Vermə əlindən, çalış, əsrarını.

Fikri odur üstələsin ta səni,
Ya necəsə yağmalasın sikkəni.

**CƏMŞİD İLƏ
BİR SİRR SAHİBİNİN DASTANI**

Üzdə sənənlə çox olar dost, yar,
Lazım olan dəm çəkilib gen qaçar.

Məhrəm idi Cəmşidə bir xas cavan,
Xas idi aydan da günə hər zaman.

2020 Hər kəs açıqca ola dostun sənini,
Rədd eləsə qəlb, onu say düşmənin.

Gör haraya çatdı işi oğlanın,
Aldı əlindən şah onu dünyanın.

Aldı topu əhddə o, bəxtiyar,
Sirrini etdi şah ona etibar.

Sözlərinə könlümü verdim yaman,
Bir sözü də söyləməyəm heç zaman.

Çox yaxın olduqca şah hey cavan,
Ox kimi yaydan o, çölə atdı can.

Gülməyirəm sənə onunçün belə,
Sirr quşu uçmaya dildən çölə.

2035 Deşdi şahın sirri onun canını,
Aldı bu sirri demək imkanını.

Qəlbimi tərk etməsə bu sirr əgər,
Qəlbimi al qanlara qəltan edər.

Oğlana yol tapdı bu dəm bir qarı,
Gördü onun lələsini sapsarı.

Şah sözünü etsəm əgər aşkar,
Bəxt özü üstümdə gəlib yas qurar.

Söylədi: - Sərvi niyə vurmuş xəzan?
Şah bulağından ki, su içdin hər an?

2050 Söylədi o: - Çəkmə adın heç kimin,
Ancaq olar öz nəfəsin həmdəmin.

Sapsarısan, məhv eləyir qəm səni,
Şadlıq elə, at bu qəmi, qüssəni.

Məhrəmi sayma bu sözün kimsəni,
Bilmə yaxın həтта sən öz kölgəni.

Sən bu cavanda bu qoca üz nədir?
Lalə üzün bir de nədən xeyridir?

Xoşdur əgər al yanağın lap sola,
Min dəfə ondan ki, qana qər qola.

2040 Məhrəm olan şah ilə sənənsən özün,
Gülsün onun qəlbi kimi həm üzün.

Böylə deyirlər, gecələr durmadan,
Baş dilə söylər ki, danışma, aman!

Şahla gülər xalqın üzü lalə tək,
Gülsün üzü xasların artıq görək.

Olma qılınc dil, başı vermə nahaq,
Sirr açan olma belə gündüz sayaq.

Dindi cavan: - Yox xəbərin, bir dayan,
Bəlli deyil, qəlbim içində olan.

2055 Bağlasa xoşdur dilini hər adam,
İt qudurarkən çıxarar dil müdam.

Səbr məni qəmlə edib yar tamam,
Səbr saraltmış üzümü, vəssalam.

"Dil damaq altında!" budur məsləhət!
Çünki qılınc qında gözəldir fəqət.

Qoydu mənim qəlbimə yük hökmdar,
Sirrələrinin gövhərini, hər nə var.

Mərhəm olar böylə öyüd canlara,
Oldu bəla dilləri insanlara.

2045 Xeyli böyükdür, nə qoyub qəlbimə,
Söyləmək olmaz bu sözü heç kimə.

Saxla bu təştdə dili axşam-sabah,
Söyləməsin ta ki başın təştdən: "ah!"

Hər nə qədər olsa xoş, açma dodaq,
Hər divar ardında nə çoxdur qulaq!

Din sapı vurdu bu düyün, bu bağı,
Həllacın odlandı bu cür pambığı.

2060 Gül kimi ta almayalar ətrini,
Etməyələr burda başından səni.

Pərdə edər qönçə bu sirçün canı,
Ağzını açsa, tökülər al qanı.

Pis söz eşitmə, yetişib pis zaman,
Pis demə, susmaq çağıdır, bigüman.

Hardan ağız böylə yerə yüksələr?!
Qəlb sözün qəlb ağızı xırd elər.

Yazma, yetər, bir qələmi saxla sən,
Sonra yazarlar, dilini bağla sən.

2075 Qəlb camından bu xuruş xoş gələr,
Atəş olar, ağza gətirsən əgər.

Hər nə eşitsən yu su tək, ləngimə,
Ayna kimi gördüyünü gəl demə.

Susmağa bax! Əsl fəhahət budur!
Asta yeridə iti sürət budur!

Hər nə görərsə igid ərlər gecə,
Sübh deməzlər onu, xoşdur necə!

Qəlb işığı eylər o şəxsə xəbər
Ağzını o, özgələrə tez verər.

2065 Ay, günü, ulduzları parlaq fələk
Sübh deməz, görsə gecə yüz kələk.

Qəlb dili qəlbədir, bil bunu,
Qəlb dili tərcümə eylər onu.

Dərs alan olsan buradan, qəm yemə,
Hər nə ki görsən gecə, gündüz demə.

Qəlbini ola qane Nizami qədər,
Mülki-qənaətdə səni şah edər?

Hər gecə min sirlə dolu xəznədir,
Qəlbi onun xəznə dolu sinədir.

ON DOQQUZUNCU MƏQALƏT

İldırım addımlı olan bəxtəvər
Hər nə görərsə, keçərək tez gedər.

AXİRƏTİ QARŞILAMAQ HAQQINDA

Kim başı ərşdən yuxarı qaldırar,
Topla ürək meydanına tez varar.

2080 Tapdı o xəlvət büsatı bir nizam,
Nurlu gözəldir bütöv ay tək tamam.

2070 Bir göz ilə dil ki sevər zahiri,
Başdan o, tükdür, ya bədəndən dəri.

Şöhlənir şəm, saçır şəkkəri,
Taxt qurulmuş, qarışb ənbəri.

Pərdədə bu eşq kəramat olub,
Çıxdı çölə, yurdu xarabat olub.

Düşmən olubdur canın üçün cahan,
Sən çalış ondan uzaq ol, gen dolan.

Gör bu cahan kimləri zəncirlədi!
Kim ki onu gördü, "aman" söylədi!

Xırdaca da olsa qarışqa əgər,
Körpə şirin gözlərinə mil çəkər.

Dini atıb, aləmə ey bənd olan,
Din qoruyanlar nə deyir gör hər an:

Ev dolub oğru ilə, gizlət zəri,
Zikr elə bir, div bürüyüb çölləri.

2085 Qaç qapısından dala zalımların,
Dön başına sirr evi ehramların.

Qəlbin üçün pusqu quran oğrular,
Sonda kəsərlər bu yolu bir qərar.

Sən bu çölün odlarına yanmışan,
Danmayacaqlar nəyi ki, danmışan.

Qorxum odur həmlə ilə bir gecə
Xar bu çöldən qovalar gizlicə.

Kində qoçaq, mehrdə süstdür köpək,
Kürkə girib tülkü bununçun, demək.

2100 Karvan əsir düşsə çatar, mənzilə,
Dolsa gəmi, bil ki, çıxar sahilə.

Oldu cəhənnəm bu qaranlıq məkan,
Tərk eləyər tez onu xoşbəxt olan.

Ol yuxu tək gizli, görün olmasın,
Ax su kimi, kimsə səni qovmasın.

Topla tüpürcəklərini səy ilə,
Tök bu kükürd atəşinə sən belə.

Dəyməz ayaq basmağa bu somiə,
Kim ki, basar, tez tələsər getməyə.

2090 Tez geri qaytar fələyin borcunu,
Tulla bu torpaq nə veribə onu.

Yoxsa yuyarlar qan ilə qəlbini,
Somiədən xaric edərlər səni.

Tulla tamam bunları, ustadсан,
Olma gəl aciz, axı azadsan!

Olmasa yerdən səfər etmək hünər,
Çərx eləməzdi gecə-gündüz səfər.

Hər nə bu yollarda mənəmlik edər,
Quldur olub sənə məni incidər.

2105 Dur, yaxanı vermə əbəs divə heç!
Qəlbə sığın, din ilə, imanı seç.

Əqrəb olar əcdahadan çox yaman,
Çünki bu aşkardır, o, səndən nihan.

Durma, şəriət çağırır, ver qulaq!
Oldu təbiət sənə yad, dur uzaq.

Xırdaca düşmən –o, böyük bir bəla,
Saymasan olmazmı böyük bir xəta!

Ver, bu şəriət mehi olsun canın!
Təb qoy olsun tozu bu dünyanın!

2095 Xırdasa kin, xırdaca zənn eyləmə,
Xırdanı gör, düşməyəsən ta qəmə.

Etdi şəriət səni reyhan əl,
Olma təbiət qulu, imana gəl.

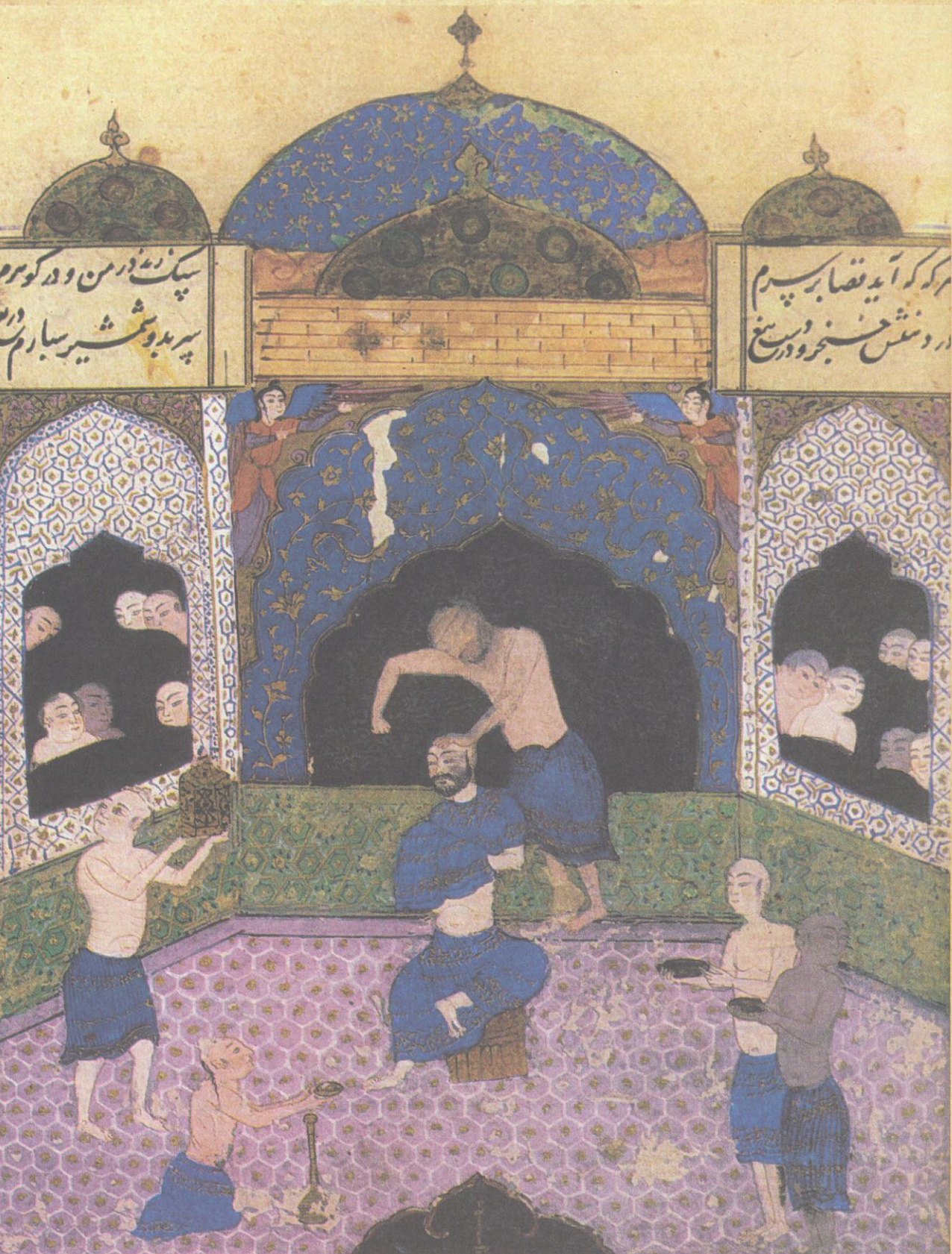

- Hər qapıdan bir meh olub ötmə sən,
Hər nəfəs ardınca durub getmə sən.
- 2110 Kölgədir onlar, sən özün nura dön,
Hər şeyin olmuş, qeyrə tutma yön
- Çənbərə olmuş sənə çənbər fələk,
Qurtaracaqsan necə ondan görək.
- Etsə sənə halını o, ərz əgər,
Ya ki, yaşından desə o bir xəbər,
- Mənzilini eylər o girdab dar,
Dövrü yanında ömürün heç olar.
- Sözlərinin bil ki, sükutdur sonu,
Heçlik, unutmaqdır işin, bil bunu.
- 2115 Dəhrdə çəkdikə nəfəs sən belə,
Yaxşı olar, bir kəsi sev qəlb ilə.
- Burda bu ömrün iki ansa əgər,
Ancaq o badəylə yenə xoş keçər.
- Qapmasa burdan iki börklük səma,
Biçmədi heç vaxt o, özü bir qəba.
- Hər nə sən etsən, bu amansız cahan,
Tez yazacaqdır adına durmadan.
- Ömr eləsən üzr, ya da naz ilə,
Sənlə də rəftar edəcəklər elə.
- 2120 Lağ, zarafat pərdəsi olsa gözün,
Oynayacaqsan bu havayla özün.
- Yaxşı, pisi doğru görüb anlayan
Burda bəyənməz pisi heç bir zaman.
- Surətini yaxşı və ya pis apar,
Hər nə aparsan, sən osan, hər nə var.
- Gül tikan adlandı geyərkən tikan,
Ənbər adı aldı həm ənbərsatan.
- 2125 Olma bu cür saxta, gələr, vaxt olar,
Tanrıdan olma o zaman şərmsar.
- Qəlbi yaxır odlara dövrən, bağır!
Tezcə bu qanlı şüşəni daşla qır!
- Eylə bu zər löbəti tez daşqalaq,
Sən bu sözə yox qələmi çək, burax!
- Qoy bu qalayrəng qalanın üstə əl,
Həm bas ayaq tez bu atın üstə, gəl!
- Minbər edib doqquz otaq göyləri
Çərx sənə xitbə deyəndən bəri,
- 2130 Bayraq atıb qaçmaq olub iş-peşən,
Bayrağı qaldırdım uca amma mən.
- İnsanam, uçmaqda göyə bir mələk,
Səy edirəm, arxada qalsın fələk.
- Artıq olub indi boyumdan baham,
Dövrüm olub dairədən gen tamam.
- Yoxsa suyum, şövkətə, dəryama bax!
Yoxsa dənim, xəznə bu saymama bax!
- Sanki fələk xəznələr üstündəyəm,
Bir söz ilə, fikri uca bəndəyəm.

HARUN ƏR RƏŞİD İLƏ
DƏLLƏYİN DASTANI

- 2135 Çatdı xilafət elə ki Haruna,
Qalxdı Abbas ələmi gərduna.
- Zövcəsinə arxa tutub bir gecə,
Getdi hamam səmtinə o, gizlicə.
- Dəlləyi vardı, dili lal hər zaman,
Etdi onu bir dəfə qəmgin yaman:
- Bəlli sənə, olmuşam ustad mən,
Nolar olum qoy sənə damad mən.
- Yay dəxi toy xütbəsini ölkəyə,
Öz qızını namizəd et bəndəyə.
- 2140 Qızdı xəlifə bu sözə bir qədər,
Etdi həya, dinmədi o, bir təhər.
- Zənn elədi: - Fikri çaşıb istidən,
Zəhmimi görmüş, danışır köndələn.
- Hərzəci etdi onu çaşmaq belə,
Yoxsa danışmazdı bu cürət ilə.
- Başqa günü etdi yenə imtahan,
Sikkəsini gördü hamandır haman.
- Bir neçə yol yoxlayaraq dinmədi,
Amma işindən kişi də dönmədi.
- 2145 Keçdi iş-işdən, qalaraq lap naçar,
Bu sözü açdı vəzirə hər nə var.
- Dəlləyin ülgüc qələmindən haman,
Gör nə gəlibdir başıma nagahan.
- İstəyir olsun kürəkən bu, mənə,
Yox ədəbi, gör nə düşüb beyninə!?
- Ta ki bəla tək başım üstə durur,
Həm mənə, həm gövhərimə daş vurur.
- Ülgüc əlində, dili xəncər sayaq,
Mən bu qılınca başı verrəm nahaq.
- 2150 Arxayın ol sən – dedi – aqil vəzir,
Bil, ayağı xəznənin üstündədir.
- Bir də gedərkən yanına böylə sən,
Durduğu yerdən "kənar ol" söylə sən.
- Boynunu vurdur sözüne olsa ağ,
Olmasa, qazdır hara qoysa ayaq.
- Əydi boyun dəllək olan fərmana,
Hər necə lazımsa, çəkildi yana.
- Durduğu yerdən yan olarkən haman
Rəngi dəyişdi kişinin çox yaman.
- 2155 Az danışan gördü onu, dinməyən,
Bir dəm ədəbdən kənara dönməyən.
- Xəznənin üstə o qoyarkən ayaq,
Görkəm alırdı necə bir şah sayaq.
- Xəznənin üstədən çəkilərkən yana,
Çıxdı o dəllək dükanı meydana.
- İlk qədəmi altını tez qazdılar,
Gördülər orda, düzü də, xəznə var.
- Kim ki, basar xəznənin üstə qədəm,
Xəznə açar sözlə, dinərsə o dəm.

2160 Burda Nizaminin o saf sinəsi
Oldu müdam tilsim açan xəznəsi.

Dişdə iti olsa da qurd tülküdən,
Oldu xilas tülkü, odur çox bilən.

İYİRMİNCİ MƏQALƏT

BU ƏSR ADAMLARININ
HƏYASIZLIĞI HAQQINDA

Biz ki, əl üzduk özümüzdən belə,
Torpağa bəndik nə üçün bəs hələ!?

Cəhd elə hər dəm ki, vəfa ilə ol!
Sən səni sevmə, o xuda ilə ol!

Qəlbə qul ol sən ki, vəfa ondadır,
Ədl cölü, otları da ondadır.

Qəlb əgər öyrətsə kimə bir hünər,
Tikmə vəfa tirməsinə tikdilər.

Çox səni xar etdi yerin söhbəti,
Torpağın ancaq belədir adəti.

2175 Olsa bir insanda əgər bir hünər,
Görməsə rəğbət, hünəri əskilər.

Getdi ömür, kimsəsizlik lap tamam,
Günbəgün ancaq dalaylıq biz müdam.

Rəğbət olunsa, dəyişər büsbütün,
Çəsməsi çağlar, gur olar günbəgün.

İki mələk bağlı bizə biqərar,
Div bu pisliklə bizə oldu yar.

Harda hünər görsə, düzü, əhl adam,
Bəslər, əzizlər onu canla müdam.

2165 İsti gedən, həm soyuğuq külçü tək,
İsti olar, həm soyuyar kül gərək.

Təkcə hünərdir pak elər torpağı,
Yoxdu bu torpaqda hünər torpağı.

Yoxdur ürəkdə dəxi nurdan əsər,
Yoxdur ötən dincliyimizdən xəbər.

Harda hünərvər bir adam görsələr,
Həmlə edər tezcə ona bihünər.

Gəldi qiyamət gecəsi, nəgəhan,
Sübhün o al bayrağı oldu nihan.

2180 Hər dəm onu hey doyurlar cana,
Hər hünəri böylə düşər nöqsana.

Sındı dodaqda gülüşü qəflətin,
Qaldı ürəkdə hər ömür həsrətin.

Görsə riyazət, tamaşa zənn edər,
Fikri müdam sevda, hava zənn edər.

Yaxşıca salmış səni torpaq tora,
Sən canı qurtarmaq üçün fənd ara.

Həm kərəmə "azca ziyan" ad qoyar,
Həm vəfanı "müftəcə qulluq" sayar.

2170 Uç da bu cəllad tələdən, gen dolan,
Burda tapar çarəsini cəld olan.

Görsə səxavət, ona rişxənd edər,
Həm də sözü sel yoluna bənzədər.

- Buzda çəkər əhdü vəfa nəqşini,
Ay-günə rişxəndlə keçər hər günü.
- 2185 Hansı nəfəs dərdlərə dərman olar,
Tezcə bu qövmün sinəsin parsçalar.
- Görsə şirin şərbətə bənzər dodaq,
Gör necə şirinə gəzərlər nahaq.
- Görsələr əncir kimi bişmiş cigər,
Kal qora tək sirkə satar sərbəsər.
- Görmürəm əsla hünəri mən görən,
Eyb arayır burda yerindən duran.
- Dür deyil ancaq dənizin sərvəti,
Bircə hünər bir nəfərin qisməti!
- 2190 Kor gözünün qətrə yaşı Dəclədir,
Bax ki, qarışqa nə, çayırtkə nədir!
- Eyb arayan bir neçə "namuslu" var,
Tənə vururlar hünərə biqərar.
- Qapqaradır zətləri palçıq qədər,
Can qəmi tək qəlb acıqlarlar hədə.
- Tüstü olurlar damağa çatsalar,
Bir yel olurlar çirağa çatsalar.
- Aləmə bax, başçıları kimdilər!
Adlıların adlıları kimdilər!c
- 2195 Burda məni bir neçə bədnam ki var,
Sındırır öz əhdi kimi biqərar.
- Göydə süzən ay kimiyəm mən tamam,
Sınmaram, ancaq sınaram artaram.
- Çox çəkib onlar, götürək zəhməti,
Çərx ilə oynar necə bəs şahmatı?
- Ruh bağından da təzə bir sözü,
Nuh qohumu tək danır onlar özü.
- Ey Xızırın bayrağı! Et bir qəza,
Nuh nəfəsi! Sən də yetir bir dua.
- 2200 Qəlbimə girməz çəkilən zülmələr,
Çıxsın o, yaddan, düşünərsəm əgər.
- Ötsə də pislikləri əndazədən,
Susmağıla hay verirəm böylə mən.
- Bir dür ilə mücrü haray, hay salar,
Qarnı dolarsa, susaraq lal qalar.
- Küp yarım olsa, coşaraq kükrəyər,
Amma dolarsa, lal olar sərbəsər.
- Çoxsa da elmin, yenə sus sən müdam,
Həm dili tərək et, qulaq ol, gəl tamam.

BÜLBÜL İLƏ
ŞAHİNİN DASTANI

2205 Bağda qarışmışdı yenə gül-gülə
Şahinə ərz eylədi bülbül belə:

- Quşların ən dinməzi sənsən, gərək,
Bəs necə aldın topu, ərz et görək?!

Ağzını açsan da əgər bircə an,
Bir dənə xoş söz demədin heç zaman.

Səncər əli mənzilən olmuş sənin,
Kəklik əti həm yemin olmuş sənin.

- Qeyb kanından göz açınca həməni
Yüz dənə gövhər saçırım amma mən.
- 2210 Yem mənə olmuş, bu böcəklər nədən?
Həm niyə olmuş tikan üstü vətən?
- Söylədi şahin ki, dayan, as qulaq!
Gör, dəxi şahinliyimi, sus, qoçaq.
- Anlayalı sirrini mən işlərin,
Yüz görüb iş, söyləmirəm heç birin.
- Get ki, cahan aşiqisən burda, sən, 2225
Min danışarsan, birini görmədən.
- Məna bu ovlaqda mənim sirətim,
Kəklik əti, şah əlidir qismətim.
- 2215 Halbuki sən çox acı dilsən yaman,
Oldu yemin qurd, vətənin tir-tikan.
- Xütbə Firidunçün oxunsa əgər,
Dəf səsinin hökmünü kim dinləyər?
- Bir bana bənddir açılan sübh həm,
Əfsus edən qəhqəhədir, çəkmə qəm.
- Nalə eşitməz bu fələk heç zaman, 2230
Çənbərəsindən ola bilməz çıxan.
- Etmə uca şeir avazın sən bülənd,
Olma Nizami kimi ta şəhrbənd.
- KİTABIN TAMAMLANMASI
HAQQINDA
- 2220 Xeyrə açılısın sabahın, ey yazan,
Düşmüşəm əldən, tut əlimdən bir an.
- Gör bu üsul çərxdən artıq gedir,
Buqələmunluq qələmimlə edir!
- Bir belə alması, əritdim bütün,
Bir bıçağa sərf elədim şah üçün.
- Oldu qılıncım dəmiri daşda, həm,
Darlıq içindəydi dəmirçi kürəm.
- Olsa idi bəxtim əgər yar mənə,
Məşğələ olmazdı ki, bunlar mənə.
- Zənn edirəm, lap günaha batmışam,
Ta kağız üstündə at oynatmışam.
- İndi bu gərdəkdə nə var gördüyün,
Bir neçə sübh çilvəsidir büsbütün.
- Dadlıdır əmlik, nə gərək tüstülər!?
Odlara yandır qaxacı sən, yetər!
- Çox yeri, ancaq yolunu asta get,
Bir fikir etsən, çalış ağılnla et.
- Bir söz əgər olsa, ədəbdən kənar,
Üstünə xəst çək, belədir ixtiyar.
- Hansı sözü şər ilə tutmur ələm,
Hətta mən olsam da, ona çək qələm.
- Qalxmasa onda söz özü göylərə,
Mən belə göndərməz idim hər yerə.
- Oldu bu yerlər belə zindan mənə,
Olsa da tabe, düzü, hər yan mənə
- Dövr mənə: - Yer ki, deyilsən – dedi,
- Bəsdir oturdun, dəxi tərpeyn – dedi.

Bikr bu mənalarım, oxşarı yox,
Qəddinə uyğun nə də paltarı yox.

Aləmə aləm dinərək saldı səs:
Kim bu Nizami, haradır Gəncə bəs?

2235 Nımtənəsi dizlərini örtməyir,
Çökdü diz üstə, boşuna etməyir.

Saçdığı gövhər o şaha ərməğan,
Barı mübarək sayıla hər zaman.

Qamətini zınətə tutmaq gərək;
Qalxar ədəblə o zaman ol mələk.

Şükür ki, çatdı bu kitab ünvana,
Ömrədən əvvəl belə yetdi sona.

Bax ki, Nizami özü zıynət üçün,
Gövhərə qərq etdi onu büsbütün.

Süzdü qələm qartalı hər kəlməni,
Ərşə uçurtdu bu gözəl naməni.

Hər təzədən, köhnədən, etsən nəzər,
Hasilim oldu quru şöhrət, hünər.

2245 Başdan ayaq etdi, ləbi saçdı dür,
“Məxzənül-əsrar”ı bitirdi budur.

Mərəkə var, yox ki, qızıldan nişan,
Bircə bazar zəhməti – hər şey yalan.

Doğru hesabla bu idi tarixi:
İlk rəbi dörd və iyirmi dəxi,

2240 Gəncə tutubdur yaxamı ərək ilə,
Yoxsa İraq xəznəsin allam ələ.

Keçmiş idi hicrət ilindən tamam
Beş yüz ilə yetmiş iki, vəssalam.

BƏZİ BEYTLƏRİN İZAHI

- B.1. Bu beytdəki həkim sözü müxtəlif tərzlərdə izah olunur. Bizə görə, həkim sözü burada bütün hikmətlərin sahibi olan Allahın adı kimi işlənmiş, “Bismillah irrəhman irrəhim” kəlamı onun hikmətlər xəzinəsinin açarı olduğu bildirilmişdir.
- B.15. Bu qoca və daimi aləmdə allahdan başqa kim “limənül-mülk” deyə bilər: “Limənül-mülk” - “mülk kimindir” deməkdir. Quranın 40-cı surəsinin 16-cı ayəsindən alınmışdır.
- B.36. Yer in zülfü sözləri Yer kürəsinin konus şəklində olan kölgəsinə işarədir. “Əsa” - asi olmaq, itaət etməmək deməkdir. Quranın 20-ci surəsinin 121-ci ayəsinə işarədir. “Adəm tanrının əmrindən çıxdı, mətləbinə yetmədi”.
- B.57. Kürən köhlən – gecə və cündüz. “Ənəl-həqq” - “tanrı mənəm”.
- B.69. Zülmətilər – Günəşə və oda sitayiş edən atəspərəstlər. Cövhərilər, cövhəri əsas sayanlar – antropomorfistlər. Allahı cism təsəvvür edənələr. Cövhər – materiya, substansiya, əsas, ərəz – zahiri əlamət, forma, aksidensiya.
- B.73. Gecənin tozu – gecə qarantığı. Cəbhə – dörd parlaq ulduzdan ibarətdir və ayın onuncu mənzilidir. Cəbhə sözünün lüğəti mənası alın deməkdir. Əxbiyə – ayın 25-ci mənzilində olan ulduzlardan biridir.
- B.100. “Mən ərəfallah” - “Allahı tanıyanın dili süst olar” hədisinə işarədir.
- B.120. Məhəmməd peyğəmbər “ümmi” - “savadsız” adlanmışdır. “Ümmi” sözü isə ərəbcə “əlif” və “mim” hərfləri ilə yazılır. Bunlardan biri Məzih sözünün, biri isə Adəm sözünün ilk hərfidir. Bu üsulla Nizami “Ümmi”nin, yəni Məhəmməd peyğəmbərin Adəm və Məsihdən daha yüksək olduğunu bildirir.
- B.158. “Ma zağə” - Quranın “ən-Nəcm” surəsinin on yeddinci ayəsindən götürülmüşdür. “O, yana baxmadı” deməkdir. Merac zamanı peyğəmbər göydəki gülüstandan keçərkən Allahdan əmr gəlir: “Sən yana baxma, qoy diqqətin yayınmasın”. Peyğəmbər bu sözləri gözləri üstünə qoydu və bu kəlam sürmə kimi onun gözlərinə dərman oldu. Burada peyğəmbərin gözü nərgizə bənzədilir.
- B.224. “Ruhi fidak!” - “Ruhum sənə fəda olsun” deməkdir. İnsanların bədəni müxtəlif istəklərlə təmizliyini itirmiş sayılır. Ancaq Nizami peyğəmbərin bədəninə də ruh kimi pak olduğunu bildirir.
- B.225. “Zəhmət” sözü ərəb əlifbası ilə yazılarkən ze hərfinin nöqtəsini götürsən, “rəhmət” sözü qalır. Yəni, peyğəmbər insanlara zəhmət, əziyyət yox, rəhmət bəxş edir.
- B.240. Müsəlmanlığın rüknü dörd ələm (bayraq) dedikdə namaz, oruc, zəkat və həcc nəzərdə tutulur. Əslində islamın rüknü beşdir və bunlardan birincisi şəhadətdir. Xatırlanan dörd rükn şəhadətdən törəmə olduğu üçün o dörd rüknə birlikdə xatırlanmışdır. Beş namaz isə sultanların qapısında beş dəfə təbil vurulmasına bənzədilir və bu, peyğəmbərin sultanlıq məqamının əlaməti, ifadəsi kimi qiymətləndirilir.
- B.252. “Fəqr” - yoxsulluq deməkdir. Peyğəmbər “Fəqr mənim fəxrimdür və mən onunla fəxr

edirəm” demişdir. Burada həmin sözə işarə olunur və peyğəmbərin vücudu xəzinəyə, onun yoxsulluğu isə viranəyə bənzədilir. Digər tərəfdən peyğəmbərin kölgəsi olmamışdır. Pərvanə şamın başına dolanıb yandığı kimi, peyğəmbərin kölgəsinin də onun günəş vücudunun ətrafında dolanaraq yandığı bildirilir.

- B.257. Məhəmməd peyğəmbərin Məkkədə anadan olub, Mədinədə dəfn olunduğuna işarədir.
- B.270. Həzrət Əli Məhəmməd peyğəmbərin əmisi oğlu və kürəkənidir. 656-661-ci illərdə xəlifə olmuşdur. İgidliyi ilə məşhurdur. Ömrü 634-644-cü illərdə xəlifə olmuşdur. Rəvayətə görə, o, haradan keçsə, şeytan üç gün o yerə ayaq basa bilməzdi.
- B.273. Peyğəmbərə müraciətlə söylənilən bu tarix “Sirlər xəzinəsi”nin əlyazmalarında 550, 570, 559, 580 və s. şəkillərdə göstərilir. Bizə görə, bu rəqəm poemanın hicri qəməri 570-ci ildə yazıldığını bildirir və bu, miladi təqvimin 1174-1175-ci illərinin ortalarına düşür.
- B. 302. Musa peyğəmbər qəbul camını ala bilmədi. Tur dağında şüşəni dağa çıxarıb qırdı. O, Allaha yalvarıb “Özünü mənə göstər” deyən zaman “Ləntəranı”, yəni “sən məni heç vaxt görə bilməzsən” kəlamını eşitmişdir.
- B. 338-39. Fəxrəddin Bəhram şahın atasının adı Davud, babasının adı İshaq olmuşdur. Eyni zamanda Süleyman peyğəmbərin də atasının adı Davud olmuşdur. Bu uyğunluqdan istifadə edən şair Bəhramşahın Süleyman şərəfinə malik olmasından danışır. Simaili-İsmaili o dövrdə terrorçu bir təşkilat olmuşdur, Qızıl Aslanın onların əli ilə öldürüldüyü məlumdur.
- B. 368. Firidun əfsanəvi İran şahlarından. Zöhhak onun atasını öldürmüş, onu anası gizlədərək böyütmüşdür. Zöhhak iblisin təhriki ilə atasını öldürür və yenə iblisin fitnəsi nəticəsində çiyindən iki ilan çıxıb ona əziyyət verir. İblis bu ilanlara insan beyni yedirməklə əzablardan xilas olmağın mümkün olduğunu bildirir. Bu ilanlara hər gün iki gəncin beyni yeyilmək üçün verilməmiş. Dəmirçi Gavənin başçılığı ilə xalq üsyan edir, onu taxtdan salır. Firidun taxta əyləşib hökmdar olur və Zöhhakı Dəməvənddə zindana saldırır. Nizami bu əhvalata işarə edir.
- B.498. “Şair əmirdir kəlamə” sözü peyğəmbərin hədislərindən biri sayılır. Nizami bu kəlamı “Əş-şuəraü ümərə-ül kəlam” şəklində ərəbcə işlədir. “Şairlər sözün əmirləridir” deməkdir.
- B.518. Harut və Marut müti və itaətkar mələklər imişlər. Allah onlara insan sifəti və şəhvət verib Babil şəhərinə göndərir. Allah onlara zina etməməyi, şərab içməməyi, nahaq qan tökməməyi, donuz əti yeməməyi, zülmədən çəkinməyi tapşırır. Onlar gəlib xalq arasında yaşayırlar. Bir gün yanlarına gözəl bir qadın gəlir, onlar həmin qadına aşıq olurlar, ondan murad istəyirlər. Qadın bildirir ki, bütperəst olsanız, şərab içsəniz, qan töksəniz, muradınıza çatarsınız. Mələklər həmin qadının vüsalına qovuşmaq xətrinə axırda şərab içməyə razı olurlar, muradlarına çatırlar, sirləri açılmasın deyərək adam öldürürlər. Tanrı o qadını göyə aparıb ulduz surətinə salır. Həmin ulduzun adı Zöhrə olur. Harut və Marut isə Babilə quyuda başaşağı vəziyyətdə asılırlar. Onlar burada Babil əhalisinə sehrkarlıq öyrədirlər. Ancaq Nizaminin fikrincə, onun şeirdə göstərdiyi sehrkarlıq Harutun sehrkarlığından daha yüksəkdir və bu sehrkarlıqdan xəbər tutan Harut Babil quyusunda həsəddən, qısqançlıqdan yanır. Nizami eyni zamanda könlünün, şairlik təbinin ulduzlara işıq saçan bir

Zöhrə (Venera) ulduzu olduğunu bəyan edir.

- B.645. Lalə bağrının qaralığına görə hindliyə, səmən ağılığına görə türkö bənzədilir, başqa yəndən biri ərəb Səhlə, digəri Yəməndə daha parlaq görünən Süheyl ulduzuna oxşadılır. Səhl sözü həm də qara qarğa kimi tərcümə edilir.
- B.672. Orta əsrlərdə yəhudilər müsəlmanlardan fərqlənmək üçün ya sarı paltar geyər, ya da paltarlarının üzərinə sarı rəngli parça tikərdilər. “Ağ əl” - “Yədi beyza” sözləri Musa peyğəmbərin möcüzələrindən birinə işarədir. Su üzərindən doğan günəş Musa peyğəmbərin möcüzə göstərən “ağ əlinə” oxşadılır.
- B.752. Burada söhbət İbrahim Xəlilullah peyğəmbərdən və onun öz oğlu İsmayılı Allahın əmri ilə qurban verməsi əhvalatından gedir. Burada zülf, saç İbrahim peyğəmbərə, od saçan üz İbrahimi yandırmaq üçün qalanan tonqala, kiprik İsmayılı qurban kimi kəsmək üçün lazım olan xəncərə, göz isə İsmayılı bənzədilmişdir.
- B.815. “Əlləmə Adəm” Quranın “əl-Bəqərə” surəsinin 31-ci ayəsinə işarədir: “Allah Adəmə bütün şeylərin adlarını öyrətdi”. İkinci misradakı “Xəmmərə tinə” Quranın “İmran” surəsinin 59-cu ayəsindən iqtibas edilmişdir: “O, Adəmi torpaqdan yaratdı, sonra ona dedi “ol!”.
- B.850. Adəm cənnətdən çıxarılandan sonra Sərəndibə, yəni Seylona gəlib, orada günahlarını yumaqla məşğul olmuşdur.
- B.1159. Ağac qızları dedikdə ağacın çiçəkləri nəzərdə tutulur, əvvəlcə libasları zərif, sonra cod olur.
- B.1263. “Ruzini haqdır verən” sözləri Quranın 11-ci surəsinin 6-cı ayəsindən iqtibasdır. “Ər-rizqu əl-əllah” - “Ruzi Allahdandır”.
- B.1880. “Asqırar Adəm kimi İsa fəqət” misrasını şərh edərək Mircəlal Zəkiyev yazır: “Bəlxinin şərhində deyilir: “Elə ki, ruh Adəm Əleyhissələmin pak qəlbinə daxil oldu, qalxıb oturdu, asqırdı və həmd etdi. Bu vaxt Cəbrayıl Əleyhissələmə əmr olundu, həmin asqırtını (ətsə) götürüb Zəkəriyyə peyğəmbərin zamanına qədər ovcunun içində saxladı. Sonra asqırtını Məryəmin paltarının qoluna üfördü. Məryəm hamilə oldu və İsa (ə) dünyaya gəldi”. Buna görə də Nizami belə hesab edir ki, Adəm kimi ancaq İsa asqıra bilər.
- B.1997. Əgər zahidlər şah xələti geysələr, bu zənbil və Süleyman əhvalatı olar. Süleyman peyğəmbər varlı, möhtəşəm olmasına baxmayaraq öz əli ilə toxuduğu zənbilləri satıb onun gəliri ilə dolanarmış.
- B.2186. Yəni bir ağızdan şirin bir söz eşitsələr, razılıq bildirmək əvəzinə irad tutarlar. R.Əliyev qeyd edir ki, şirinə, təşəkkür, minnətdarlıq məqsədilə verilən hədiyyə, şirinlik deməkdir. Burada isə həmin söz əks mənada işlənmişdir.
- B.2244-2247. Bu beytlər “Sirlər xəzinəsi”nin hər hansı bir əlyazmasının köçürülmə tarixini bildirir. Bir çox əlyazmalarında olduğu üçün tərcümə etdik.

MÜNDƏRİCAT

Nizami Gəncəvi və onun “Sirlər xəzinəsi” poeması.....	7
Sirlər xəzinəsi	20
Tövhid və minacat.....	21
Minacat.....	23
Peyğəmbərlərin sonuncusunun, allah ona rəhmət eləsin, nəti.....	24
Peyğəmbərin meracı haqqında.....	25
İkinci nət.....	27
Üçüncü nət.....	28
Dördüncü nət.....	30
Beşinci nət.....	31
İslam padşahı Məlik Fəxrəddinin mədhi	32
Hökmdara xitab və təzim	33
Kitabın nəzmə çəkilməsinin səbəbi	36
Söz deməyin fəziləti haqqında bir neçə kəlmə	38
Şerin mərtəbəsi haqqında.....	40
Həqiqətləri, ürəyi tanımaq və onunla dostluğa can atmaq haqqında söhbət.....	42
Birinci xəlvət. Reyhanların təsviri	45
İkinci xəlvət. Halların açılışı.....	48
Gecə işrətinin təsviri və ikinci xəlvətin səciyyəsi.....	50
Birinci məqalət	
Adəmin mərtəbəsi haqqında.....	53
Naümid olub sonra bağışlanan padşahın hekayəsi.....	56
İkinci məqalət	
Ədaləti qorumaq və insafı gözləmək haqqında.....	57
Adil Nuşirəvan ilə vəzirin hekayəsi.....	59
Üçüncü məqalət	
Aləm hadisələri haqqında.....	62
Süleyman ilə qoca əkinçinin hekayəsi.....	64
Dördüncü məqalət	
Padşahın rəiyyətə qayğı göstərməsi haqqında.....	65
Sultan Səncər və qarı hekayəsi.....	66
Beşinci məqalət	
Bəşərin zəifliyi və qocalığın təsviri.....	68
Kərpickəsən qocanın dastanı	70
Altıncı məqalət	
Varlığın etibarlı haqqında.....	71
Ovçu, it və tülkü.....	72

Yeddinci məqalət	
İnsanların başqa canlılardan şərəfli olması haqqında.....	74
Firudin ilə ahu dastanı.....	76
Səkkizinci məqalət	
Yaradılışın gözəlliyi.....	77
Baqqal ilə tülkü hekayəsi.....	79
Doqquzuncu məqalət	
Böyük təbiətlilik və uca himmətlilik haqqında.....	79
Bir zahidin hekayəsi.....	81
Onuncu məqalət	
Axır zamanın əlamətləri.....	82
İsa əleyhəssalamın hekayəsi.....	84
On birinci məqalət	
Dünyanın məşəqqətləri haqqında.....	85
Nəzər sahibi bir möbidin dastanı.....	86
On ikinci məqalət	
Bu mənzillə vidalaşmaq haqqında.....	87
Bir-biri ilə çəkişən iki həkimin dastanı.....	89
On üçüncü məqalət	
Əlaqələrdən ayrılmaq haqqında.....	91
Hacı ilə sufinin dastanı və onun əmanət verməsi.....	92
On dördüncü məqalət	
Oyaqlığın şərti haqqında.....	94
Zalım padşahın zahidlə dastanı.....	96
On beşinci məqalət	
Yeni gələnlərin paxıllığı haqqında.....	98
Bir şahzadənin hekayəti.....	99
On altıncı məqalət	
Cəld tərpnəmək haqqında.....	100
Yaralı uşağın dastanı.....	102
On yeddinci məqalət	
Haqqa pərəstiş, təcərrüd və xəlvətə çəkilmək haqqında.....	103
Mürşid ilə müridin hekayəsi.....	105
On səkkizinci məqalət	
Paxılların vəhşiliyi haqqında.....	105
Cəmşid ilə bir sirr sahibinin dastanı.....	106
On doqquzuncu məqalət	
Axirəti qarşılamaq haqqında.....	108
Harun ər Rəşid ilə dəlləyin dastanı.....	111

İyirminci məqalət	
Bu əsr adamlarının həyasızlığı haqqında.....	113
Bülbül ilə şahinin dastanı.....	114
Kitabın tamamlanması haqqında.....	115
Bəzi beytlərin izahı.....	118

Nizami
Gəncəvi

SİRLƏR XƏZİNƏSİ

